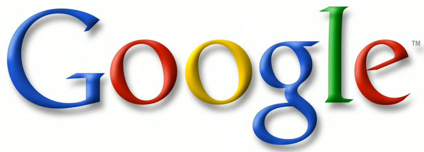

58 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 58

ЖИТИЈЕ

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ТРЕЋА

Герасімъ Зеличъ Архимандритъ.

58 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 58

ЖИТИЈЕ

ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

СВЕСКА ТРЕЋА

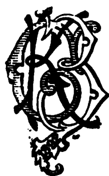

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1900

УРЕДНИКОВ ПРЕДГОВОР

Овом је свеском завршено *Житије Герасима Зелића архимандрита,* јер је у њу ушао (стр. 1.—83.) и остатак *прве књиге* (живот Зелићев од г. 1810. до г. 1817.),[1] коју је први пут сам писац издао у Будиму 1823. г.,[2] и — цела *друга књига* (стр. 84.—249.) из рукописа који је Зелић, пишући га г. 1823.—1825., назвао *Додатак првој части мога Житија* и који се сада овде први пут објављује. У овом је *Додатку* испричан живот Зелићев од г. 1817. (управо од г. 1815.) па до краја 1824. с неким у првој књизи пропуштеним подацима из ранијих година.

Као што је поменуто и у предговору првој свесци овога издања (стр. V.), рукописни овај Додатак Зелићеву Житију добила је управа С. Књ. Задруге посредовањем г. *Тихомира Остојића,* про-

[1] Почетак је прве књиге (живот Зелићев од рођења, тј. од г. 1752., па до г. 1787.) у *првој свесци* овога издања (Београд, 1897., 36. књ. С. Књ. Задруге), а наставак јој (живот Зелићев од г. 1787. па до г. 1810.) у *другој свесци* (Београд, 1898., 44. књ. С. К. З.).

[2] Још је Зелићево Житије (прва књига), пре овога Задругиног издања, прештампано (новим правописом и с исправљеним језиком) и у *Народној Библиотеци* Браће Јовановића у Панчеву (св. 121., 123., 125., 127., 129. и 131.).

фесора у Новом Саду, и добротом сада на жалост већ покојнога пријатеља српских старина и цењенога књижевног радника српскога *Др. Илије Огњановића,* лекара у Новом Саду. Како је пак рукопис дошао у руке пок. Огњановићу, најбоље ће се видети из писма покојникова, које је 17. маја о. г. о том писао уреднику овога издања:

— — — — — — — — —

Године 1896. донесе ми овај рукопис пречасни г. Никола Тодоровић, бивши онда администратор једне парохије у Новом Саду и писар у владичиној канцеларији (конзисторији), а сада свештеник у Обровцу (у Бачкој), и знајући да ја старине наше, особито књижевне, поштујем и ценим, понуди ми да тај рукопис прегледам и, ако будем хтео, да чиним и књижевну употребу са њиме.

Он је рукопис тај нашао у владичином двору у једној собици међу неким хартијама, доводећи ове у ред и, видевши шта је, наумио је да га сачува и о њему на јавност што изнесе, те с тога замоли тадашњега епископа пок. Германа Опачића за допуштење, што му овај и даде. Онда је г. Тодоровић донео рукопис тај к мени, као бившему уреднику српског књижевног листа[1] и као власнику једне скромне збирке старих рукописа српских.

Ја сам онда у 15. броју *Бранкова кола* карловачког (1896.) под натписом „Додатак Житију Герасима Зелића“ изнео ту ствар на јавност. (У том чланку има на стр. 470. двапут погрешно речено г. 1826. уместо 1820., што сам ја међу тим одмах у

[1] Покојни Др. Огњановић био је раније за дуже време уредник новосадског *Јавора.* — Ур.

идућем броју листа исправио). Кад сам с тим био готов, вратио сам рукопис г. Тодоровићу, но како је у то време говор био да ће београдска „Књижевна Задруга“ издати у новом издању Зелићево „Житије,“ то сам се са г. Тодоровићем разговорио и о томе, да би добро било, кад би се рукопис овај уступио „Задрузи,“ да га штампа као наставак и додатак Зелићеву „Житију,“ и г. Тодоровић, по договору нашем и по одобрењу владичином, преда рукопис тај проф. Тихомиру Остојићу, повworенику Књиж. Задруге, да га пошље у Београд, као што је овај и учинио.

Још остаје питање: како је и где је пре тога био чуван Зелићев рукопис? На то питање ево шта, нагађајући, одговара г. Огњановић:

Како је тај рукопис доспео у новосадски владичин двор — не знам. Можда је пок. др. Јован Хаџић-Светић, којем је пок. Зелић рукопис тај поверио да га чува и временом даде штампати (као што се то из самога рукописа види), оставио рукопис тај код својега ујака и добротвора пок. владике новосадског Гедеона Петровића († 1832.), те се ту повлачио још од онога доба. Но онда је чудо, како се до данас сачувао, кад је г. 1849. Н. Сад, па и цео владичин двор, изгорео. Или га је пок. Хаџић дао владици Платону Атанацковићу (после буне), те га је овај задржао, а после смрти његове рукопис се међу другим хартијама повлачио.

Овај „Додатак првој части“ Зелићева Житија или управо *друга књига* свега *Житија* сачувана је у рукопису, који има 180 пуно исписаних страна или 90 листова велике четвртине, обичним

концем ушивених (хартија је старинска писаћа, јака, од 1. до 92 , 157.—164. и 173.—180. стране бела, а од 93. до 156. и 165.—172. стр. зеленкаста) и табак и по и пет листова без пагинације, на којима су прилози о којима се говори у тексту на стр. 232. овога издања. — Рукопис је рађен сав једном руком (не Зелићевом, — јамачно му га је, по његову диктовању, писао онај *дјак,* кога помиње овде на стр. 173.), доста збијен, али опет читак и ретко где исправљан Зелићевом руком. Сем тих мањих исправака његова је рука и у потпису на стр. 17., рукописнога додатка (овде на стр. 104.) и на стр. 151. (овде на стр. 222.). — На првој пак страни предњега непагинованог листа, пре почетка самога рукописа, има овај запис (руком истога преписивача):

У Бечу на 26. Іюліа п. с. 1823.

Сей додатакъ мога Житіа ѿ епоке 1817. до данасъ кои предаемъ на аманетъ и сохраненіе Господину Іоанну Ачжићу, препоручујући му да га овако у цѣлости со другима сонародницима на свѣтъ изда, — а испод тога је старачком дрхтавом руком Зелићевом овај потпис:

Герасімъ Зеличъ

архим. мтыра Свято Успенскаго зовомиа Крупи, и бивши викарио генер. у Далмаци, и Боки Которскои.

По овоме, овде са свим верно приказаном, запису може се видети и какав је био правопис у свем рукопису — у главном дакле онакав исти, какав је био и у *Житију,* штампаном г. 1823.

(у првој књизи). Сада је и овај *Додатак* (друга књига Житија) преписан и овде штампан на онај исти начин, на који је то урађено у прве две свеске и како је показано на стр. V.—VII. уредникова предговора првој свесци.

Како је број писама, повеља, молаба и других докумената, које Зелић у тексту наводи и на њих се у даљем причању позива, у овом Додатку још већи него у првој књизи, — за обичнога би читаоца било сувишно и досадно, да су сва та писма, па било и у преводу (већина их је на талијанском језику), штампана у тексту овога издања. Тако су штампана само она, која су била преко потребна за разумевање догађаја о којима се у тексту прича (тако нпр. молбе карловачком архијепископу Стратимировићу и аустријском цару на стр. 124.—130. и 176.—190.; писма Матије Ђурића на стр. 144.—148. и Павла Соларића на стр. 194.—199.). Други су опет знатнији документи, да не би у књизи много простора заузели, наведени (у угластим заградама или под врстом ситнијим словима) само у изводу на српском језику (тако нпр. преписка под бр. 46.—54. на стр. 118. до 120., молба под бр. 56. на стр. 156. и циркулар под бр. 77. на стр. 338.—239.).

Сви остали документи, који овде у тексту нису наведени, као и оригинали ових у српском преводу или у изводу штампаних, остављени су да буду издани, верно оригиналу, у *Прилозима* Зелићеву Житију, које је уредник мислио штампати на крају свега списа, дакле у овој трећој свесци Житија. Али би тиме, баш и да се много

ситнија слова употребе, ова свеска, несразмерно према првим двема, а без потребе за већину Задругиних чланова, била увећана за још десетак табака. Зато је и одлучено све те прилоге, који и онако интересују само стручне читаоце, штампати у нарочитом, *засебном, прилошку* Зелићеву Житију, који би био издан у мањем броју примерака изван књига редовних Задругиних кола.

Као што ће се видети из самога Додатка, Зелићево је причање у њему друкчије него у првој књизи — фрагментарно и испретурано, писано у хитњи и додавано како се кад чега сећао, а не где је чему било место по реду и по времену приповеданих догађаја. Зато су и нека писма у рукопису неуредно дошла једно за другим, на што и сам Зелић читаоцу обраћа пажњу (овде на стр. 175. и 231.) и моли да се она при штампању поставе у ред. Тога ради су овде сада нека од тих писама испремештана и стављена где треба да су, пазећи ипак да се много не квари ред у самом рукопису. Тако су, нпр., писма Матије Ђурића из Задра сада уметнута у Зелићево причање о догађајима у г. 1820. и 1821. на стр. 143.—148., док је у оригиналу (у рукопису) прво, дакле раније, писмо чак у одељку „Писма, молбе, сведочанства и други документи," као пето по реду (овде сада на стр. 175.), а друго његово, доцније, писмо у рукопису је много пре првога: непосредно иза преписке Краљевићеве о унији (овде на стр. 120.). Зато је сада уметак у угластим заградама с натписом „Догађаји у Далмацији год. 1821." и с тим писмима Ђурићевим раставио крај последње ре-

ченице на стр. 143. („што ми није познато“) од почетка прве реченице и даље на стр. 148. („и послије овога, года 1821....“), које су у оригиналу одмах једна до друге у једном одељку. Тако је и препирка Зелићева с Краљевићем сад удешена (стр. 104.—117.), лакшега разумевања ради, тачка по тачка као две засебне целине, док су у оригиналу све тачке уплетене једна с другом као питања и одговори.

Најпосле, треба казати да у оригиналу нема никаквих натписа одељцима, те их је сам уредник сада према садржају удешавао и у угласте заграде стављао, као што је уредниково и све остало што је овде онде стављено смисла ради у угласте заграде.

Напомене под врстом (ситнијим текстом) објашњују и у овој свесци, као и у првим двема, све што се уреднику чинило да треба објаснити (значење ре́чӣ, географска и историјска имена итд.). Неће бити сувишно што су понеке речи, у већем размаку, и више пута објашњиване. И сам уредник жали што су гдекоје ствари (особито имена неких истор. лица) ипак остале недовољно протумачене, али се нада да таквих случајева неће бити много. А ко је оваке послове радио, знаће како је често врло тешко наћи потребне тачне податке и за ствари које се у први мах свакоме чине обичне и познате.

Како је Зелић свој живот и у овом Додатку описао само до г. 1824., тј. до невољнога му преласка у Будим, остатак његова живота остао је непознат (да ли је, нпр., предузимао још какве

огледе за повратак у постојбину), јер се о томе ни у савременој му ни у доцнијој литератури нашој не налази ништа записано. Зато је уредник мислио да ће бити умесно додати на крају свега списа оно Зелићево писмо из г. 1825. Јовану Хаџићу, које је први пут објавио на свет пок. Dr. Ил. Огњановић у новосадском *Јавору* за г. 1890. Из њега се дајбуди може видети у каквим је приликама и у каквом душевном расположењу провео последње дане своје овај много напаћени српски родољуб. Колико нам још симпатичнија долази слика овога мученика за православну веру српску, када видимо да он баш исте године, после тога писма, у ком се онако жали на „Маџаре и Латине“ у Будиму, оставља сву сиротињску уштеђевину своју на народну просвету и оснива две задужбине, које ће му до века сачувати светло име у српском народу. Прва је намењена, као што се види и из основнога јој писма (овде на стр. 243. до 248.) образовању младих свештеника из Далмације,[1] а другом треба да се издржава народна школа у селу Жегару (месту рођења Зелићева).[2]

Зелићев добротворски чин поздрављен је с радошћу и хвалом, коју му је одао не само једини у оно доба српски књижевни орган, *Летопис Ма-*

[1] Према „Извештају о стању српских народно-црквених фондова и фундација за 1899. годину“ (Ср. Карловци, 1900.) стање Зелићеве задужбине износило је на дан 31. децембра 1899. год. 32.631,63 фор., од чијег се приплода на стипендије манастирских ђака из Далмације, који уче богословију у Ср. Карловцима, троши годишње по 800 форината.

[2] Овом другом Задужбином рукује ц. и кр. намесништво у Задру. Она још није ступила у живот, а по рачунима који су последњи пут објављени за 1892. годину износила је, које у облигацијама које у готовини, 16.216 форината.

тице Србске (у V. књизи штампана је Зелићева „фундација“ и пропраћена уредниковим речима признања и захвалности), него и два одушевљена млада Србина (Филип Пејић год. 1826. и Владислав Стојадиновић-Чикош год. 1827.), по обичају онога времена, у нарочитим похвалним песмама („одама“). Али, кад је на три године после оснивања задужбине измучени старац испустио своју племениту душу, — истина у средини „миле“ му „нације,“ али далеко од свога још дражег му завичаја, за којим је пуних осам година онолико чезнуо, — ни уредник Матичина *Летописа* нити ико други се не нађе да му смрт једном речју забележи, а јадно ти да тај народни губитак достојно оплаче!

Нехат према овоме заслужном Србину показао се и даље. Премда је главна његова задужбина ступила у живот још за живота његова, одмах г. 1826., требало је да прође пуних четрдесет година од смрти Зелићеве, па да се нађе један достојан питомац његов, садашњи преосвећени епископ бококоторски г. *Герасим Петрановић,* те да се, још као архимандрит манастира Драговића, одужи добротвору свом и смртне му остатке пренесе из Будима у манастир Крупу. На мермерном крсту, којим је у православном гробљу будимском обележен гроб Зелићев, има овај натпис:

Здѣ почиваю сербске кости — изъ Далмаціе Герасима Зелића, — архимандрита манастіра Крупе, поживашаго лѣтъ 76. — Преселися 26. марта 1828. года, кои любећи свой родъ и отече-

ство — и за православіе ревнујући гонѣнъ бѣше. — Вѣчна му память.

Испод тога је на крсту и овај други натпис:

Благодарни питомац — архимандрит Герасим Петрановић — пренесе му кости у отачаство — 21. августа 1868.[1]

Колико је користи Српска Књижевна Задруга учинила данашњој српској књижевности, унесавши у ред својих издања и цео животопис архимандрита Зелића — може оценити сваки онај њен члан, који до краја буде прочитао ово двогубо значајно књижевно дело српско: и као писмени споменик, по чистоти језика и по једрини и лепоти слога достојан да стане напоредо с многим и после њега бољима списима нашим, — и као несумњиви документ неуморнога родољубног рада и себепрегоревања једнога одважног Србина за свету ствар имена српскога и вере православне у времену кад је тим светињама у једном крају српскога народа највећа опасност претила. А свима поштоваоцима лепе успомене Зелићеве јамачно ће бити по вољи, што је овом приликом испуњена и она у време првог издања Житија неостварена жеља Зелићева, те је сад овом издању додан и веран лик (портре) његов. Он је снимљен, добротом садашњега пароха задарског Михаила Драголовића, повереника С. Књ. Задруге, са слике Зелићеве, која је сачувана у манастиру Крупи,

[1] Види 127. стр. XXVII. књиге *Српско-далматинског магазина* (за г. 1868.), који је неколико година излазио у Задру под уредништвом истога г. Петрановића.

а била рађена у Бечу 15. октобра 1814. године. За ову услугу Задругиној управи заслужио је г. Драголовић особиту захвалност.

Још је уредник дужан рећи хвала г. Љ. Јовановићу, који је талијанске текстове на српски преводио, а тако исто и г. Dr. Јовану Цвијићу, под чијим је надзором израђена у Географском Заводу наше Велике Школе карта Зелићева путовања, која се овој свесци прилаже.

29. октобра 1900.
Београд.

П. П. Ђорђевић.

ПРЕГЛЕД

ТРЕЋИ ДИЈЕЛ

(НАСТАВАК ИЗ II. СВЕСКЕ)

ЧЕТВРТИ ДИЈЕЛ

Од оставленија велико-викаријалног достоинства до априла 1817. године.

ДОДАТАК

ПРВОЈ ЧАСТИ МОГА ЖИТИЈА

[ДРУГА КЊИГА]

ЖИТИЈЕ ГЕРАСИМА ЗЕЛИЋА

АРХИМАНДРИТА

СВЕСКА ТРЕЋА

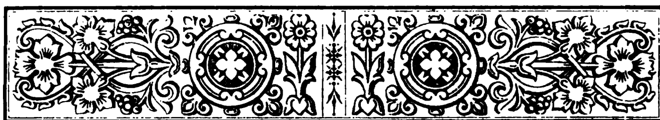

ТРЕЋИ ДИЈЕЛ

(НАСТАВАК ИЗ II СВЕСКЕ)

У повратку из Францције

преко градова Лиона, Милана, путујући к Љубљани, у Мљеткама дође ми до знања Наполеонов указ, у коме нађем православним јеиископом далматинским и бококоторским наименована господина јеиископа Краљевича и његовим великим викаријем у Боки Которској, с опредјеленом плаћом, мене.

Дошествије моје у своја си, и одлаз к новом опредјеленију.

Из Париза пођемо 3. маија 1810. године, и ударимо другим путем, не оним којим смо дошли, кроз многе славне градове, по имену кроз Мелун, Сенс, Ожер, Рувpaj, Арнај ле Дук,

Мелун (Melon) — главно место у округу сенско-марнском у Француској, на прузи Париз—Лион (има 15.000 стан.); *Сенс* (Sens = Сâнс) — место у округу јонском на истом путу (14.000 стан.); *Ожер* (Auxerre = Осер) — главно место у округу јонском, на реци Јони и на путу из Париза у Лион (18.000 стан.); *Рувpaj* (Rouvray = Руврej) — незнатно место у округу кот-д'орском, на истом путу; *Арнај-ле-дук* (Arnay-le-Duk = Арне л'Дик) — мало место у истом округу, знатно због победе хугенотске (г. 1576.) над маршалом Косе.

Шалонс, Макон, Лион, ла Тур ди Пин, Шамбери, Ајгебеле, Сант Михел, Ланслебург, Суже, Турин, Верчели, Новару, и стигнемо благополучно 18. маија у Милан. Други дан пођемо ја и господин Ђурић у Венецију, и дођемо у Љубљану. Ту се представимо гувернатору од Илирије, Мармонту, коме сам саставио био у Венецији молебно писмо, да ме опрости од великог викарства у Боки Которској. Прије него смо дошли пред Мармонта, нађем у Љубљани из Задра мога пријатеља, некога падре Зелиј. С овим сам се чоеком много разговарао о уредби Наполеоновој сврх јепископа далма-

---

Шалонс (Chalonnes = Шалон) — у округу менско-ноарском, на ушћу р. Лајоне у Лоару; *Макон* (Macon) — главно место у округу сонско-лоарском на р. Сони (18.000 стан.); *Лион* (Lyon) — главни град округа ронског, на ставама Соне и Роне, после Париза највеће индустријско место у Француској, особито чувено са израђивања свиле (450.000 стан.); *ла Тур ди Пин* (La Tour di Pin = Ла Тур ди Пен) — мало место у округу изерском у Француској, на путу из Лиона у Турин; *Шамбери* (Chambery, тал. Ciamberi) — главно место у округу савојском, на путу из Париза и из Женеве у Турин (20.000 стан.); *Ајгебеле* (Aigues belles = Ег бел) — незнатно место у истом округу на р. Арку; *Сант Михел* (Saint Michel = Сен Мишел) и *Ланслебург* (Lanslebourg) — незнатна места у истом округу (савојском), на путу из Лиона у Турин; *Суже* (Suse, Susa) — мало место у туринској области у Италији, с остацима римских старина (негдашња Segusio); *Турин* (тал. Torino) — главни град северозападне области истога имена у Италији, до г. 1860. престоница талијанске краљевине Сардиније; има свеучилиште, академију, библиотеке, музеје итд. (230.000 стан.); *Верчели* (Vercelli) — у талијанској области новарској, на р. Сезији и на путу из Турина у Милан (30.000 стан.); *Новара* (Novara) — главно место талијанске области истога имена на истом путу (35.000 стан.); *благополучно* — срећно; *Љубљана* (Laibach) — главно место словеначко (аустријске круновине Крањске), на путу из Беча у Трст (30.000 стан.); *опростити* — ослободити кога од чега; *падре* (тал., од лат. pater) — отац, духовник; *гувернатор од Илирије, Мармонт* (Огист Мармон) — Наполеонов маршал, „дука од Боке и Рагузе“ и управник илирске краљевине (в. нап. на 173. и 201. стр. II. св.).

тинског. Овај отац Зелиј објeдовао je сваки дан код Мармонта, и прије него смо се ја и Ђурић овоме представили, казао му је моје незадовољство с декретом Наполеоновим, и да сам рад службу, то јест велико викарство, с врата скинути.

Трећи дан пусти нас Мармонт на аудијенцију прије полдне около 9 часов. Кад смо к њему дошли, нашли смо га ђе се шеће сам по соби. Како га поздравимо, таки приступи к мени и поче ми говорити по талијански овако: „Monsignor vicario! Io sento che voi non siete contento della munificenza sovrana“, тј. „Господин викариј! Ја чујем да Ви нијесте задовољни с царском милошћу“. Ја му одговорим: „Eccellenza! Io son' contento della munificenza sovrana; ma non son' contento della ingiustizia, fatta a me“, то јест: „Ваше превосходителство! Ја сам задовољан с царском милошћу, но нијесам задовољан с неправицом мени учињеном“. На ово ми рекне: „Voi avete servito tanti anni sotto due passati governi senz' un minimo stipendio, e adesso avrete sei mila franchi all' anno“, тј. „Ви сте служили толико година под две прошасте губерније без најмање плаће, а сада ћете имати шест хиљада франака на годину“. Ја му одговорим: „Nissun fedele suddito non serve [il] suo sovrano tanto per interesse, quanto per l' unico onore“, тј. „Ни један вјерни поданик не служи свога цара толико за корист, колико за јединствену чест“. На то ми, куцајући ме по рамену, рекне: „Io vi securo sul mio onore, che voi morirete in figura

di vescovo“, тј. „Ја Вас увјеравам на моје поштење, да ћете Ви умрети у чину јепископском“. А ја му, осмијевајући се, одговорим: „Eccellenza! non è per me piu il tempo“, тј. „Ваше превосходителство! није мени више за то времена“ и пр.

Из његовог говора видио сам да ме се стиђаше; и сам признаваше да ми је он исти учинио неправду. Тако се дакле овим ријечма преда мном и Ђурићем изговарао. Хотио сам му предати моју ренунцију, али ми не даде исти Ђурић и Грк Николето Миљареши, говорећи ми и страшећи ме, ако то учиним, да ћу бити Французима у подозрјенију, и да ме море послати Мармонт у француску какву тврдињу у заточеније. Исти дан били смо код Мармонта на обједу, и стајали смо у Љубљани шест дана.

Седми дан отидем ја у Најштатске топлице, ђе сам парио двадесет дана старе, и у толиком далеком путу сломљене, кости. Из Најштата пошао сам у Горње Карловце, и дођем тамо 28. јунија у очи светије апостола, ђе нађем господина јепископа Краљевића. Сутрадан по летургији објед‌овали смо обојица у једнога купца заједно; и ту ме он замоли, да му повратим његове коње и момке у Далмацију, које му ја објећам. Тако сједне он по обједу на кароцу и отиде у Љубљану, а ја

ренунција (тал.) — оставка; *подозрјеније* — сумња; *Најштатске топлице* — бања близу некадашњега Neustadtl-a (сада Rudolfswerth, словеначки *Ново место,* окружно место у Крањској, на р. Гурку, око 3000 стан.); *Горњи Карловци* — Карловац у Хрватској; *свети апостоли* — Петар и Павле (Петров дан, 29. јуна); *купац* (по р.) — трговац.

с момци и коњи његови пођемо у Далмацију. То вече стигнемо на конак у Звечај, а сутрадан, тј. на дан 12 светије апостола, у Плашки на објед господину јепископу Мојсеју Миоковићу, моме староме знанцу и благодјетељу, ђе сам два дана уживао слатку братску и пријатељску љубов. Трећи дан одлучим се од њега, и дођем преко Мале Капеле и Госпића у Крупу. Но будући да је у јулију велика врућина, и да су ми се старе кости у топлицама распариле биле, особито пак што сам се јашући на коњи растресао био, зато ме ухвати у манастиру најпре грозница, а послије жестоки огањ. У манастиру сам стајао осам дана, а послије сам отишао у Задар љекару, господину конту Орацију Пинели, лијечити се, ђе сам боловао шест нећеља.

Међу овијем временом поврати се из Љубљане господин јепископ Краљевић и напише ми књигу у Задар, да нама' имам поћи у Боку Которску. На ово писмо одговорим му ја најпонизније, да ћу нама' поћи како оздравим и из манастира мој пртљаг донесем, и то поћи кроз Шибеник по суву, зашто по мору нијесам смео од англески корсара и ајдука. Сувише

Звечај — село на путу из Карловца у Огулин и у Плашки; *12 светије апостола* — 30. јуна (Павлов дан); *Плашки* — мало место у огулинској жупанији (у Хрватској), столица правосл. епископа горњокарловачког; *Мала Капела* — планина у Хрватској, између Плашкога и Госпића; *Госпић* — варош у Хрватској под Велебитом; *огањ* — ватруштина, врућица; *англески* — енглески; *корсар* — гусар, морски разбојник: за време ратова с Наполеоном Инглези су дали право својим приватним поморцима, да нападају на мору лађе из земаља у којима је Наполеон владао, и тако да му спречавају саобраћај на мору.

сам му јавио у моме писму, да би желио прије мога отшествија у Боку виђети Јего Високопреосвјаштенства сабрани капитул од духовније лица, која је он избрао код Мармонта, да се могу с њиме виђети и разговорити, и да им препоручим оне четири ствари, које сам му препоручио и у Горњи Карловци, кад сам му честитао јепископство далматинско. Ове четири ствари јесу: прво, да се не би уселила у Далмацију симонија; друго, да уздрже три манастира парохије, доклен изиђу из семинарије учени и достојни мирски свештеници; треће, да не би било позволено сачетовати незаконе и у сродству браке; четврто, да би зашчишчавао своје стадо влашћу губерније од грабљења, било то од нашије људи или римљана, него ако би драговољно која за оне пошла.

Већ ми је додијао био писмама, да што брже идем у Боку Которску. Зато сам морао послије шест неђеља поћи из Задра у Шибеник, куд ме је пратило мојије шест браће од манастира Крупе. Повео сам са собом мога воспитаника јеромонаха Стефана Новоселца, који је био шест година на парохији Биљанској, тако и једнога дјака из манастира, Илију Ђурђевића, мислећи да ће ми овога задјаконити господин јепископ, зашто нијесам мислио без њега ићи у Боку. Задржавајући ме дан по

капитул — скуп (по правилу католичких) свештеника при једној саборној цркви; *симонија* — куповање црквених звања; *семинарије* — школе за свештенике; *позволено* (по р.) — допуштено; *сачетовати* — састављати, венчавати; *зашчишчавао* — заштићавао, чувао; *губернија* — управа, власт државна; *грабљење* — отмица (девојака).

дан, прође шест неђеља, и не задјакони га. Најпослије је искао да га писмено молим, да га задјакони. То ја учиним, а он ми онда одговори да га не море без дозволенија Мармонтова задјаконити. Борећи се ја са грозницом, проведем другије шест неђеља, лежећи и лијечећи се код љекара Фрарија у Шибенику.

У то вријеме имао сам срећу познати лица, која је господин јепископ избрао био за капитул, како што је заповиједао декрет императора Наполеона и како што је у синоду опредјелено било. По овоме декрету царскоме био је сваки од капитула декретом од гувернатора Мармонта потврђен, за који декрет морало му се плаћати по шест форинта у сребру.

Чекајући ја у Шибенику, да би дошло од Мармонта дозволеније у призрјенију мога дјака, приступи јесен и зло време. Тако сам морао и без дјакона поћи у Боку.

Одлучивши се из Шибеника, дођем 20. октовра у Сплит, ђе сам стајао двадесет и пет дана, зашто је вријеме било противно и кишовито. Овде најмим барку из Брача за десет цекина; тако оставим Сплит, прођем кроз Стон, и дођем благополучно десети дан у Рагузу. У Рагузи сам се бавио десет дана, ђе бијаше онда конте Гараин, супраинтендент од Боке у

Сплит (Сплет) — град и варош на мору у Далмацији, сада среско место свога котара, с 23.000 становника; *Брач* — острво у Далмацији, близу Сплета; *Стон* — градић близу Дубровника, на морској превлаци, која спаја полуострво Пељешац с копном; *Рагуза* — Дубровник; *конте* — кнез; *супраинтендент* (тал.) — врховни заповедник.

Котору. Овоме дакле вручим писмо и препоруку од дуке Мармонта, који ме, како и генерал Бертранд, командант од оружја, угосте и почасте с обједама. Сад сам први пут у моме животу видио Рагузу или Дубровник, о коме не пропуштам описати једну малу повјест, колико ми је познато и колико сам од другије могао чути и разумјети од истије Дубровчана.

Рагуза је била једна мала република, коју су, као и друге неке у Европи, Французи прогутали и уништожили године 1807. Она се српски зове Дубровник, од ријечи *дубрава*, зашто је најприје била долина пуста и љесовита, обрасла дивијем дрвама и гајевима. Дубровник се налази међу Далмацијом и Боком Которском, илити Албанијом, при Адријатическом мору међу двије планине, и кажу да је у оно вријеме била ова дубрава прибјежиште морскије корзара, то јест разбојника, од мора и од сува. Мало по мало, градећи сваки себи колебице, учини се најпослије (као и Венеција) усред мора град и укријепи се и од мора и од сува. Никакав други народ није се у исти Дубровник селио, само српски, зато говоре и

вручим — предам; ***генерал Бертранд*** — гроф ***Бертран*** (Henri Gratien Bertrand), р. 1773. † 1844., највернији ратни друг и ђенерал Наполеонов, који није остављао свога цара ни у прогонству на Елби и на св. Јелени; ***командант од оружја*** — војни заповедник; ***дубрава*** — шума; ***љесовита*** — шумовита; ***и кажу да је у оно вријеме ова дубрава*** итд. — кад су у почетку VII. века Обри (Авари) и Срби порушили Епидавар и друге околне римске градове, склонили су се побегли грађани на место садашњега Дубровника и ту засновали ново насеље, па се одатле бранили од Срба; ***никакав други народ*** итд. — први насељеници дубровачки били су они римски бегунци, дакле Романи или Латини, а сви доцнији досељеници били су доиста

данас сви грађани и они који у околишу њиовом од 100 миља у дуљину живе, српски и талијански, а сељани само српски. Кад су се временом Србљи умложили у овоме предјелу, а сувише обогатили, начинили су себи малу републику, установили су себи законе, по којима се има владати сваки поданик и член ове републике, и избирали су себи принципа свакога мјесеца. Њиове су се хоругве по свима морама у четири части свијета познавале и почитовале. За покровитеља своје републике узели су били светог свјашченомученика Власија, и њега су изображавали на хоругвама, с којима су по мору путовали и трговали.

Тргујући по различнијем морама и по суву, особито по Ерцеговини и по Босној, који су онда били сви како једнога језика и народа, тако и восточног вјероисповједанија, обогате се јако. Но по раздјеленију двије родније сестре, то јест восточне и западне цркве, почем су млоги Дубровчани, путујући и пловећи по свијету, често слушали проповједи и

самo Срби (осем ретких и случајних изузетака); *принцип* — кнез; *хоругве* — заставе; *св. Власије* (и *св. Влахо)* — светитељ и мученик хришћански (умро 316. г. по Хр.) у Малој Азији: његове се моћи чувају у Дубровнику; *изображавати* — сликати („моловати“); *који су онда били сви … восточног вјероисповједанија* итд. — Дубровчани су од почетка били под црквеном влашћу римском, и кад су се разделили католици и православни — увек католици: Зелић је друкчије писао јамачно по причама православних досељеника у Дубровнику, а тако ће исто бити по њихову предању и оно што мало после каже да су се Дубровчани звали „српском дубровничком благочестивом републиком“, јер ни то није; *раздјеленије … вост. и зап. цркве* — још раније почето неједнаким тумачењем неких догмата, уваћањем нових обреда на западу и тежњом за папским првенством, највише је избило на видик одвајање цркве западне (римске) од источне (грчке) г. 862.,

црковну науку западне цркве, и вративши се дома у Дубровник, својој фамилији и сосједима преповједали о првенству и чистоћи римске цркве, и почем су свештеници западне цркве путником разрјешавали постове, што је Дубровчанима то посве мило било, особито онима који су путовали по мору, — тако буде временом да мало по мало возљубе Дубровчани и загрле исповједаније римске цркве. Ово је јошт више било, кад је свети отац папа послао у Дубровник своје апостоле реда светога Францишка проповиједати. Овима су дали Дубровчани у граду посве лијеп и велики манастир, тако и монахињама истога реда.

А да су Дубровчани били сви од почетка њиове републике восточне цркве синови, то је истина. Ево о томе очевиднога доказателства. Када су они били восточног вјероисповједанија, звали су се у оно вријеме „српском дубровничком благочестивом републиком", како год што у Атонској светој гори има осим други два манастира: један српски, и зове се Хилендар, а један болгарски, и зове се Зограф. Хилендар су градили српски цареви, а Зограф болгарски; остале пак манастире у Светој Гори, која је у Македонији, градили су грчки цареви. И како гођ што су грчки императори давали од себе основаним манастирима превелике грамате, да толико и толико новаца

а сасвим завршено г. 1054.; *разрјешавати* — ослобађати (кога од чега); *св. Франциишк* — Фрања Асиски, католички светац, основалац калуђерског реда фрањевачког, Талијанац, живео крајем XII. и почетком XIII. века (види и напомену о *фрањевцима* на 209. стр. II. св.); *грамата* — повеља.

имају получавати сваке године из царске касе; тако су исто и српски и болгарски краљеви чинили. На исти начин дала је у оно вријеме бивша дубровничка република восточног вјероисповједанија грамату, српским језиком написану, горе реченом манастиру Хилендару, и одредила му је сваке године по неколико стотина њиховије дубровничкије сребреника, зовомије у Дубровнику „перпери“. Осим тога дала му је пол једнога од злата, посреди презанога, цекина, а другу половину истога цекина оставила је код себе, а то за тај узрок, да не би који монах дошао у Дубровник и лажно дигнуо милостињу или забиљежену Хилендару плаћу. Тако, кад би дошао који монах у Дубровник, да узме милостињу, опредјелену манастиру Хилендару, онда би свагда Дубровчани искали од њега своју грамату с оном половином презанога цекина, и ову половину састављали са другом оном у њи половином. И тако, када би се двије поле онога цекина тако саставиле, да би рекао да је цио цекин а не презан, и кад би к томе видили у монаха и грамату дубровничке републике, онда би опредјелену милостињу без најмањег прекословија дали. Ја сам исту грамату и то пол цекина видио мојијем очима у Хилендару, ђе

На исти начин дала је итд. — Дубровчани су доиста плаћали Хиландару годишњи „доходак“, али не као свој дар него као дар српских краљева, који су Дубровчанима уступили неку земљу, а ови се за то подвезали плаћати вечно Хиландару уговорену годишњину; *дубровнички* — погрешно, место *дубровачки; зовоми* — звани; *перпер* (и *перпера)* — стари златан новац, златник, у вредности данашњих 6 динара; *прекословије* (цсл.) — противљење, одупирање (речима).

су ми је показивали старјешине истога манастира у години 1785., но заборавио сам дан и годину оне грамате, кад је написана. Јошт су ме молили исти Хилендарци, да се приопштим код њи, како што је већ горе казано, и да ће ми дати ону грамату и пол цекина реченога, да им донесем из Рагузе плаћу. И премда је временом дубровничка република одступила од восточне цркве и загрлила западну, опет није никада поманкала дати реченоме манастиру ону, јошт у старо вријеме записану, милостињу, само кад би когођ из Хилендара дошао с њиовом граматом и половином реченога цекина.

То је све тако било до њиовог паденија, то јест до године 1807. Како је пак сада, и од кога ће Хилендарци искати плаћу своју на мјесто бивше републике, не знам. По свој прилици нема више у Дубровнику оне половине цекина, нити се човек томе дивити може, какве је премјене ова република преко главе преметнула.

Како су Дубровчани установили своју републику и почели водити славну трговину по мору, нама' су учинили закон, да сваки њиов корабаљ, који иде у Америку, Индије или куд му драго, по возврашченију својему у Дубровник даде у општу касу републике по толико на сто, једно зато, да му може република начинити други корабаљ, ако би му по несрећи његов у море пропао; а друго, да привеже

поманкати (по тал.) — изостати; *корабаљ* — лађа; *возврашченије* — повратак.

господаре овије карабаља к љубови и вјерности своје републике, да се тако не би који преварио остати ђегођ под другијем којијем краљем или гувернијом. Ово су ми исти Дубровчани казивали године 1810.

Међу тим су се католици све више и више умножавали, тако, да је наскоро половина града била западног вјероисповједанија, а друга половина восточног. Но и ова пропорција није за дуго трајала, зашто су се католици, како гођ у цијелој Европи, тако и у Дубровнику, тако умножавали, да је најпосле већа част житеља вјеру западне цркве исповиједала. Мало по мало остане република дубровничка чрез ненавист католика без једног христјанина восточне цркве.

Од онога врјемена установе исти Дубровчани закон, да никакав трговац, који је син православне восточне цркве, не море се населити у њиов град; а то дозволе Турцима и Чивутима (Еврејем), јошт им дозволе, да могу Евреји и синагогу имати. Тако су вољели Дубровчани оне у крилу своме трпљети, који су им Христа распели и мучили, и који су закону њихову највећи непријатељи, него ли оне, с којима су једног подрекла, који онога истог Бога во тројицје вјерују кога и они, и с којима један језик имају, и будући једне славено-серпске нацније.

Кад је варварско оружије и сила веће дошла била у Европу, и почела истребљавати

пропорција — сразмера; *во тројицје* — у (светој) тројици; *варварско* — османлијско, турско.

царства и краљевства, онда су Дубровничани потпали под крило и покровителство турскога султана, коме су обилан данак плаћали, сваке године по толико кеса цекина у злату, и звали су се турски поданици. У вријеме војевања српскије цара с Турци, који су имали већу силу оружија и Србље побјеђивали, једно што ји је више било, а друго, што су неке српске војводе изневјеравали своје царе, каконо ти невјерни Вук Бранковић издао јест на бојном Косову српскога кнеза Лазара, свога таста, — бјегали су српски цари са својим сокровиштем у дубровничку републику, и ту су благо и светиње своје с драгоцјеним крунама сохрањавали. Бјегали су, сирјеч, својој браћи, и ту су се по њеко време задржавали.

Приповиједају код нас да је најпоследњи цар српски Стефан или Урош принуђен био од Турака оставити свој престол, и побјећи са 18 мазга и са својим сокровиштем и благом у Дубровник Овђе је послије он све своје благо оставио, и само се с својом фамилијом увезао на корабаљ за Неапел и Рим. А то је превара Дубровничана учинила. Када цар дође у Дубровник, онда изиђу пред њега Дубровничани и јаве му да они, као мала и нејака република, не смију од Турака примити га са својим упоменутим благом, осим ако не даде писмено својом руком ерцевуду, с којим би се писмом они оправдати могли код силе тур-

Дубровничани — погрешно, место *Дубровчани*; *кеса* — 500 турских гроша (2000 пара); *сокровиште* — благо; *сирјеч* — то јест; *ерцевуда* (тал. ricevutta) — признаница.

ске, да је он с својим благом на једна врата у Дубровник ушао, а на друга са свим својим благом изишао. То он учини, а они му после благо зауставе. Међу тим је ова повјест у великој сумњи. Људи веле да је последњи цар Стефан то био, али то бити не може, зашто знамо да је последњи цар српски био Стефан Урош, кога је убио Вукашин и чије цјелокупно тијело лежи сада у Сријему у манастиру Јаску. Он дакле није могао бити у Дубровнику, особито што у то вријеме јошт нијесу били Турци на Србију ударили. Међу тим је могуће да је то који деспот српски учинио се преварити.

У почетку прошастога вијека, сирјеч седамнајстога, добјегло је неко мало число христјана восточне цркве од турског зулума под Рагузу, ђе им се допусти да се могу населити више града, под великим једним брдом, зововмим Босанка, на којем је Мармонт начинио страшну тврдињу; но у граду им није слободно било ни по што окућити се. Шта више, није им слободно било трговати у граду нити једну ноћ у њему преноћити.

Но ево како судбина божија промишљава о онима, који се њега боје. Године 1770. објави

Јазак — манастир у Фрушкој Гори; *Међу тијем је могуће* итд. — многи су великаши и владаоци српски, бојећи се Османлија, предавали Дубровчанима на оставу своје благо, тако: краљ Вукашин, Вук Бранковић, деспот Ђурађ Смедеревац, велики војвода Сандаљ Храњић, херцег Степан, његови синови итд., и све су те оставе Дубровчани савесно вратили било самим остављачима било њиховим потомцима, а приповедање Зелићево, као и нека слична томе, немају историјске основе, него су проста предања народна; *прош. в., с. седамнајстога* „седамнаестога“ погрешно, место *осамнаестога*; *Босанка* брдо близу Дубровника.

се војна међу двором руским, при блаженопочившој императрици Екатарини Другој, и двором турским. Тако се флота руска налазила у оно вријеме у Архипелагу и мору Адријатическом. Чувши од некога управитељи ове флоте, принцип Орлов и Долгоруки, како су христјани восточног вјероисповједанија у дубровничкој републици утјеснени, заповједе да се трговачки корабљи дубровничке републике задрже свагди, ђе би се год нашли. Видећи Дубровчани да се Руси нимало не шале, пошљу друге депутате у Ст. Петрбург, императрици Екатарини Другој, која је међу тијем временом послала била у Дубровник свога генерал-конзула, некога по имену Ђику, с налогом да у Дубровничана заиште у њезино име, да се у граду начини једна црква о њезином трошку. Кад дође овај у Дубровник, а он покаже императричину заповијест њиовом принцицу и сенату. Ови га послије замоле и добро подмите, да он пише императрици, да у Дубровнику има црква грепеческог вјероисповједанија, које овај и учинии. Зато нема ни данас, као што нигда није ни било, цркве восточног вјероисповједанија у тврдињи дубровничкој, него само има у варошу више града мала једна капела у простоме дому, који је подарила нека старица госпоја Саломија Владисављевичка. Ову сам старицу и сам виђао и познавао у Трцјесту године 1782.—1786., која је поклонила свој дом Богу на услуженије.

Оставивши, Ђика пише у Петрбург, да он више не море служити, него да пошљу у Дубровник кога другог генерал-конзула мјесто њега. Тако пошље Русија године 1806., кад је јошт било австријско владјеније у Далмацији, за конзула у Дубровник некога Монтона. Како овај на опредјелено мјесто дође, нама' упита Ђику и сенат: камо у граду црква восточног закона? и, не видивши је, хотио је писати у Петрбург и јавити како је Ђика прегазио заповијест императрице Екатарине. Ови нови конзул имађаше жену луторанку, како што је и сам луторан био, којој дубровнички сенат пошље на дар пуну боцу златније рушпија, да прими само за олпутер, молећи је, да би приклонила свога мужа, конзула, да ништа не пише у Русију ни о цркви ни о Ђики. Тако је овај конзул предобијен био од жене, као и Ђика од Дубровничана, који се престави у Дубровнику года 1811.

Године 1807. предаду се Дубровничани Фрацузима, тако се врати речени конзул Монтон преко Задра у Ријеку, ђе и умре од јектике исте године. С овог конзула мало нијесам за правду Божију погинуо од Французâ, само што сам нечајано дошао мојим послом у кућу Г. П., ђе је исти био једну ноћ на квартиру. У вријеме рата рускога и француског године 1807. наодио сам се ја све у Задру како викариј генерале. У то исто вријеме налазили

луторанка — жена протестанске (Лутерове) вере; *олпутер* — „пудер“ (прашак за лице), овде у преносном значењу: поклон, бакшиш; *нечајано* — неочекивано, изненада.

су се у Задру француски генерали Лористон, Молитор и Перукети, и по свије градови војска француска; а на мору Адријатическом била је флота русијска с адмиралом русијскијем Сињавином. Овај је послао био у Дубровник сенату рећи да му допусте у Дубровник метнути гарнизон војске русијске, само да му дају новце за ра́ну, објећавајући им бранити град од Француза̂, а послије рата, који се таки послије окончао у Тилзиту, повратити им га опет. Виша част сенатора и народа била је склоњена, да пусте Русе у град, но мања част пошље, кријући, четири депутата у Задар Лористону и Молитору, зовући ји и говорећи да им се воле предати него Русима. Ја сам виђао ове депутате у Задру много пута.

Тако дођу Французи, неки по суву преко турске земље, а неки по мору на Стон, у Дубровник. По мору на Стон не би могли проћи ни по што, да ји не буде пустио генерал фрегате руске, неки Грк. Како су ушли Французи у Дубровник, онај час разграбили су богато оно, толико стотина година сабирано, сокровиште, а најпосле и по црквама злато и сребро, тако да су неколико милиона цекина однијели. Кад су ово виђели Дубровчани, онда су се покајали, што нијесу пустили у град Русе и тако послушали савјет адмирала Сињавина. Депутати пак, који су звали Фран-

Тилзит — град у источној Пруској, где је 1807. године уговорен мир између Наполеона и цара Александра; *По мору на Стон* итд. — види о том и причање Зелићево у II. свесци на стр. 162 и 163.; *фрегата* — ратна лађа с једрилима.

цузе, нијесу могли од укора народњег опстати, него су се једни утопили у мору, а други су свиснули од жалости. Ову су ми историју казивали исти Дубровничани, код који сам стајао 10 дана године 1810, идући у Боку како велики викариј по декрету императора Наполеона. Но дај да се сада вратимо к мојој повјести.

Из Рагузе одлучим се по мору, и стигнем у Кастел Нови, у манастир Савину 4. декемвра 1810. год.

Дочекање приспјевка мог у Боку Которску, и велико-викарске дужности почетак.

Распуство клера и нарушење црковног благочинија и запта. Из овог извора проистичућије њеколико примјера бешчиности, која влада у нашег благочестија народу боко-которском, и моје ту опасности живота.

Дошавши у манастир Савину, дочека ме архимандрит савински господин Никанор Богетич чесно, какогођ и њека свјетовна господа, као: Стефан Чупковић судац, Николаје Живковић капетан, к(онте) Георгије Војиновић, мој одавна пријатељ, и млоги други трговци, капетани морски и стари моји знанци. Капетани Јевта Вучетић и Василије Јурасовић, речени Бунгур, јесу ми дошли у Савину, за поодити ме и радовати се о моме пришествију

одлучим се — пођем; *Кастел Нови* (по тал. Castelnuovo) — град у Боци, на мору; народ га зове или само *Нови* или *Херцег-Нови; Савина* — знатан православни манастир близу Новога у Боци; *бешчиност* (безчинность) — неред, неправилност; *благочестије* — вера; *пришествије* — долазак.

и четврти дан поодио сам опет све до сад назнаменоване, и вратио сам им тако зајам.

Послије тога отпочинуо сам неколико дана, и узео сам себи за секретара некога Николу Радонића, из Котора. Послије сам писао циркуларе у све општине од Боке, и јавио сам да је Далмација и Бока Которска послије више стољетија с дозвољенијем императора Наполеона добила јепископа, и да [је] мене император Наполеон с декретом од 26. марта 1810. год. опредјелио у Боку за великог викарија јепископа далматинског, за управљати црквом у Боки, позивајући све парохе, кнезове и све поглаваре општества, да би дошли у Котор, да се с њима видим и да потребите уредбе парохима предам, сирјеч, како се имају владати и своју свештеническу дужност испуњавати прама Бога, краља и прама народа, њему врученога стада Христова.

Идући ја у Боку, мислио сам да ћу наћи у њему свештенство у своме чину обучено, да се одликују од мирскије, како што је то у Далмацији, у Грецији, Аустрији, Русији; но ту сам се јако преварио. Јер, када су ми почели долазити неки кнезови и поглавари са својијем свештеницима, нијесам могао једног од другог разликовати. Тако ми дођу једном кнезови и поглавари општина Грбаљске, Кртолске и Луштичке, и с њима осам попова,

---

циркулар — распис; *за управљати* — да управља; *сирјеч* — то јест; *у свом чину обучено* — у свештеничком оделу; *Грбаљ* — крај (четири кнежине) између Котора и градића Будве; *Кртоле* и *Луштица* — две некадашње мале кнежине (сада општине) на једном полуострву између Котора и отвореног мора.

пољубе ме сви у руку и поздраве ме. Међу овима угледам једног свештеника, познавајући га по аљина и по бради да је поп, и упитам оније кнезова, је ли јошт који поп с њима дошао, а они ми одговоре, да има ту с њима осам попова, показујући ми руком једног по једног. О Боже! колико сам остао удивљен, и почти изван себе од жалости, гледајући на што је спао чин свештенически, и у каквом се поруганију наоди од римљанâ и од свакога, који зна шта је благочиније духовно и клер восточне цркве у Боки Которској. Истина је да се њека част свештеникâ доста прилично држи, и то најбоље у новској комунитади, но већа част је била главе и браде обријане, и у бијелије аљина до кољена, послије се црљеним појасом пасали, исто тако као и мирски.

Више од једнога часа водио сам разговор с онијем поглавари, а сувише с попови, учећи исте, како ваља поповом носити аљине, и како им се треба држати свога свештеническог чина и карактера, да се може распознати и разликовати свештеник од мирјанина. На овај мој савјет одговорили су ми они да је у њи обичај носити онаке аљине, и да немају за што купити љепшије и од друге боје (колура, фарбе).

Послије него се Далмација и Бока од Котора избавила од ига турскога, потпали су

почти (р.) — готово; *благочиније* — леп ред; *клер* — свештенство; *част* — део; *комунитад* — општина; *бијеле аљине до кољена* — бели гуњеви („бјелаче“); *поповом* (3. п. м.) — поповима.

житељи овије провинција под владање венецијанске републике, која никада није дозволила да Далматини и Бокежани, народа восточног вјероисповједанија, имају свога јепископа; како што се види у историјама, изданим у оно вријеме од неког теолога. Венецијанској републици савјетује овај теолог, по имену падре Паул, ... напише историју илирическог народа, и опише њиове обичаје и храброст, особито пак Далматина и Бокежана. У својој историји говори: „ако би икада потпали ови народи под власт исте републике, да се имају државати у највећем непросвјештенију и мраку, и под најтежим игом, јер друкчије неће бити никако миран и подложан, нит' ће се моћи њим владати". О луда савјета! Сви просвијештени цари и краљи, и сви прави владјетељи народа свог желе и старају се просвијетити своје подложнике, како и родитељи своја чада, да могу знати шта је дужност прама Бога, прама свог законог краља, прама своји родитеља и прама свог ближњег, и за ово просвјештеније народа и поданика расточе цари небројено благо, установљавајући школе и семинарије, а упоменути мудри теолог учи своју републику, да јој поданици остану у најдубљој и вјечној помрчини и непросвјештенију, подобни народу идолопоклоническом у царству хинеском, у Индији, ђе сасјед сасједа убија, брат брата роби и један другога крв прољева

Бокежани — треба *Бокељи* или (по тал. Bocchesi) *Бокези*; *падре Паул* — може бити *фра Паоло Сарпи* (1552.—1623), талијански историк (писао историју ускока.)

и није, што се често догађало и у Далмацији, а сувише у Боки Которској.

У небиће јепископа восточног вјероисповједанија у Далмацији одили су за рукоположеније на степен дјаконства и свештенства странијем јепископима, неки у Аустрију, неки у Турску, а неки у Црну Гору, и тако су, с великим трошком, трудом и опасношћу путујући по мору и по суву, получавали чин свештенически. Ту је било до избранија мога на црковно владање у Далмацији слободно свакоме манастиру, калуђеру и попу слати своје дјаке или синове за рукоположеније, ако и неће ништа више знати него часловац и псалтир. А кад се већ један пут дочепају петрахиља и требника, то је већ њима доста: они се не старају више о науци, и не мисле о поучителнијем књигама, које и немају све цркве окром три манастира. Како ће дакле оваки народни пастири и пароси коју науку и проповјед дати своме врученоме себи стаду? Како ће христјани знати шта је њиова света и вјечна дужност прама Бога, прама свог законог краља и прама свог ближњег? Слијеп пастир, пак слијепо и стадо; сљедователно, слијеп слијепа води, док оба не падну у јаму!

У Боки Которској имало је духовенство восточног вјероисповједанија при републики венецијанској мало неко утјешеније и нешто мало више добра, него далматински клер, будући да су у Боки Которској два дијела закона

у небиће јепископа — док није било епископа; *вручено* — поверено; *сљедователно* — тако дакле.

восточног, а трећи дио римске цркве, међу тим сви прави Славјани, једнога рода, и по Христу права браћа; друго, што су Бокежи, колико сам ја у биће мога викарства, међу њима стојећи, искусити могао, славни и у оружју храбри, и што су, пловећи по мору, себи доста просвјештенија прибавити могли; а треће, што граниче с народом самовласним црногорским, који је сав восточног вјероисповједанија. Венецијанска је република била из неке политике допустила црногорскијем митрополитом да могу над боко-которским клером у црковнијем стварма неку власт имати, тј. цркве освештавати, ћерике рукополагати и народ поодити; и то је било и под австријским у 9 година владјенијем, и све до пришествија Француског оружија и мога прихода у ону провинцију, како велики викариј епископа далматинског. Но будући да је у Далмацији и у Боки Которској народ, без семинарије и без другије школа, лежао у крајњој сљепоти, непросвјештенију и самовољству, зато ни исти упоменути црногорски митрополити нијесу могли поставити самовољни они клер и народ у црковно благочиније, јер ђе је рат или каква ларма, ту је први војвода поп; ако се ђе скупштине сваде и потуку, ту је први поп; ако је који на рату из пушке своје кога и убио, то је њему ништа: савјест га не обличује, него он попује и служи свету литургију,

у биће мога викарства — док сам ја био викар; *самовласни* — самостални, независни; *ћерике* (тал. chierico, клирик) — богослове; *приход* — долазак; *рат* — свађа, раздор.

како и до сад. Нити ту помажу свије светије апостола и светије седам сабора канони, а камо ли митрополити и јепископи и њиови намјесници. И ко би могао описати њиову сљепоту, непросвјештеније и обичаје? Но призрјело је већ вишњег Сушчества око на они клер и народ; шчедра и неишчерпајема царска отеческа милост нашег всемилостивјејшег императора Франца I. погледала је и постарала се, да се како у Далмацији, тако и у Боки Которској уреде школе и семинарије, да се ново приобрјетени његови и вјерни поданици просвијетити могу, у наукама процвјетати и тако славити могу, као и други његови поданици восточног вјероисповједанија, који се налазе у Мађарској и у другим његовим земљама.

Не могу пропустити да не опишем овђе, како се клер у Боки Которској гнусно и свешченику неприлично носи. Већа част мирскије попова у Боки брије браду, брке и косе на глави, и само на врху главе види се један бич више затиока. Они носе бијелу до кољена аљину, и по њој пашу се црљеним пасићем илити пешкиром од вуне; носе бијеле чакшире (беневреке), које су, како и аљина, од вуне, опанке од коже говеђе, и капе на глави, као и остали прост народ. Ниједан поп не изилази из своје куће, ни у цркву, без дугачке пушке, и за пасом по двије мале и јатаган.

призрјело — призрело, погледало; *вишње Сушчество* — в. Суштаство, Бог; — *шчедра и неишчерпајема* (неисчерпаема) — издашна и неисцрпна; *приобрјетени* — добивени.

Они ми кажу да су сиромаси и да немају за што купити себи плаветне чое, да скроје себи доламу и чакшире, а имају за што купити оружије: пушке, пиштоље, ноже, све у сребро оковане. Тако се многи попови од мирског човека ни у чему не разликују, веће ако је у цркви, када обуче на се одежде црквене. Ако се свади једно општество с другим, ту поп ваља да буде најпрви војвода, да се пред њима бије. Ако би који мирјанин другоме коју горку ријеч рекао, или би га опсовао, онда се зову на мејдан, и ту ваља да поп пред њима буде, мјесто што би као њиов пастир и тобожњи учитељ свој народ мирио и од зла и крвопролитија одвраћао. И кад која страна другој одоли, онда се хвале како су били бољи јунаци од другије. Видећи дакле прости народ што чине попови, њиови тобожњи пастири, сљедују и они њиовијем стопама, нити расуђују да је смртни гријех убити, туђу муку отети, украсти, преварити итд. У свијем народи у Европи, куд сам ишао, видио сам да има свуда по нешто зла и сљепоте, но нигђе да се чини оно, што у Боки Которској и Црној Гори.

Што се тиче брака и крвосмјешенија у сродству, тога понајвише има у Боки. Њиови попови вјенчавају, по допуштенију манастирскије старјешина и протопопа, све који или не знаду што им закон заповиједа, или то чине из користољубија, или не знају да ће Богу дати отвјет за своје небреженије и пре-

мирски — световни; *мирјанин* — световњак, грађанин; *отвјет* — одговор; *небреженије* — немарност.

ступленије какона црковније. Што гођ поп народу рече и каже, они га слушају, нити би, мислим, прости народ преступио закона у сродству и женидби, само да му је умио његов свештеник казати и с олтара наповидити, прије него дјевојку испроси или отме, да је то гријех и да то закон не допушћа.

И јево јошт црњега обичаја у Боки, које се чини такође и у Црној Гори и у Албанији турској. Ако има отац мушко дијетѐ од двије три и до пет шест година велико, и у сасједа види дјевојчицу од истије или мањије година, онда је испроси за свога сина, и један родитељ даде другоме вјеру, да ће се дјеца испросити и узети, и тако се они спријатељити, не гледајући да су један род и једно племе. И што је јошт скаредније чути, када су двије жене носеће, тј. трудне, онда се оци или матере дјеце, која ће текар на свијет изићи, уговоре и једно другоме вјеру зада, да ће, ако једно дијете буде женско а друго мушко, ову дјецу у брак сачетати. И када се дјеца роде и узрасту, онда се узму, премда се може бити једно другом не смили. А морају се узети и вјенчати зато, зашто су родитељи њиови взаимно себи вјеру задали, док су дјеца јошт у утроби била. Овај брак мора сљедовати, и да би једно од ове дјеце слијепо, хромо или наказно било. И ако момку, тј. жениху, није по вољи невјеста или невјести жених, онда побјегне једно од другога и сакрије

наповидити — објавити, нагласити; *сачетати* — саставити, здружити (браком); *взаимно* — узајмице.

се, но зато остане опет једно с другим до смрти свезано. Међу тим побјегну млоги младићи, којима се своје суђенице не допадају, по мору у Смирну или Цариград, ту се ожене и на вијеки остану, зашто ји тамо нико не познаје нити пита: јесу ли се прије женили или не.

Мало прије мога у Боку пришествија ожени се један християнин из Рисна, и узме дјевојку из општине Новске. Отац и мати ове дјевојке принуде је, те пође за истог жениха. И будући да је дјевојка преко воље своје пошла, то је неко мало вријеме са својим мужем у највећем незадовољству живила, а послије се разбољела од очајанија и с ума сишла. Муж ове жене доведе је у манастир Савину, да јој ту Бога моле. Једно јутро у дан недељни устане болесне ове жене муж и зовне је, да иду на јутрењу. Жена му одговори да он иде, и да ће она доћи док се обуче. Муж оде, а остави код жене оружије, а кад се поврати из цркве, да види што је жена закаснила, а оно нађе своју жену мртву на постељи, која се сама из очајанија ножем свога мужа заклала. Нама' јаве њезинијем родитељима несрећни овај случај, који дођу и погребу је. Јево дакле шта се међу мужем и женом догађа, за узрок слепије родитеља, који преко воље своје кћери принуђавају, да пођу за онога, кога они оће, а не кога кћи љуби и милује. А ово се прије мога духовног владања често и у Далмацији

своје суђен. — њихове суђенице; *Рисан* — варош у Боци на мору, између Котора и Новога (око 1300 стан.).

догађало. Јошт памтим да су се неке жене, које су пренуђене биле од својије родитеља посјагнути за онога, кога нијесу наравно љубиле, утопиле, ањеке објесиле, а млоге у турску земљу побјегле, и тамо се за другога мужа удале, неиспитане од тамошњије црковније пастира: јесу ли слободне или не.

Речена жена, која се сама заклала, имала је млађу рођену сестру, коју су исти родитељи дали за истога зета, не бојећи се да се и она не би заклала, како и њезина сестра. А то се чинило за тај узрок, да не би изгубили пријатељство између оне двије фамилије. Сад питам ја ко је то допустио? И ђе је та књига, која позвољава једноме човеку, и то христијанину, да море узети за се двије родне сестре? Ђе су свештеници и пароси били, ђе ли је на гласу манастир Савина, који је свој Боки тобоже глава, ђе ли је био архимандрит савински, мудри Никанор Богетич и други у њему јеромонаси? Ѕар се ниједан није могао наћи, да каже и запријети онијем христијанима, да не чине онаково скверно крвосмјешаније и беѕаконије, на јавну саблазн свој Боки и на опаки изглед свему другом народу и христијанству. Кад сам за оно безаконије разумио, био сам љубопитан, и испитивао сам ко је то допустио; и казали су ми неки свештеници и христјани да је Савина то допустила за неку милостињу, а покојни протопоп рисански Ивелић заповедио своме млађему капелану, попу

посјагнути — посегнути, машити се, поћи за ким; *наравно* — природно, од срца; *скверно* — нечисто, гадно.

Јови Поповићу, да ји вјенча, а што је прије мене било, није се веће могло излијечити.

Отуда се види јавно да упоменути они поглавари, који су то допустили, нијесу нигда у кормчију или у сабране у требнику каноне завирили, ђе се пише: „*Свјашченик, аште во вједјенији благословит возбрањени брак, от сродства, или кумовства, или четверобрачија, или неимушча возраста, сирјеч аште њест муж 15 љет, а дјевица 13, да извержет сја, и брак да будет нетверди*". У истим правилама црковнијем стоји да се и свештеник низвргне и отлучи, који познани забрањени брак вјенча; но ја велим да би много више ваљало, и праведније било, извргнути и свештенстна лишити онога, који допушта, по небистром расуђенију и слабости, или по свом користољубију, горе речене забрањене браке сачетати, него онога, који је по заповијести свога старијега вјенчао.

Не могу пропустити да не опишем обичаје и женидбе мирскије свештеника у Боки Которској. Године 1810., кад сам тамо дошао, испроси неки дјак Богдан Секулић, садашњи поп, дјевојку, и вјенча се с истом по закону у дому њезиније родитеља. Послије вјенчања стајала је она у кући родитеља својије њеколико мјесеци, и чекала је док се њезин женик не запопи, и да ја у мало не дођо, запопио

Свјашченик, аште во ... — Свештеник, ако са знањем благослови забрањени брак, (међу лицима) у сродству или у кумству, или четворобрачнима или онима који нису дорасли за брак, тј. ако муж нема 15 а девојка 13 година, да се збаци и брак да не остане у снази.

би се. А кад овај прими на се свештенство, доведе своју невјесту дома и, по обичају, пирује, тј. скупи сватове и весеље учини, и то послије него што је произведен био на степен свештенически. Овај је у Боки древни обичај био, и ваљада су расуждавали први црковни поглавари њиови, који су ји рукополагали, да је гријех прије свештенства дјаку совокупити се по закону са својом вјенчаном супругом. Тако ми је казивао парох од Маина, стари поп Сава Тановић, који је и данас жив, да је њега отац његов оженио и вјенчао с једном дјевицом од осам или десет година, а и њему да није било више од дванаест љета; да га је послије не знам који митрополит запопио, и он литургију служио, и када му је невјеста узрасла и у године своје дошла, да је онда истом кући својој довео и пир илити весеље обично чинио. И ово су ми млоги у Боки казивали, да се родитељи и дјевојка, која ће се вјенчати за клирика, то јест дјака, будућега свештеника, најпре уговарају да се најпре жених запопи, пак после да се чини пир и да ђевојка отиде жениховој кући; и, ако се жених не би запопио, то да невјеста не сљедује свога мужа, макар се с њим већ и вјенчала била. И то је био узрок, што су се неки пре запопили, пак послије по закону са супругом живили.

Сада сваки нека без пристрастија расуди: јесу ли ови горе речени обичаји били најкрај-

---

совокупити се — здружити се, познати се; *Маине* — мала кнежина у планини између Будве и Црне Горе.

нија сљепарија; и је ли у ономе народу био икада свештеник или који поглавар и мало просвијештен, који би могао казати ономе народу што закон и канони црковни заповиједају. Ја с овим свештенике и поглаваре бококоторске не осуждавам нити обличујем (Боже сохрани!), него само оно описујем, што сам очима мојима видио и ушима чуо, и оплакивам моју у Христу браћу, молећи и заклињајући оне из Боке, који би и кад год читали ову моју повјест, да се пробуде и од сљепарије отресу. И толико не кривим оно непросвештено свештенство, зашто сам и ја слијеп, колико кривим пропадшу мљетачку републику, која за неку слијепу своју политику и корист није у толиком дугом вијеку нигда допустила да буде у Далмацији и Боки Которској један благочестиви јепископ и толикога народа пастир, који би се старао о просвјештенију стада Христова и о науки клера свога.

Кад сам ја дошао у Боку, ишао сам по општинама и учио сам народ по црквама, проповиједајући му колико сам знао; учио сам такође и савјетовао сам свештенике, који би мени долазили, да не чине покора, него да набљудавају каноне црковне. Особито сам им налагао да се чувају и да не благослове безаконе и забрањене браке, и то у будуће, а што је прије мене било, оно већ нијесам истраживао. Претио сам им такође, да ће сваки свештеник, који у моје биће вјенча по-

осуждавам — осуђујем; *пропадша* — пропала; *набљудавати* — пазити; *у моје биће* — док сам ја ту.

тајно без цркве, и без три наповиједи с олтара, бити кажњен. Најпослије сам свијем парохима циркуларно објавио да кажу народу с олтара, да прије три наповиједи не воде дома дјевојака; и, ако би се родитељи уговорили били, да ће се опријатељити, док су дјеца јошт у утробама материнијем била, то да дјеца не слушају својије слијепије родитеља, него оно што им света восточна мати црква заповиједа и налаже. Овај сам циркулар издао 29. декембра 1810. године, и то само зато, да се не би послије произнашло да је жених с невјестом својом сродан по крви или по духу, то јест по крштењу. Зато сам истим циркуларом и то објавио, да ће се сваки онај брак разлучити, који се послије вјенчања нађе да је забрањен и канонима црковнијем противан; поред тога, да ће се и свештеник казнити и парохију изгубити, који је знао да жених с невјестом у крвосмјешенију јест, пак ји опет вјенчао, или који је пренебрегнуо будући брак три пута с олтара наповидити.

Ову је заповијест најпре преступио неки поп с Кумбура, који је 5. фебруара 1810. године вјенчао жениха (стојећа с невјестом у сродству посве близу) туђе парохије около пол ноћи у једном магазину, и тако не само што није три пута с олтара наповидио, него је јошт и законе црквене погазио, зашто је женидба била једнога мужа с двије прве братучеде,

наповијед — оглас у цркви; *крвосмјешеније* — мешање крви (брак међу сродницима); *пренебрегнути* — занемарити; *наповидити* — огласити; *Кумбур* — село на мору близу Новога.

сљедователно незакона и забрањена; то јест, један и исти жених узео би најприје неку дјевојку за жену, а послије смрти ове узме покојне своје жене од стрица сестру. Прва је женидба закона била, но друга ни по што. За ово је сродство знао речени поп, а знао је то, да сам ја прије овога вјенчања на три мјесеца дошао у Котор, и није се хотио мени јавити и за савјет питати, него је питао, као што је сам послије исповидио, некије слијепаца у манастиру Савини, који су, по првом њиовом обичају, допустили да то море бити. Исти поп знао је за моју заповјед, коју сам ја у циркулару издао, зашто ји друкчије не би вјенчао био потајно у магазину, него јавно у цркви, премда су обе жене биле од два рођена брата прве братучеде, које не чине више него четири степена. Зато је речени поп био кажњен колико од мене, толико сувише од господина јепископа. Ја сам доста видио труда, док сам добио из Црне Горе к себи реченога жениха и невјесту, који су били тамо побјегли, да ји увјешчам, да се доброво̂љно разлуче без казни од власти свјетовне, које сам и получио.

Преко свега мога стања у Боки Которској, колико сам познати могао свештенство ондашње и народ, увидио сам да они у сродству и крвосмјешанију никакве помње имају, нити се од тога чувају; или то, море бити, за гријех не почитују, или то чине из непросвје-

увјешчам (од *увѣщати)* — обавестим, наговорим; *разлуче* — раставе, одвоје; *стање* — стајање, бављење; *помњу имати* — пазити; *почитују* — сматрају, држе.

штенија и користољубија. Међу тим, истина је да цијела ова погрешка зависи од свештенства и црковније поглавара, који нит' имају нит' оће да имају о томе помњу, да по закону пасу њима вручено стадо Христово. А вообште народ бокешки јест добар и не море бити бољи и благоговјејнији у призрјенију цркве и духовенства, него је само у томе несрећан, што се уселио у њега неки стари и зли обичај.

Много више примјера незаконога, сирјеч каноном црковнијем противнога, бракосочетанија, — због којега се у Боки Которској и Црној Гори, и взаимно међу овијем двјема провинцијама, многе несреће збивају, — могао би ја навести, али судим да ће сваки благоразумни читатељ из онога, што је до сад у овој књизи о истој материји речено, довољно постигнути моћи, да су се ови зли обичаји и непорјадок међу људе нашег закона оније провинција јединствено због непросвјешченија клира породили и укоренили, и да их донде истребити возможно није, докле се год школе како за свјашченство, тако и за мирјане у Далмацији и Боки Которској, како гођ и у прочијем Ц. К. државам, не заведу, и тако мрак грубог невјежества от оније, иначе добрије и храбрије, људи не прогна.

вручено — предано; *вообште* — уопште, у главном; *благоговјејнији* — побожнији; *у призрјенију* — што се тиче; *взаимно* — узајмице; *провинције* — области; *непорјадок* — неред; *возможно* — могућно; *Ц. К. државе* — „царско-краљевске“, тј. аустријске, државе (сада: Аустро-угарска); *невјежество* — незнање.

Освећење цркве у Котору:

прерјеканнија и огорченнија с епископом, а томе је узрок искање отпуста и остављеније велико-викаријалног достоинства.

Исти христјани у Котору чекали су јепископа или његова викарија сваки дан, да им освети једну цркву у Котору, коју им је даровао дука од Рагузе, Мармонт. О овој цркви морам мало опстојателније говорити. Јошт по учињеном миру међу Французима и Русима у Тилзиту године 1806., кад су Руси вручили Французима Боку од Котора, дође дука Мармонт с оружијем у Котор. Ту му се представе сви депутати и господа од римске цркве; но у исто вријеме дођу и депутати од стране славено-српског народа. Послије запита Мармонт римске депутате, колико има у граду Котору римскије цркава и народа восточног вјероисповједанија. На ово му одговоре депутати да има римскије манастира и цркава дванаест, а душа около 500; у народа пак греко-неунитског једна црква и 1000 душа. Ту је Мармонт остао зачуђен, одговарајући римскијем депутатима: каква је то правица, да у Котору има више народа грчкога него ли римскога вјероисповједанија, пак у Римљана толике цркве, а у Грка само једна?

Овом приликом запросе нама' депутати славено-грчког народа од господина Мармонта да им даде јошт једну цркву, будући да има толико душа христијански у Котору, а не имају

опстојателно — опширно; *греко-неунитски* — православни.

него једну црквицу малу светог евангелиста Луке, у коју не море више стати од 100 душа. Тако им Мармонт обећа да ће им дати једну цркву, и да ће бити с њим и његовом правицом задовољни. Но сад је питање: коју ће им дати?

Познано је да се јошт под Млечанима налазило како у другим градовима, тако и у Котору млого римски цркава и манастира. Но кад мљетачка република пропадне 1797. године, истога љета Аустрији потпану како Далмација, тако и Бока Которска. Послије установи цар австријски гувернију у Далмацији, и ова, не имајући у Котору другог знатног зданија, принуждена буде узети један манастир од монахиња римокатоличкије за касарну. После овије стајали су у истом манастиру најпре руски, а после француски војници. Но послије некога краткога времена, на прошњу славеногрчког восточног народа, даде Мармонт исту цркву христјанима, коју сам чинио приправити што је потреба за освјашченије.

Житељи дакле которски молили су мене, да им ову цркву осветим, но ја им одговорим да ваља за то најприје писати јепископу и просити од њега дозволеније. Они ми пак одговоре, да је њима јепископ писао да ћу ја доћи прије њега у Котор и што је от потребе на мјесто њега све уредити. И, будући да се приближују празници рождества Христова, и

гувернија — влада, управа; *освјашченије* — освећење.

да не море ни десета част народа стати у цркву светога Луке, зато су ме молили да им речену цркву што брже осветим. Међу тим покажу ми горе речено писмо јепископа. Видећи ја ово писмо и за угодити толиком народу, пишем архимандриту савинскоме, да доведе дјакона и протопопа Ивелича и јошт неколико свештеника. Он то учини, и тако 19. декемвра 1810. године осветимо речену цркву исто тако, како пише у великоме требнику у глави 108. И како за освештеније цркве, тако и за неустројени клер и неподобне и неваљале њиове древне обичаје дадем јепископу 23. декемвра исте године сљедујући репорт:

(Ово је копија).

Провинције илирическе.

У Котору на 23. декемвра по српски 1810.

Герасим, Божијеју милостију архимандрит манастира Крупе и велики намјесник јепископа далматскога у Боки од Котора.

Високопреосвјашчењејши господин г. јепископ Венедикт, нам же архипастир и о Христје брат љубезњејши!

Послије вашега отшествија из Сплита и ја сам се трећи дан одлучио од истога за Боку од Котора, и с великијем трудом и страхом по мору од ајдука инглескије једва стиго дванаести дан у Боку, гдје [будем дочекан] од господина колунела и свије официјала с цијелим баталионом под оружијем и с бандом, то јест музиком, с којом су ме спроводили до

неустројени клер — неуређено свештенство; *неподобан* — неприличан; *древни* — стари; *љубезњејши* — најљубазнији; *отшествије* — одлазак; *официјал* — официр.

наше цркве, и са лубардањем из топова од фортице и звонима у двије цркве наше, тако и од цркве до мога квартира, ђе сам нашао сву внутрењу потребу и мобилију, по ордину дуке од Рагузе и говернатора од Илирије Мармонта. Нама' су ми метнули солдата за стражу на врата — не знам томе узрока правога: оли да ме чува од злије људи, оли се боје да куда не утечем, ма се досјећам да није ни за што друго, него само за једну њиову политику (тј., „fumo senza rosto“ — „дим без печења“). И до часа дошао г. колунел и сви официри учинити ми визиту, а после њих г. делегат Павлуци и сви трибунали и которска властела и господа, исто и наши прокуратори и христјани млоги, тако и г. викарио с клером римским господина бискупа Гргурине у небиће истога у Котору. Други и трећи дан јесам свијем вратио визиту.

Био сам се свратио у манастир Савину, гдје ме архимандрит Никанор Богетић с братијом лијепо и чесно дочекао, ђе сам отпочинуо два дана. Долазили су ме из Каштел-Новога наћи нека господа христјани и капетани, а именом: господин судац Стефан Чупковић, господин капитан од комунитади Нико Живковић, господин конте и кавалер росијски Георгије Војновић и капитани од мора Јевто Драшкићевић, Васо Јурасовић, ddo Бунгур, — ови су сви били и од прије моји знанци и пријатељи, — Марко Комленовић, Дуковић и многи други христјани и христјанке, с којијем сам остао много задовољан.

Нама' сам писао из Котора циркуларно по свијем комунитадима, да би ја желио виђети се и спознати се с парохами и с поглаварима од истије комунитада. А послије циркулара почели су ми долазити у Котор неки попови, и кад сам ји најприје видио што су и

фортица — тврдиња; *мобилија* — намештај, покућство; *ордин* — наредба; *говернатор* (по тал.) — управник; *визита* — похода; *трибунали* — судије; *прокуратори* — тутори црквени; *капитан од комунитади* — општински старешина; *конте* — кнез; *капитан од мора* — поморски капетан; *ddo* (detto) — звани, речени; *циркуларно* — расписом.

какви су, остао сам удивљен, и да чоек изиђе од жалости вње ума, гледајући и расуждавајући што су и коме су подобни, не имајући виша част од истије на себи никаква знака свјашченическога ни благочинија церковнаго, и како млади свјашченици, тако и стари од 60 љета парохи брију браде, брке и стригу власе на глави, исто како и мирски прости народ; хаљине носе од бијела сукна до кољена, опасатије црљеним појасом, капе и опанке, пушке велике и две мале, јатаган, носе, исто како и сви мирски Бокежи и Црногорци. Кажу ми да има много число попова, и неки поп има под собом двије три цркве, а нека црква по три четири попа; неки имају по 10, неки по 15 и 20 и 40, а најјачи поп по 60 кућа у парохији. Тако су у Боки и цркве пограђене по планина и на љутом камену и литицами, и једним словом јест једно велико неурежденије и конфузија, да се не море све подробну описати, бивши свешченство и народ состарјело у самовољности и непотчиненију никаквој власти, и мислим, не би могао привести у благочиније и потчиненије ни сам патријарх цариградски, а камо ли моја мала персона и власт. У свешченству царствује једна неизречена сљепота у науци светога писанија, а у другоме су хитрији од другога народа.

Овдје су се у Боки до сада неки дјаци женили и вјенчавали с дјевицама од 10 и 12 љета, и њиова невјеста остала би код својије родитеља, а они би се запопили и служили свету летургију; и када им узрасту вјенчане невјесте, онда ји доведу дома, пирују, и с њима се после полученаго свешченства и свешченодјејствија совокупљавају. Тако се и сада налази вјенчан дјак неки Богдан Секулић, за кога су вама прокуратори писали и препоручили да га запопите, и да у мало ја не будем овђе дошао, и он би се запопио, и послије би коју годину своју младу

вње ума — изван памети; *виша част* — већи део; *число* — број; *конфузија* — забуна, збрка; *состарјело* — остарело, „убајатило се“, огрезло (у самовољи); *получен* — добивен; *свешченодјејствије* — вршење свештене службе.

довео дома, и с њоме се совокупио. Је ли ово било једно безаконије и против канона црковније? И не знам јесу ли за ово знали они архијереји, који су ји попили прије совокуплениja својим вјенчанијем и законитијем супругами.

Овђе у Котору има црква христијанска, храм свјатаго евангелиста Луке, која је посве малена и тијесна, а народа има више од 1000 душа, да не море у њу стати ни десети дијел, и стáли би млоги пред вратијем на двору и на киши и снијегу, и побјегли би дома и остали без Божије службе и правила. И тако, по молби прокуратора и свије христјана, желећи да им осветим нову и велику цркву, коју им је дао дука и гувернатор од Илирије, Мармонт, и будући да су се приближавали свети празници рождества Христова, и расуђујући да народ не остаје без службе и правила црковнаго, — тако сам пригласио господина архимандрита савинскога и господина протопопа Ивелича, и још 4 свештеника и ђакона, и на 19[ти] овога у понеђељак јесмо служили соборно и осветили исту по чину, како је претписато у великоме требнику, глава 108., на име и храм светитеља Христова Николаја.

Знам да би била наша дужност прије јавити В. В. П.' и искати дозволеније, али горе речени узроци нијесу допустили времена за дуље чекати; а сувише дало ми је слободу Ваше писмо, које сте прије мога пришествија у Котор писали прокураторима Илији Властелиновичу и Илији Лубардичу овако: да ће прије Вас доћи у Котор Ваш велики викарио, који је доволен да управи како и Ви.

Прошу Ваше Високопреосвјашченство, да ми јавите је ли дошло од гуверна допуштење, да задјаконите овога мога дјака Илију Ђурђевича, да вам га пошљем, с којијем остајем честитајући В. В. П. наступајушче празнике рождества Христова, и желећи

стáли би ... на двору — стајали би ... на пољу; *пригласиó* — позвао; *В. В. П.* — Ваше Високопреосвештенство; *пришествије* — долазак; *прошу* — просим, молим.

Вам оне спроводити у здравију, веселију и долгоденствију во всјаком благополучији, цјелуја Вашу свјатују десницу,

В. Високопреосвјешченства
умилни и понизни слуга

Г. Зелић с. р.
АРХИМАНДРИТ.

Ово моје писмо огорчи господина јепископа до зла Бога, што сам ја без његовог допуштења осветио цркву у Котору, и пошље најпре Никанору Богетићу, архимандриту савинскоме, а послије мени изобличителна писанија.

Ја учињено ми от господина јепископа изобличеније силно почуствујем, расуждавајући да га заслужио нијесам. Хотећи му дакле ово доказати, писао сам му и натписивао се с њим подоста, и не без взаимног огорченија. Но будући да он мене свагда за кривца признадјаше, најпослије ко другој парници и онако стар већ и болешљив будући, и за избјегнути далшу со истим г. јепископом омразу, тврдо закључим у себи мојега генерал-викарства лишити се. И тако пошљем молебно писмо у Љубљану гувернатору од Илирије и дуки од Рагузе Мармонту, просећи га, да ми даде моју оставку, то јест да прими моју ринунцију. Не видећи од истога одговора, запитам француског полковника Фијале, шта би могло бити

долгоденствије — дуг живот; *благополучије* — срећа; *цјелуја* (прилог сад. врем.) — целујући, љубећи; *изобличителни* — који изобличује (ружећи осуђује); *почуствујем* — осетим; *расуждавајући* — размишљајући; *далшу* — даљу.

да ми Мармонт ништа не одговара. А он ми одговори ово: „Када Французи виде кога, да ји добро и вјерно служи, мучно га пуштају из своје службе; и, ако ти на мјесто себе овђе не нађеш и не наименујеш који ће остати за викарија, неће те ни по што пустити.“ Како сам ово разумио, таки сам почео расуђивати: који би архимандрит или игуман у Боки Которској за ово дјело био најбољи и најспособнији? И будући да архимандрита савинског најискуснијега од свију нађем, зато закључим да њега на мјесто моје именујем. Исти Фијала каже ми после да је Мармонт отишао у Шпанију, и да је на његово мјесто дошао за губернатора од Илирика Бертранд. Тако напишем молебно писмо, и пошљем овоме са свидјетелствама од љекара 29. јунија исте године. Ево како је то писмо гласило[1].

Како је речени губернатор примио моју ову прошњу, нама' је заповједио господину јепископу, да има поћи из Далмације у Боку од Котора, да ме пита за који узрок ја моју службу остављам. Тако је дошао јепископ септемвра мјесеца исте године у Боку, а до неколико дана и сам губернатор за њим. Јепископу сам казао зашто се викарства одричем, и да је исти био први узрок к тому; но губернатору нијесам се хотио на њега тужити, који

[1] Види, на крају списа, у „Прилозима“ бр. 33.

дјело — посао; *гувернатор од Илирика* — управник Наполеонове *илирске краљевине* (види напом. на 201. стр. II. св.); *Бертранд* — ђенерал Бертран, о ком види напомену на 8. стр. ове свеске.

је дошао у дом конта Георгија Војновића и уставио јепископа и мене собом на објед.

По обједу отиду нама' губернатор и јепископ из Каштел-Новога у Котор, а ја останем у Новоме. Трећи дан врати се гувернатор из Котора у Нови, и буде у квартиру у дому Георгије Војновића, ђе сам пошао прије вечере поздравити га и молити, да ми даде одговор на моју поменуту прошњу. Њега је из Котора допратило било 60 персона, а то је било у суботни дан. Кад одем к њему, а он ме заустави на вечеру, како и све оне, који су га допратили били из Котора. Ја сам сједио други од њега. При вечери поче ми говорити један господин, који сјеђаше међу мном и гувернатором, да му је исти дао заповјед, да ми нађе у Котору лијеп квартир са свом потребом и с једним вртом (баштом). Овог, који са мном говораше, нијесам ја нигда прије видио био, и зато му одговорим да се у мени вара и да, море бити, за јепископа има ту наредбу. На то ме он упита: „Јесте ли ви велики викариј?“ А ја му одговорим да сам до сада био, но да више не мислим бити, него да чекам од гувернатора одговор на моју ринунцију, да ме пусти, да пођем у моје отечество.

Оно код мене бијаше неки Француз, који је дошао био с гувернатором, да остане у Котору за делегата на мјесто Тромбе Рагужела. Што би гођ ја њему говорио, све би то казивао гувернатору; најпосле каже ми да гувернатор жели знати узрок, за који ја остављам викарство. На ово му ја одговорим да има-

дем хиљаду узрока; но да је први и највећи узрок римски клер, који ме је тужио за просесијон (литију) у Котору и Новоме и што знам чинити моју дужност; придодавајући му то, да за моју вјерност и службу не желим више куповати непријатеље. Ово је делегат казао све гувернатору, који ми је одговорио да он није примио ни од кога против мене какве тужбе, и да жели послије вечере са мном разговарати се.

Около пол ноћи устанемо иза стола, и када се сви разиђу, онда ме упита Бертранд: „Кажи ми: зашто оћеш да оставиш твоју чест?“ А ја му одговорим: „Зато, што сам ушао у љета, што често болујем, и што ми воздух бокешки не чини добра.“ Онда ми он рекне: „Та ви јошт нијесте толико стари, а доста сте јошт јаки, можете служити“. На ово му одговорим: „Да ми и десет хиљада франака дате на годину, опет не могу служити“, и да ће ми највеће добро учинити, ако ми даде слободу и отпусти. Када види гувернатор да се ја тврдо мога претпријатија држим, онда ми одговори: „Добро, писаћу јепископу да вас пусти“. Ја му на то умилно благодарим, честитам му срећан пут у јутру за Рагузу, и ја пођем од њега. На вратије ували ме за руку његов аћутант, кога сам често виђао у Паризу и добро се с њиме познавао. Шапћући упита ме, шта ми је рекао гувернатор, а ја му одговорим да је рекао писати јепископу, да ме пусти поћи у

ушао у љета — остарео; *претпријатије* — предузеће.

моје отечество. Онда ми он каже: „Нећe те пустити, зашто је јуче био ваш бискуп на ручку код гувернатора, и молио га је, да ти ни по што не прими ринунцију и да мораш ста̂ти у Котору.“

Ове су ме ријечи ађутантове млого опечалиле биле, и мислио сам у себи опет у јутру поћи гувернатору и молити га за то. Но овај је прије дана на два часа отишао био у Рагузу. Овај дан била је неђеља, зато сам пошао на Топлу у цркву, и слушао сам свету литургију, а после светога богослуженија отишао сам у Нови. Таки нађем човека и коње, и у понеђељак рано пођем за гувернатором у Рагузу, ђе стигнем у уторак прије подне. Дошавши тамо, отидем му таки на квартир, у палате рагужанскије принципа; и, кад ме види, зачуди се и упита ме, што сам дошао? Ја му одговорим да имам посла, и да сам га дошао јошт један пут поздравити. У томе разговору донесу слуге јела за фруштук, на који и мене позове. За столом нијесам му хотио ништа говорити; но када смо устали, пошли смо у једну велику салу, у коју дошло бјаше до 200 душа, и депутати од Рагузе, просити га, да им умали контрибуцију. Затим уђе гувернер у једну малу камару, ђе му сјеђаше секретар за таулином, с којим нешто француски говораше. Ушао сам

бискуп — епископ; *ста̂ти* — стајати, живети; *опечалити* — ожалостити; *прије дана* — пре зоре; *Топла* — село код Новога; *рагужански принципи* — дубровачки кнезови; *фруштук* — доручак; *контрибуција* — ратни намет; *камара* — соба; *таулин* (tavolino) — сто (за писање).

и ја, и стао за њим; а када ме види, а он ме упита, што заповиједам. Поче му ја говорити и молити да ми прими ринунцију, а он ми одговара исто као и у Каштел-Нуовоме, сирјеч, да ја могу јоште служити, и како би ја изгубио 6000 франака плаће. У тај ма извучем ја из џепа копију од декрета Наполеонова, и покажем му прстом што говори у трећему артикулу.

Одговори ми овим речма: „Varde, quelli sono sei milla franchi all' anno!“ — „Si, Eccelenza, in carta qui scritti, ma in scassella io non li vedo,“ тј. „Гледајте, ово су шест хиљада франака на годину!“ — „Тако је, Ваше Превосходителство, овде у карти написано, али [их] ја у џепу не видим“. Онда ми он одговори, куцајући ме руком по рамени: „Буди увјерен, како дођем у Љубљану, нама' ћу заповједити интенденту генералу од Илирије, да ти има свакога мјесеца слати плаћу ону, што се теби пристоји.“ На ово му ја речем: „И паки, Ваша Ексцеленција, говорим: да ја више нећу бити велики викариј, макар ми давали сваке године више од десет хиљада франака. И, ако ми сада не дате моју ринунцију, ја ћу бити принуђен утећи из мога отечества у друго царство“.

Када гувернер ове моје ријечи разуме, онда рече: nò, nò, и окрене се секретару, говорећи му да пише бискупу, нека ме пусти.

Каштел-Нуови — Castel-Nuovo, тј. Херцег-Нови; *артикул* — члан; *интендент генерале од Илирије* — главни (грађански) управник ондашње краљевине *Илирије*.

Овај напише писмо и преда мени, а ја захвалим гувернеру на овој његовој милости и отидем. Из Рагузе повратим се ја у Каштел Нови, и одавде пошљем писмо гувернаторово господину јепископу у Котор, пишући му и по два пута, да ми по заповиједи господина гувернатора даде ринунцију. Тако ми је морао послати, и ево му писма, којим ми је теготне ланце викарства с врата скинуо, послије 16 година мога тешкога великога труда и трошка.

№ 436.

Державы илирическија.

В Которје 16. нојемвра 1811.

Венедикт, милостију Божијеју православни епископ далматски и боко-которски.

Ко преподобному оцу Герасиму Зелићу, архимандриту манастира Крупе,

у Ерцег Нови.

По вопрошенију вашему, чрез здравија утјешенија и опочивања у манастиру вашему, с онијем миром потребитијем вашој старости и вашему страданоме труду, ви, оче архимандрите, с овом нашом примате, колико на име од гуверна, толико и од наше стране, они отпуст, што сте просили с вашом ренунцијом от 29-га прошастога јунија, послато је нами от господина опшчаго управитеља од илирически држава.

Ми писали смо нашему викарију у Далмацији, преподобњејшему оцу архимандриту Матеји Веји и игумену од вашего манастира, такођер на исти начин и манастирима Крки и Драговићу, и свакоме протопопијату от наше јепархије, извјествујући њима, да

с овом нашом — с ов. нашим писмом; *гуверно* — управа.

сте отпустили сваку вашу службу од викарства, и да имаду вами носити достојну част, као архимандриту и старјешини манастира Крупе. Ми јесмо благоуфани да они имају слиједити како њима заповједајемо; ако би пак било другојачије, ви абије јавите нами, јербо ми желимо сваки ваш мир и благополучије, при којем остајемо молитвеники.

Венедикт Краљевић с. р.
и во христје молитвеник.

С овијем писмом писао је господин јепископ и игуману манастира Крупе, и заповједио му је да пази да ми се свака чест у манастиру одаје.

№ 436.

Държаве илирическе.

Венедикт, м. б. и. епископ далматски, боко-которски и истријски.

Ко преподобному оцу игуману од манастира Крупе.

Преподобњејши отец армимандрит Герасим Зелић оставио јест сваку службу од викарства, поради његовог здравља, и за да море у своме миру отпочивати, сада враћа се у свој манастир Крупу.

Заповиједамо даклен Вашему преподобију, да имате највећу опаз, за да му има бити дато од свакога јеромонаха ону чест, која му се пристоји како архимандриту и старјешини тога манастира Крупе. Тако урадите, јако да и благодат Божија буде на Вас.

Дано у Боки од Котора на 16. нојемвра 1811.

Венедикт Краљевић с. р.

јесмо благоуфани (од *благо* и *уфати се*, тј. надати се) — надамо се; *абије* — одмах.

Тако једва получим ја желано отпуштење, које сам толико вријеме тражио и искао. Међу тим на мјесто мене наименовао сам код губернатора Бертранда у мојој ринунцији у Боки Которској за великог викарија, с плаћом од 6000 франака, архимандрита из манастира Савине Никанора Богетића, који ми је за ово моје њему учињено благодјејаније, најпосле, при моме отходу из Боке, при обједу у дому поштенога капетана Марка Комненовића, у присуствију млогије чесније лица, толико неблагодарио, колико му је могао његов старачески разум досећи. Али, кад сам расудио у каквом се он добром и мени познаном општеству родио, воспитао и ђе се учио, и колико се по свијету с људма опходио, заиста нашао сам да је у млогоме заостао. Међу тим морао сам му опростити поради љубови домаћина и чеснога и разумнога оца Јосифа Триповића, пароха у Топлој.

ЧЕТВРТИ ДИЈЕЛ

ОД ОСТАВЛЕНИЈА ВЕЛИКО-ВИКАРИЈАЛНОГ ДОСТОИНСТВА ДО АПРИЛА 1817. ГОДИНЕ.

Моје уклоненије у моју обитељ с малом пензијом. Рат међу Францијом и свом сајуженом Европом;

на побужденије, учињено ми, и на осујећење великом мојом срећом од Аустријанаца францускога навјета моме животу, моје участвовање у ослобођењу од Француза̂ и повраћењу дому австријском мога отечества.

Получивши моју жељу и добивши отпуштење, намислим вратити се у отечество. Но док сам се спремио и пасош од делегата у Котору узео, да идем по суву из Боке, зашто по мору нијесам могао од Енглеза, ударе кише и настану зла времена тако, да сам морао чекати до после празника Христова рождества. Овај сам благ дан провео весело код мога кума, господина капетана Николе Живковића и његове госпоје Софије, код конта Којновића и Чупковића, и у манастиру Савини, и другије некије капетана и мојије пријатеља, с којим сам се у исто вријеме поздравио и опростио. У њеким црквама дао сам мале проповиједи,

---

навјет — заседа, замка; *делегат* — грађански старешина.

као у цркви манастира савинског, у Топлој и у општеству Новском, и опростио сам се у њима с народом. И заиста, млоги су христјани, особито они у Топлој и Новоме, остали жалостиви и управ плачући, што ји остављам, зашто су виђели и познали труд мој и ревност, да истребим трње оно између стада Христова, застарјело од много и премного љета.

Тако пођем из Боке. 16. јануара 1812. године, и ударим кроз Стару Рагузу (Цаптат), Дубровник, Стон. Одавде, пловећи по мору испод манастира римскога Острога, мало нас нијесу једну ноћ повели и поклали не корзари енглески, него прави морски разбојници, да не буде опазио ваљани парун од барке, који је држао тимон, а четири друга морнара и нас четири пасажера сви смо спавали унутра у барци. Била је ноћ тавна, облачна и без мјесеца, а бонаца, — вјетра никаква није било; тако су се ајдуци довезли били полагано близу нас за десет петнаест сажњи, да ускоче у нашу барку, мислећи да сви спавамо. Но срећом нашом опази ји парун и повиче: Аларга! аларга! то јест: Даље, даље, да се одмакну и да се јаве: ко су и шта ће? Они се не кћеше јавити, зато повиче исти парун на морнаре, да скоче на оружје, а имали су доста тромбуна и му-

Стара Рагуза (Цаптат) — на месту порушенога Епидавра (види нап. на стр. 8. о. књ.) подигнут је нов град и варош, коју талијански зову Raguza vecchia (Стари Дубровник) а српски Цаптат: то је место на мору између Боке и Дубровника; *Острог* — знатан католички манастир у макарском приморју; *парун од барке* — господар лађице; *тимон* — крма, думен; *бонаца* (тал.) — тишина; *сажањ* — хват; *тромбун* — пушка широкога грла.

шкета. Парун потегне на њи метралијом из тромбуна, а други из мушкета, и нама' су се од нас удаљили. У ономе мраку не зна се шта је било, је ли који рањен или убијен од њи; еле од њиове стране нико није пуцао на нас, дакле, или је који од њи био у први ма убијен и рањен, или нијесу имали доста оружија. И тако нас је избавио Бог од зла и несреће, а једна барка, која је ону ноћ ишла за нама, јест пропала, и то заједно с људма, између којима је био и један богат трговац, Јеврей, из Рагузе, који је у Сплит ишао.

Од Стона дошао сам по мору до Трогира благополучно, а од Трогира дођем до Шибеника по суву. Из Шибеника приспијем у Задар, и ту сам њеко вријеме стајао. Одавде сам писао у Љубљану губернатору Бертранду, просећи да би ми дала губернија они шест хиљада франака које су ми остали дужни, и које сам као велики викариј у Боки имао. Из Задра дођем у мој манастир, у мојy давно желану обитељ, гдје сам у миру и спокоју проче дане живота мога, удаљен од све свијетске сујете и мечтанија, провести намјеравао. У њему сам већ неколико мјесеци провео био, а Бертранд мени за мој дуг ништа не одговараше. На један пут дође ми изненада декрет од интенданта из Задра, зовећи ме и јављајући ми да ми је губернатор одредио на годину пензије

мушкет — старинска тешка пушка, шоца; *метралија* — комади гвожђа и олова, којима се пуне веће пушке; *Трогир* — град и варош на мору, западно од Сплита; *мечтаније* — маштање, сањарија, занос.

1000 франака, но о онима, што ми бијаше дужан, ништа не говораше.

Кад сам примио ови декрет, отишао сам у Задар, и ту сам примио 250 франака за три мјесеца, а послије шест мјесеци другије 250. У то вријеме зарати се Француска са Аустријом. Ја сам се онда налазио у моме манастиру Крупи, који лежи близу границе од Кроације. Ту ми једном дођу у кратко време два писма: једно од стране Французâ, сирјеч капетан Антоније Култели, ађутант колунела Никића, од стране истога пише ми да гледам и да помњу имам, ако би аустријска војска дошла у Лику, или ако у Далмацију иде, да му нама' пишем и на знање дадем. А друго од стране Аустријанаца, — сирјеч колунел и садашњи генерал Франческо Данеж пише ми, шаљући ми прокламације Хилерове, да ји пошљем у Задар, Шибеник, Сплит, Рагузу и у Боку његовим пријатељима, и јавља ми да је уваћен код Љубљане из Задра француски курир и списак од 400 лица првије у Далмацији, у којој да сам ја најпрви записат од бергадира де ђандарма, који иште од гуверније дозволење, да нас пошље све у Француску, за узрок што смо, вели, више наклони Аустрији, него Францускoj. У истом списку била су, колико ја знам, после мене записана сљедујућа лица: Из Обровца Зането Радуловић, из Задра Пашкал

прокламације Хилерове — *Јован Хилер,* аустријски ђенерал (1754.—1819.), чувен са успеха над Французима 1809. год. код Асперна (источно од Беча); *бергадир де ђандарма* — жандармеријски бригадир.

Враћен, Николето Папафава, Јанкето каноник Сињаковић, и јошт млоги други.

У исто вријеме пошље ми из Задра француски генерал Ароаз једну прокламацију штампату, да прогласим народу с олтара, како су дошли Французи близу Беча, пред којима је маршал Вандам (ови је тада у битки с Руси и Аустријанци от козака ухваћен и у Росију ко императору послан).

Да је знао речени Ароас да једва чекам да се моје отечество избави од француског тиранства и неправде, не би ми прокламацију послао био, да ју ја по народу разгласим. Тако ми је исто и речени ађутант Никића лажно писао, да иде из Леванта преко Турске 40.000 Француза у Далмацију. Ове прокламације и лажне новине послао сам нама' у Госпић реченоме мом старом пријатељу Данежу, који ми је писао био, да Наполеон с војском својом натраг бјежи из Саксоније преко Рајне. Исти Данеж звао ме је у писму, да дођем из Крупе у Госпић, докле ме нису жандарми одвели, но ја нијесам могао то учинити и њему пуно вјеровати, зашто сам знао да свак воду на свој млин навраћа.

Често ми долазау од Данежа посланици и писма, и то у пол ноћи, увјеравајући ме, да ће цесар са своји сајузници добити и да ће Французи са свијем пропасти, него да дођем к њему

маршал Вандам (Dominique Jos. Vandamme, 1770.—1830.) — француски (врло храбар) ђенерал и Наполеонов маршал, који се одликовао у ратовима с Турском, Аустријом и Русијом, али био побеђен и заробљен од Руса̂ под Кулмом (у Чешкој) 1813. г.

у Грачац, и да се видимо послије шест година. Већ ми је додијао био својима писмама, зато сам одлучио био к њему поћи. Дозовем дакле игумана и једнога старца из манастира, и кажем им духовно моје намјереније, препоручујући им да гледају манастир, и да по црковним правилама и вољи Божијој у миру и братској љубави живу. Тако се 24. октовра 1813. године по обједу кренем из мога манастира, и дођем преко планине Велебита у Грачац на конак. Ту нађем реченога Данежа на квартиру код трговца Георгије Јурковића, који ми се већма обрадовао, него да му је отац воскресао, зашто је познавао мене и моје срце и дух мој. Цијелу дугу ноћ провели смо заједно у разговору, питајући он мене за Французе у Далмацији, и ја њега за цесара и његове сајузнике, како ствари међу њима и Французима у Саксонији стоје, и који су код Лајпцига и Дрезде већ до главе побијени били од Руса, Аустријанаца и Прајза.

Сутрадан у неђељу приспије из Госпића у Грачац генерал фелдмаршал-лајтнант барон Томашић с једним баталионом; тако отидем ја с Данежом њему, и поздравимо га. Ту смо заједно објед овали, и послије обједа хотио сам се вратити у манастир на конак, који је далеко од Грачаца четири часа; но кад сам до-

Грачац — котарско (среско) место у Лици; *код Лајпцига и Дрезде* ... — у бојевима код Лајпцига 2. и 3. окт. 1813. јевропске савезне војске победиле су Наполеона, а пре тога је он, 14. и 15. августа 1813., код Дрезде, победио чешку војску јевр. савезника; *фелдмаршал-лајтнант* — у аустр. војсци исто што (нижи ђенералски чин) и „генерал-лајтнант“.

шао био поздравити генерала, а он склопи около мене руке, и поче ме, како он тако и Данеж, молити, да им учиним љубав и да пођем с њима до прве фортице од Книна. Сувише молили су ме и то, да упутим једно њиово писмо господину колунелу Михелу Никићу, које би сутрадан у понеђељак могло доћи у Книн, гди му пишу да ће војска цесарева доћи у уторак пред Книн, него да колунел преда фортицу без боја. Ко не би радо услужио ономе цару, кога сам једва дочекао, да његово оружије дође владати у моје отечество. Нама' сам њиово писмо узео и у моје завио, пак послије послао по моме слуги у манастир Крупу, пишући игуману, да онај час преда писмо речено у Жегар серзенту Матићу Бари, који је стајао на пошти, да га пошље Никићу у Книн. То је овај учинио, и тако је добио писмо Никић у понеђељак у вече, а ми смо у уторак до подне 27. октовра 1813. године дошли пред исту фортицу. Ова нам се шести дан преда, будући да је са свију страна блокирата била. У њој је било 800 мушкетара Далматина. Ја сам стајао пред Книном у кампу код фратора Михела Фонтане, пароха од Свјатог Јакова (римске цркве), с којим сам слао и препоручивао у фортицу по онима, који су им крух носили, да кажу онијем далматинскијем капуралима који су у фортици, да сви побјегну

серзент — сержан (sergent), наредник; *мушкетар* (mousquetier) — пешак наоружан мушкетом; *кампо* (campo) — логор, војн. стан; *Св. Јаков* — можда село *(Филип-Јаков)* у Котарима или црквица *(св. Јакова)* на Велебиту; *капурал* — каплар.

и оставе фортицу и Французе; ако ли пак неће, да ће им се све њиове куће попалити и њиова добра одузети. Кад су ово исти чули, побјегли су у шест дана ноћу сви кроз проваљену од истије фортицу, и од 800 није остало више код Франпуза него 12. И тако су морали капитулирати, како што је хотио барон Томашић.

Послије тога вратим се ја у Крупу, ђе сам подигао 100 Жегарана мојије, да нама' иду пред Задар у стан аустријски и јенглески, и да помогну отети задарску посве тврду фортицу. И ја би био с њима пошао, да ме нијесу забољеле уши, што сам прозебао био у кампу пред Книњем без ћурка. Но до неколико неђеља преда се и Задар и клиска и норинска тврдиња, и тако се у шест неђеља очисти сва Далмација од Французâ.

Послије кад сам оздравио у манастиру, отишао сам у Задар и гратулирао сам барону Томашићу за благополучно освојеније све Далмације од непријатеља. Но све ове гореречене услуге моје нијесу ни од кога признане биле, али зато ништо, јербо ји ја и тако нијесам из користољубија чинио, него из једне ко отечеству мојему љубови. Но ова судба није само мене постигла, него и млоге попове и калуђере у Далмацији, који су се тада трудили и с главом својом шалили. Зато им пак не можемо замјерити нити им за зло примити,

---

капитулирати — положити оружје, предати се; *клиска тврдиња (Клис)* — град јак над путем из Сплета у унутрашњост Далмације; *Норин* — место у макарској крајини, близу Неретве; *гратулирати* — честитати.

што су се и они у њеке ствари умијешали били, које се њи не тичу, зашто је наравна ствар, да и они, као отечества синови, своје отечество љубе и да му у свачему помоћи траже.

Пут у Абанске топлице за Падвом, и одонде, опомена ради тезоименитог тадашњег конгреса, у Беч.

У истој пригоди топло моје цесару помоленије, да би монаршеско отечески призрио на ме и на самном једнозаконе Њему вјерне његове синове у моме отечеству. Последње европејско свеополченије на Француску. Мој повратак у своја си, дожидавајући шчедроте цесареве.

Јошт у години 1805. при владању аустријскоме сломио сам био на Биљаније с коња десну ногу, у којој ми је од оно доба остала велика слабост. Ова ми се слабост све више и више умложавала, што сам већма улазио у љета; и најпосле ми је тако нарасла била слабост, да нијесам могао више од једнога четврта часа ићи пјешице. Зато су ме савјетовали љекари да сваке године пођем у Италију у Абано, и да се тамо парим у врућу блату. Тако намјерим љета 1814. поћи у Италију, но, знајући ја правила црковна и моју прву дужност, искао сам најпре од господина

тезоименити — истога имена, славни; *монаршеско* — монаршко, владалачко; *свеополченије* — свеопшти устанак, лаћање оружја; *у своја си* — кући; *дожидавајући* — очекујући; *шчедрота* — дарежљивост; *на Биљаније* (7. п. мн.) — у Биљанима; *Абано* — мало место у талијанској области Падови, чувено са својих сумпорних бања.

јепископа писмено дозвољеније, да се могу одлучити од Далмације, и да могу узети од цесаро-краљевске гуверније пасош. Исте године у мјесецу маију нађе се и господин јепископ и ја у Задру; тако отидем к њему, и кажем му да морам поћи у Абано поради мога здравља, просећи га да ми даде писмено дозволеније. Он ми ово дати обећа, но није ми га ни на многократно прошеније моје дао. Тако је пролазио дан по дан, и нећеља по нећељи, а вријеме се од Абана и топлицâ све приближавало. Осим тога било ми је далеко по суву путовати, а туда сам морао ићи, зашто је сваки, који је по мору ишао из Далмације у Тријест и Венецију, морао 42 дана стајати у контумацу. Молећи га ја толико пута за дозволење, одговори ми једва један пут, да пођем у манастир и да се спремим, па кад се вратим из манастира, да ће ми онда дати писмо и слободу. Тако и учиним, но и овда се догоди да от истога г. јепископа писмено позволеније поћи у Италију не получим, а због чега — то нијесам дознати могао. Тако најпосле, не могавши дуље чекати, принужден будем отићи господину губернатору, барону Томашићу, и поискати од њега пасош. Овај ме упита, имам ли слободу од господина јепископа, коме сам подробно исказао све, колико већ нећеља има, како од њега просим ту слободу, но да је јошт нијесам добио, да могу поћи видати себе и повратити моје здравље. Кад је губернатор ово разумио, онда је заповједио своме секретару, да ми напише пасош.

Секретар то учини, а гувернатор се само потпише, и тако ја добијем једва једаред пасош, да могу у топлице ићи.

Получивши од гувернатора Томашића пасош, отидем из Задра у Италију 1814. године; и, вративши се из Абана у Падву, пошао сам поздравити принципа Рајза. Одавде сам писао такође у Беч Њиовој Ексцеленцији барону Хагеру, великому министру од полиције, и просио га, да би ми одржао пасош од секретарије од штата, и послао га у Падву реченоме принципу Рајзу. Исто тако писао сам и моме агенту Ефенбаху, молећи га, да настоји код Њ. Екселенције, не би ли ми добио одговор. Мало за тим пише ми агент, да му је одговорио речени министер од полиције, да могу узети пасош за Беч од реченога принципа и гуверна од Италије.

Послије бања вратио сам се из Абана у Падву, ђе сам пошао и паки поздравити реченога принципа Рајза, 18. јулија 1814. године, који ме је уздржао код себе тај дан на обједу. Послије обједа дао сам му мој пасош од барона Томашића и писмо од агента из Беча, молећи га, да ми даде пасош до Беча. Када је прочитао писмо од агента и пасош, повратио ми је ова и рекао да пођем у министра његова од полиције, господина Раба. Кад одем к овоме, а он ми се потпише на исти мој пасош за Беч, и тако получим ја пасош, да могу

принцип Рајз — јамачно који од кнежева старије линије *Reuss-Greiz*; *одржао* — добио; *секретарија од штата* — државна канцеларија (министарство); *да пођем* — да одем.

поодити јошт један пут, као што сам онда мислио, престолни овај и царствујући град.

Моје намјереније за поћи у Беч није било друго, него да се јошт једном за живота нагледам царева и краљева и принципа од цијеле Европе, које сам у Абану у новинама (фојетије) читао, да ће доћи у Беч на конгрес, за утврдити међу собом постојани мир и пријатељство. Осим тога мислио сам да ћу имати срећу виђети у Бечу екселенцију Високопреосвјашченејшаго господина архиепископа и митрополита Стефана Стратимировића, но овај се био прије мога пришествија вратио у Карловце, и тако ми је жеља неиспуњена остала.

У Венецији сам се бавио неколико дана, и то на квартиру у старога мога знанца и љубимога пријатеља, г. капетана Стефана Јововића од Стратимировић и његове супруге и моје куме госпоје Гарофуле от Живковић, ђе сам уживао највеће угошченије и странољубије, подобноје страноприимству Авраамову, док сам привео к концу дјело од много љета с некијем Јованом Лакићевићем.

Из Венеције одлучим се с једним кочијашем, у друштву мога дјака Алексије Зелића и два господина, и стигнем 20. августа 1814. године срећно и благополучно у Беч, ђе јоште прије нас не бијаху дошли цареви на конгрес. Како сам дошао у овај царствујући град, таки

пришествије — долазак; *љубими* — љубљени, драги; *страноприимство* — гостољубље; *благополучно* — срећно; *конгрес* (бечки) — трајао од 10. септ. 1814. до 28. маја 1815. г. (савезничке силе уређивале политичке одношаје јевропске); *таки* — одмах.

сам пошао поздравити неке моје старе знанце и пријатеље, особито Њ. Превосходителство господина јепископа Миоковића, Њ. Превосходителство министра велике полиције Хагера, конта Геницеја, мога земљака, и мога агента. Овђе ми дође на памет да представим нашему цару Францишку I. сву историју од почетка мога викарства у Далмацији и Боки Которској до получене ринунције, и да му објавим моје услуге у толико љета у моме отечеству при три прошедша гуверна без награде и признанства, а сувише неправду од Французâ учињену моме отечеству и роду.

Тако представим ову моју прошњу Њ. Ц. К. Величеству, у којој ништа нијесам криво и неправедно рекао и цару представио, но и ништа друго нијесам просио, него удовољствије мога отечества и рода, и које мало помиловање и милост царску, да мене старца у чему гођ награди за моје услуге, Њ. Величеству учињене. Представио сам ју 11-го септемвра по рим. у Шенбруну својелично, и запитао сам после свега разговора Њ. Величество, што заповиједа: оћу ли се вратити у отечество моје, или ћу чекати Његову царску отлуку. На ово ми одговори да не идем натраг, него да чекам.

Шести дан пошао сам у царски кабинет, питати што је било од моје прошње, ђе су ми казали да су послане нама' у Задар за информацију, како што сам ја и нарекао у мојој

Францишк I. — владао као цар немачки под именом Фрања II. (1792.—1806.), а као цар аустријски Фрања I. (1806.—1835.); *удовољствије* — задовољење; *информација* — обавештење.

прошњи и именовао неколико персона духовније и свјетовније, да се могу питати о истини, коју сам ја цару представио. Тако сам чекао до декемвра мјесеца. Ходио сам министрима, и питао сам што ћу радити, а они су ми савјетовали да и паки идем цесару, за вићети што ће ми рећи. Ја сам се јако уплашио био, зашто нијесам имао више трошка, да би могао живљети у Бечу, гди је поради скупштине царej и кралеj, и толикога свијета из свију земаља неизречена скупост била. Особито пак трошио ме је квартир, и већ сам мислио да ћу морати и црно испод нокта потрошити и јошт крст мој заложити, ако ме цар не отпусти, и поред свега тога да нећу имати с чим вратити се у моје отечество.

Најпосле отидем Њ. Превосходитељству конти Врбни, цесаревом шамбелану, и запросим га, да ми одржи код цара једну аудијенцу, да се представим. Тако ми овај пише 10. сетемврa п. р. ово, одржавши да могу цару ићи у Шенбрун, како што ће се мало ниже видјети.

Reverendissimo signor archimandrita!

Hò l'onore di prevenire V. S., che S. Maestà l'imperatore la ricevera dimani il 11. del mese corrente alle 9. di matina, a Schembrun, e me ne prendo questa occasione per ripetere a V. S. l'assicurazione di mia perfetta considerazione.

Vienna il di 10. septembre 1814.

Il conte R. di Verbna.

цесарев шамбелан — царев дворски маршал; *да ми одржи* — да ми добије, да ми изради.

Пречесњејши господин архимандрита!

Имам част предварити В. Г., што Њ. В. император оће Вас примити сутра у 11. од текушчаго на 9. у јутру у Шембруну, и узимам ову прилику за повторити Вашем Господству увјереније од моје чисте благонаклоности.

У Бечу на 10. сентемврија 1814.

Конте Рајмонд од Врбна.

Тако отидем ја 11. септемрија у јутру около 9 часов у Шенбрун, и изиђем пред цара. Ту сам се с њиме дуже од једне четврти уре разговарао. У разговору питао сам цара, што ми заповиједа: да се вратим у отечество либо да чекам царску резолуцију, који ми је одговорио да чекам у Бечу.

Нуто сада моје тешке невоље! Морам остати у Бечу, а трошка доста не имам! Тако дан по дан пролазаше, а ја у овоме скупоме граду ништа друго не радим него новце трошим. Седећи у Бечу, падне ми на ум, шта би било, кад би ја представио цару све моје учињене роду, отечеству и њему услуге, и кад би какво награжденије од њега искао. Размишљавајући то, укријепе ме и моји пријатељи у моме намјеренију, и тако наумим да покушам срећу и да представим то Њ. Величеству. Дође већ и декембр мјесец, а ја одем Њ. Превосходителству, господину Врбни, и замолим га, да би опет одржао аудијенцију код цара.

В. Г. — Ваше господство; *Шенбрун* (Schönbrunn) — царски замак и летњи двор близу Беча, с великим лепим парком и зверињаком; *либо* — или; *резолуција* — одлука.

Декембра 1. п. р. добијем ја од Врбне сљедујући одговор:

Reverendissimo signor archimandrita!

Hò l'onore di prevenire V. S., che Sua Maestà l'imperatore la ricevrà Domenica prossima alle 8. di mattina, e me ne prendo questa occasione per ripetter a V. S. l'assicurazione di mia perfetta considerazione.

Vienna il di 1. dic. 1814.

Il conte R. di Werbna m. p.

Пречесњејши господин архимандрит!

Имам чест предварити Ваше Господство, Њихово Величество император хоће Вас примити у недјељу прву на 8 ури у јутру; при сем узимам ову прилику за повторити Вашем Господству увјереније од моје чисте благонаклоности.

У Бечу на 1. декемврија 1814.

Конте Рајмонд од Вербна с. р.

Ево дакле мени опет допуштења, да могу пред цара изићи и моју му жељу с нижајшом прошњом и молбом представити. Дође опредјелени дан, и ја ти се по моме чину оправим и цару отидем. Ту му се поклоним и молебно писмо предам. Ово је писмо било на немачком језику састављено, и ево како је гласило:

Ваше Величество!

Доле потписани, свагда од свега срца Вашему цесаро-краљевском и апостолском Величеству вјеран и подан, живио је на концу године 1813. у манастиру Крупи, у Далмацији, на Личкој граници, од гоненија француски уморан и од њи удаљен. кад је Ваше Величество сљедством срећно закљученог сајуза по-

следње војено посланије закључити благоволило, да поврати Далмацију, Рагузу и Боку Которску.

Управ у оно вријеме дошла је била војска Вашега Величества у Кроацију, и ова је стајала под заповијестима фелдмаршал-лијетнанта Радивојевића, и опсађивала је Љубљану.

Бог, који је намјеренија Вашега Величества и свију узвишени сајузника благословио, послао је сада на утјеху гоњене невиности и на познанство правде престола Вашега Величества њеки особити и срећни случај.

Један француски скоротеча уваћен је био са писмама, која је шиљало политично француско поглаварство у Далмацији гувернеру љубљанском.

Међу овима писмама било је једно извјестије војеначалника полиције далматинске, писано у Задру, с списком свију они владјенију подозрителни особа, које је градски поглавар због привржености и поданства Вашему Величеству тужио био, и за које се с највећом итњом и наглошћу од гувернера допуштење искало, да се сви увате и у тамницу баце.

Први у овоме списку оптужени био је управ овај сирома просиоц Герасим Зелић, архимандрит и бивши викарио грчког народа, а после су сљедовали други, међу којима су били: предсједатељ суда код апелације граф Пасквал Враћен; В. В. његдашњи дворски савјетник, Никола Папафава и подеста у Задру; домхер саборне цркве задарске Сењаковић, Јован Антоније Хараши Филипи; браћа графови Бартолаци; Тома, брат генерала Данежа; господин Франц Патричели; домхер Остриħ и срдар Радуловић, сви из Задра; синовац графа Драганића, и окружни полковник граф Видовић из Шибеника; и 300 и више најизбранији грађана из Сплита од најпознаније чесности особа.

сљедством — услед, због; *фелдмаршал-лијетнант* — нижи ђенералски чин; *скоротеча* — курир, улак; *војеначалник* — војни старешина; *владјенију подозрителне особе* — људи који су влади сумњиви; *подеста* (тал.) — главни кмет, општ. председник; *домхер* — каноник, члан свештеничке колегије при саборној цркви.

Кад је ово драгоцјено доказателство дошло у руке Ф. М. Л. Радивојевића и поглавара генерал-стаба Храбовскога, предано је било бившем онда полковнику но садашњем Г. М. у служби Вашега Величества Данежу, да све у опасности налазеће се о њему извијести, и овај је поитио да то свима нама чрез најпредостороржнија правила јави. Он је саопштио покорњејше потписаном не само ово печално откровеније, него му је послао јошт млоге преписе проглашенија Вашега Величества и Ваши генерала; међу другима оне Ф. Ц. М. барона Хилера, које је потписани средством и мужеством имао раздијелити и потајно међу народима разгласити.

Шта се случило са овим списком имена и с овим правим и важним извјестијем, које би за безбједно правило и прозорљивост Ваши генерала и поглавара служити морало, да познаду карактер и намјеренија Вашему Величеству највише подани, у среди мложества француски намјереника, то је доле потписаноме непознано. Но познано му је да је поглавар генерал-стаба, обристлијетнанд коњаник Храбовски овде, и да се такође и генерал Данеж овде у Бечу налази, да Ваше Величество благоволи од њи истину овог дијејанија искусити; дијејанија, на које сирома Зелић своје сопствено владање и своју сопствену утјеху оснива, да ће га Н. Величество у његовим ријечма вјерна, своме отечеству ревњива и међу онима поданицима, које В. Величество најсрдачније љуби, не за последњега признати.

После овог извјестија може Ваше Величество промислити, у каквом је тужном стању и с каквом је бојажљивошћу до пришествија богатославног оружија сирома архимандрит у својој бреговитој самоћи живио, који је 25. октовра 1813. врховном војеначалнику у Грачац на сусрет отишао, од кога је добро примљен и позван био, да му у тврдињу Книн сље-

Ф. М. Л. – фелдмаршал-лајтнант; *Г. М.* — генерал-мајор; *најпредосторожнији* – најобазривији; *намјереник* — присталица; *обрист-лијетнанд* („оберст-лајтнант") — потпуковник.

дује. Нека се само генерал Данеж и обристлијетнант Храбовски, који се овде налазе, позову, па нека кажу лаже ли он, и је ли његова особа полезна била или не. Ако се пак то докаже, онда моли са надеждом доле потписани од великодушија Вашег Величества какав знак, па био он какав му драго, којим престол своје највеће приврженике и поданике украшавати обичествује.[1]

У Вијени 3. декемвра 1814.

Покорњејши, вјерњејши подан.

Герасим Зелић,
АРХИМАНДРИТ И ЕКС-ВИКАРИО
ГЕНЕРАЛЕ У ДАЛМАЦИЈИ И
БОКИ КОТОРСКОЈ.

Ову сам цару прошњу, као што се види, дао 3. декемвра по римскому, а 5.—17. јануара текуће године добио сам сљедујући одговор:

Заслуге просиоца нису од онога рода, да би се дворски ратни Совјет подватити могао, њему свештенически заслужни крст од Њиовог Величества молити.

Од цесаро-краљевског дворског ратног суда.[2]

У Вијени 17. јануара 1815.

Ма. благород. Јаков,
СЕКРЕТАР С. Р.

Међу тијем дође веће и зима, а дођу и цари и краљи од све Европе. И заиста, не жалим оног великог трошка, који сам имао стојећи у Бечу; барем сам се нагледао оније великије гостију царевије и ствари, које се нијесу никада видиле, од када је Беч создан.

[1] и [2] У I. издању је упоредо с овим преводом штампан и немачки текст и Зелићеве молбе и одговора на њу.

Стајао сам у Бечу около девет мјесеци, и ово сам вријеме провео веселије него ли икада у моме животу, наслаждавајући се повседневно и гледајући толике царе, краље и кнезове европејске. Блистаније ови царева учинило ми се да је јошт веће него оно, које сам седам осам мјесеци гледао у Паризу код бившег императора Наполеона, године 1809. и 1810. Ко би могао описати нашега цесара доброту и великодушије отеческо, ко ли би могао изобразити љепоту и веселост лица Александра, императора росијскога, које сам у толико мјесеци више пута виђео, особито у цркви светога Стефана, ђе су били сви цари и царице, краљи и краљице, и сви други кнезови и кнегиње, кад се у цркви светога Стефана читало опело покојноме краљу француском Лудовику XVI. Овђе сам се у цркви за два часа и по најбоље свију нагледао, осим што сам се с њима свима на бастају (бедену) и на другима мјестима по Бечу и около Беча сусретао. Кад сам овде опоменуо о Бечу, не могу да га овде мало опстојателније не опишем.

Беч је создан на лијепу и равну мјесту. С једне стране тече му велика ријека Дунав, а с друге помања, зовома Вијена, зато се и зове овај град немачки *Виен* или *Вијена*. Ова ријека упада таки иза града Беча у Дунав. Около Беча града има зид, који је Наполеон

изобразити — насликати; *опстојателно* — опширно; *Виен (Вијена)* — нем. Wien, франц. Vienne, тал. Viena, р. Вѣна.

године 1809. разорио био. Цио град може се шпацирајући се обићи за једну уру. Около града Беча леже предградија неисказане величине и љепоте, у којима се налазе велике цркве, палате и башче. Не далеко од Беча лежи Шенбрун, гдје су увеселителни дворови нашега цара. Ту се налазе и шуме и баште, које су све на неколико венецијанскије миља у наоколо обграђене. Ту пребивају сада царски љељени и млога дивља звјерад, не само из нашега царства и Европе, него и из другије части свијета.

У Бечу се виде млоге цркве, од који су њеке посве лијепе, особито црква светога Стефана, која је и због величине и због древности и красоте славна. И унутри и споља ње виде се различита готическа рукодјелија из камена исјечена, а понајвише страданија Христа спаситеља. Звоник илити торањ ове цркве јест посве лијеп и виши него ли светога Марка на пијаци венецијанској. У њему има једно звоно велико, које сам мјерио с господином Жарковићем и које има по сриједи, ђе му језичац стоји, ширине дванаест педљи илити три лакта и пол. Ја сам био и прије пет пута у Бечу, али шести и последњи пут јесам га најбоље разгледао, осам и повише мјесеци стојећи у њему и чекајући царску одлуку.

љељени — јелени; *готическа рукодјелија* — кипарске и вајарске (скулптурне) израде („рукотворине“) готскога или германског стила, који се одликује оштрим сводовима, стрелама и шиљцима.

Приступи мјесец мај, и почеше се цари и краљи опремати, да пођу својијем армадами, за укротити и паки возмушчену Францију и Наполеона Бонапарту, који су се подигли били против свога законитога краља Лудовика XVIII. Бурбона. Желио сам и трећи пут поћи цесару за одржати отпуст. Зато сам молио реченога шамбелана Врбну, да би ми код цара одржао трећу аудијенцију, који ми је после усмено одговорио да је питао цесара, и рекао му да више никоме не даје аудијенција, него да могу поћи слободно у моје отечество. Тако се одлучим из Беча на 3. маија 1815. године на пошти, и десети дан стигнем у Карлштат, ђе сам лежао од гута десет дана у мога сотечественика господара Глише Малашевића и његове госпоје супруге Марије, којим сам много дужан остао за њиово странољубије и угошченије, како год и господару Томи Симићу у Бечу, подобноме странољубивоме Аврааму и љубитељу свога српскога рода, и уроженцу од града Мостара у Ерцеговини. Из Карлштата чрез Сењ по мору стигнем благополучно у Задар, у коме сам такође лежао од гута шест нећеља, и будући да се по Далмацији онда појавила била куга, зато се Задар затворио

армада — војска; *и паки* — опет; *возмушчен* (од *возмутити*) — узбуњен; *Лудовик XVIII. Бурбон* — француски краљ (1755.—1824.): у почетку револуције (1789.) побегао у Брисел и после смрти брата свог Луја XVI. објавио себе регентом, а по смрти синовца Луја XVII. и краљем; за време Наполеонових „сто дана“ бежао у Ган и у Лил; владао од г. 1814. до г. 1824.; *за одржати* (по тал.) — да би одржао, тј. добио; *гуте* — улози, подагра; *сотечественик* — („саотаџбеник“), земљак; *подобан* — сличан; *уроженец* (р.) — родом; *чрез* — преко.

био и од мора и од сува, докле је ова болест из Далмације изишла.

Из Задра сам писао у манастир Крупу игуману Гаврилу Вагићу, нареченом Опачићу, да би желио с њиме се вићети и разговорити за млоге ствари, а особито за моју поробљену келију, за коју ми је прије из Задра у Беч јавио парох задарски. Исти игуман нама' је дошао пред Задар, и казао ми је да је у году 1814. у мјесецу нојемврију поробљена моја келија, и то баш кад сам ја био у Бечу, и осми дан послије него је исти игуман узео од келије кључ од мога ђака Саве Опачића. Тат је, каже, ушао у камару кроз малена врата, ђе се ложи ватра у пећ, која је била четвороуголна, од мајолике зелене и начињена у Љубљани. Када се увукао у пећ, извадио је једну плочу од пећи, коју није ни разбио, него је прислонио унутра у келији уза зид, и тако је ушао у собу; а изишао је из ње кроз прозор, спустивши се низа зид на једноме посве танкоме коноnчићу, на каквом се љети суше кошуље и фацолети. Овај је коноnчић трећи дан нашло дијете кмета Саве Пиље у гају више манастира, и познавши га игуман, донео га у келију. У келији је било у армару великом ћурака свиленије, од чоје долама, танкије кошуља, двије мале иконе, сребром оковане и позлаћене, пред којима је висјело

тат — крадљивац; *мајолика* (исто што и *фајанс)* смеша од глине, креде, песка, гипса итд., од чега се израђују ствари за домаћу употребу: посуђе, пећи, украси итд.; *фацолет* (тал.) — рубац, џепна марама; *армар* — орман, долап.

сребрено кандило, неколико лаката сукна за дјака и момка, и од свега овога није разбојник ништа узео, него је само разбио скриторију, ђе су ми писма стајала, атестати и различни од гуверна декрети, њеколико писама однио и оружије, које сам за момка држао, то јест двије велике пушке, једну малу и велике ножеве. Из овога се види да је био тат и разбојник кућни, то јест из манастира, који је од млого љета завистију и памјатозлобијем опојен био. Зашто, кад би био горски и дивљи разбојник, што би њему карте? Него би понио речено сребрено кандило и двије иконе у сребро оковане, и толико друге робе и ствари, које више вреде него ли само оружије. Осим тога, ући кроз пећ, а пећ не разбити, него јошт ону извађену плочу уза дувар наслонити, то се мени одвећ чудновато види, зашто прави лопови не гледају да ствар какову, која им на пут стоји, не наруше, или да је полагано и нерушиму на страну метне, почем немају толико времена, а и страх ји мучи, да се не увате, него брже боље препоне с пута смећу, па ако не могу друкчије, а они и ломе и разбијају. И заиста, ја не могу постигнути како је могао разбојник кроз пећ ући и плочу извадити, а не разбити је, него је јошт на дувар наслонити. Само дјело доказује да је оно учињено само за једну винту, као што сви из комшилука кажу, који су до-

скриторија (тал.) — писаћи сто; *тат* — крадљивац, лупеж; *памјатозлобије* — злопамћење; *карте* — хартије; *нерушим* — непокварен, цео; *винта* (тал.) — претворна превара.

лазили и гледали, да је оно био кућни скверни разбојник учинио, који је имао кључ од исте келије. То сам исто представио судцу, кога сам чинио доћи у манастир, да се испитају судејски сви они, који су се у оно вријеме налазили у манастиру, не би ли се тако открио кривац. Но будући да је судац, као што сам послије дознао, поткупљен био, зато није хотио ништа учинити, него како је дошао у манастир, онако је и отишао, премда је мене његов долазак скупо стао. Међу тим, ја остављам ову ствар на судију всеја вселенија, који ће право судити и свакоме по своме дјелу воздати.

При том питао сам, јесу ли три игумана од три манастира примили моја писма из Беча, што сам истијем јавио да сам представио цезару прошњу за неправду, коју су Французи учинили нашему отечеству Далмацији и Боки Которској, и јесу ли звани у Задар на испит? На које ми је одговорио да су моје писмо примили, но, колико је њему познато, да нико није зват у Задар ни од духовније, ни од свјетовније лица на испит.

Премда ми је игуман казао да нико, колико он зна, није позван био у Задар на испит, да потврди или обеснује оно што сам ја у Бечу цару представио, опет сам послије разумио да је њеколико њи испитано.

Послије мога пришествија у Задар, очекивао сам сваки час, да ми одговор од цара

скверни — јадни, жалосни (за поругу); *чинио доћи* — довео, дозвао; *всеја вселеніја* (ц. сл.) — целе васељене; *воздати* — вратити, наградити; *обеснује* — ваљда »обеснажи.«

дође на ону моју прошњу, коју сам му представио. Најпослије примим 19. јунија 1815., преко губерније, одговор у Задру: да у мојој прошњи изложене тужбе нијесу основане, и да се ја унапредак сасвим другојачије владам, за уздржати једно мирно поведеније церковно и непрекословно.

Ево, читатељи благонаклони, представио сам вам сада све моје житије до године 1817. Ако га будете с оном ревностију читали, којом сам га ја на ползу и просвјешченије и за владање свакога од мога рода и отечества списао, то ћу ја совршено награђен бити. Видили сте у њему како ми је у почетку мога живота шчастије сљедовало, особито пак у Цариграду 1785. и у сјеверу 1788. године; а када је видило да га не умијем пригрлити, а то само из љубови мога отечества и рода, које ме је као магнет гвожђе к себи вукло, онда се удаљило од мене, и што сам се све више и више гробу приближавао, то се и оно све више и више од мене удаљавало, тако да ево сада скоро за никакву стрелицу слатке и човјека оживљавајуће среће не знам. Заиста, може се рећи да је овај свијет сујетан и да људе у њему живеће непрестано вара, но тако хитро вара, да човјек до последњега свога часа у њекој надежди пребива и живи.

за уздржати — да би одржао; *поведеније* — владање; *непрекословно* — без приговора; *полза* — корист; *како ми је ... шчастије сљедовало* — како ме је ... срећа пратила.

Но поред свега тога, што је и мене тако хитро варала, и што сам под три краља и владања, осим анархије далматинске, служио у моме отечеству без најмање плаће и награде, тако да сам јошт и моје здравље нарушио и живот прекратио, опет остајем задовољан и Богу благодаран. Благодаран, велим, што сам се удостојио виђети и паки моје отечество покривено крилима двојеглавног орла австријског, и што сам послије дугога вијека услугама мојима био орудије и кључ, којим се помоћу само сопственог и јединог мога труда и трошка отвориле и разрушиле оне двери, које су нам препречавале имати у Далмацији и моме отечеству пастирја стада Христова и јепископа восточног вјероисповједанија. Сада пак радосно восклицавам и смирено благодареније Богу приносим, што нам је овога дао, да носи моје прво иго, да храни стадо Христово восточнога закона и да плеви застарјело трње из благочестивог и спасителног стада Христовог, што је сва далматинска благочестива восточна црква са мном скупа желила.

Прилажем овђе писмо господина Соларића из Рима.

Преподобњејши господине архимандрите!

Љубезњејши доброхоте и пријатељу мој!

Ви ћете до сада више пути бити помислили: гдје сам ја већ, како ли сам, те Вам јошче ништа

доброхот — који жели добра другоме.

не пишем. От сами Мљетака и 25. декембра рим., сад путујући, сад стојећи и на писма одговора чекајући, једва Бог даде да се с мојим лордом графом Гилфордом најприје писмено најђем, с којим топерв у Риму 17. јануарија рим. састах се и лично. Нећемо даље одавле, и от половине марта до половине априла пробавићемо у Мљеткама, с почетком маија намјеравајући кренути се из Беча на даљи пут.

Овоме граду не има другога версна на бјелом свјету, ако их и има већих от њега. От 4000 година (из древњега Египта) има предмјета у њем! А споменици ветхи гречески художества? Највише пак огромни и изредни остаци древни Римљана? У кратку, оволике и оваковe језическе и християнске древности и познији вјекова дивна дјела, продолжајема до данашњега дана, искала би годину цјелу, док би се сва обишла и пристојно прегледала. Ово чудо не може се приуподобити никаква другог града рјеткостем. Зато и има овдје увјек по неколико тисјашча из свију питоми, а и дивији неки, земаља које мудрољубиви путника, које прилежни, красни знања ученика, а Сербина ни једног! — Ја времена не имам развје што находим за се важније да гледам. Најприје сам ишао у предивну церкву апостола Петра и Павла, гдје се и њиова тјелеса показују без глава, које су у другој цркви. Ту сам видио и папу у слави његовој, но послије имао сам случај, сасвим близу сит га се нагледати и наслушати за цјелу уру времена, и видјети како му цјеливају златовезени на багрјаној кадифној цревљи крст. —

Ово и више тога подобна Ви радо читате, ја знам, но јошче радије чекате да Вам што добро јавим, како се находи и докле је преуспјело Ваше житије, које сам почео у Мљеткама списивати. Из

верстан — једне врсте, једнак; *ветхи* — стари; *художество* — уметност; *језически* — незнабожачки (стари класички); *продолжајем* — који се продужује, наставља; *тисјашча* — тисућа, хиљада; *багрјани* — ружичаст, црвен; *цревља* — обућа, ципела; *преуспјети* — напредовати; *списивати* — преписивати.

свега више реченога можете судити, да за сада јошче не напредује. како би ја желио и како сам се обрекао: но по истоме мојему обреченију оно ће, ако Бог да здравије, на Ваше и моје удовољствије, видјети свој конац и публични свјет. Ја знам колико је нестерпјеније о том Ваше: вјерујте ми, није мање ни моје.

Поздравите ми љубезно г. Арсенија Ковачевића и г. Алексу Петровића; и сљедујте при добром, које Вам од серца желим. здравију и спокојствију, доброхотствујући

У Риму 5. февр. рим. 1818.

Вашему
нижајшему слуги и пријатељу
Пав. Соларићу.

Ово моје житије изишло би било давно на свијет, да се није задржало код блаженопочившег господина Павла Соларића од 1817. године до његове кончине. Ја сам му га речене године предао био, да га развиди и по његовом великом расуђенију и различном познанству ствари у бољи ред приведе; но млогочислена, нужна и општенародна дјела, којима је и дањом и ноћом обремењен био, нијесу му то допустила. И тако, не само што ми није дјело по мојој жељи и његовом вкусу у ред привео, него ми га је јошт до његове смрти потезао, сљедователно и узрок био, што није до сада свијета видило. После смрти господина Соларића приватио сам га се опет

конац — крај; *публични свјет* — јавност; *сљедујте* — идите, будите и даље; *доброхотствујући* — желећи добра; *кончина* — крај (живота), смрт; *дјело* — посао, ствар; *вкус* — укус; *сљедователно* — дакле.

ја, и употребио сам сав труд мој и вештину моју, да га ако не у најбољи, а оно бар у онај ред приведем, који ће сваком благонаклоном читатељу разумителан бити, да га у читању не смета и да му смисла не квари. Колико сам у овој мојој жељи и претпријатију напредовао, то нека благонаклони читатељи беспристрасно расуде. Истина, ја сам признајем да га нијесам ни близу у онај ред привео, у који би то наш покојни господин Соларић, или други који од нашије ученије Србаља, учинио био; но ту молим сав мили и љубезни род мој, да ми опростити благоизволи. Ја високога ученија слушао нијесам, нити сам имао прилике младо јошт срце моје напојити слатком и божественом науком, него сам једва толико срећан био, да сам у мојој младости њешто мало читати и писати научио. А ту су ми криви моји покојни родитељи и крупски калуђери, који ми нијесу допустили поћи с прва упоменутијем школником Василијем, из манастира Грабовца, да ме даде у велике школе у Унгарију.

Како ћу дакле ја књигу какву онако списати, као што ће то који од оније учинити, који се од младије јошт својије ноктију у науци труде? Међу тим ја сам се трудио, да сва прикљученија моја онако и оним редом спишем, као што су се догодила, а ту се сви благонаклони читатељи на ме, на моју искреност и на моју вјеру ослонити могу, да сву чест, славу, високоумије и сопствено користољубије

претпријатије (р.) — предузеће; *школник* — учитељ; *Унгарија* — Угарска; *прикљученије* — догађај.

удаљио сам био од мене, и писао сам само чисту истину. И то ме једино пи̑та̑ надеждом, да ће род мој оном охотом ову књигу читати, којом сам је ја писао; то је мени већ велика награда. Ако се пак који благонаклоњен читатељ из овога мога житија чему научи или од зла пута отврати, то ће онда бити све што сам желио.

Најпосле ће ме запитати који, зашто нијесам све моје житије списао, то јест до 1822. године, него само до 1817. Ово питање имаде своје мјесто, и ја ћу свакоме дати за право, који ово успита, зашто и сам признајем да су ми се за ово последње вријеме така прикључениja догодила, која заслужују свијету позната бити. Но природа овије прикључениja и времена опстојателства нијесу ми допустила, да ји сада свијету објавим. Међу тијем препоручујем се ученим мојим сонародницима, и молим ји, да ји они, макар и после моје смрти, напишу, зашто ја већ то учинити нећу моћи. Старост и с њом скопчана слабост и ослабљавајући ми ум то ми већ не допушћају. Осим тога ослабљена и дрктајућа рука не може ни име честито да напише, а камо ли да речена прикључениja опширно опише и прочаја.

КОНЕЦ

[ПРВЕ КЊИГЕ]

питати — хранити; *охота* — љубав, добра воља; *времена опстојателства* — временске прилике („околности"); *и прочаја* — и остало, и тако даље; *конец* (р.) — крај.

ДОДАТАК

ПРВОЈ ЧАСТИ МОГА ЖИТИЈА

[ДРУГА КЊИГА]

[Бављење у манастиру и у Задру г. 1815.—1819.]

У Бечу на 12. јунија с. 1823.

Будући ја примио од некије народољубаца писмена благодаренија, који су читали моје житије и путешествије до љета 1817. и који би желили от онога времена до данашњег дана вићети моја прикљученија, — и зато ји описујем, и морам се повратити и почети от 1815.-га љета.

У мјесецу маију истога љета повратим се из Беча у моје отечество, послије него сам представио прошњу на име народа и клера Јего Императорскоме Величеству Францеску I. противо епископа Венедикта, самоназванога Краљевића (а он се иначе по фамилији зове Пичаура), кога су Французи примили и натоварили народу српскоме у Далмацији на врат

част (по р.) — „чест,“ део, књига; *(на 12. јун.) с.* — може бити *српског* (тј. по српском, старом, календару).

противо канона св. восточне матере цркве. Ја сам у прошњи цара просио, да би се достојао по својој милости дати народу далматинскому из свога царства и од нације славјано-српске другога епископа и архипастирја, а онога Грка да пошље из Далмације, будући да сам ја знао и добро предвидио, још при његову пришествију под Французи, каква је духа и какав је волк под овчијом кожом, за које сам увјерјавао многе свештенике и слијепе граждане, који посљедњи јесу га изабрали с потписи, али ми нијесу вјеровали исти. Не могу овђе приложити копије од исте цару прошње, коју сам му представио на 11. сетембрија по р. у Шенбруну 1814. При том запитам цара, оћу ли чекати његову резолуцију или да се вратим у отечество. Он ми одговори да чекам.

Послије три м[јесе]ца опет сам имао удијенцу код цара и пита̂ га за резолуцију, који ми је одговорио да још није дошла моја прошња из Задра и да морам чекати. А будући трефио се конгрес цара и краља европејскије, зато нијесам ни прешио вратити се у отечество. Прошња је моја остала у оригиналу у типографији у Будиму. И свега мога ста́ња и чекања царске резолуције у Бечу било је 10 мјесеци, у које вријеме чује се да је Бонапарте

прошња — прозба, молба (писмена); *да пошље* — да испрати, да уклони; *пришествије* — долазак; *под Французи* (6. п. мн.) — за време француске владе; *по р.* — по римском (календ.); *резолуција* — одлука; *удијенца* (по тал.) — аудијенција, подворење; *трефио се* — десио се; *конгрес* (бечки) — год. 1814. и 1815. (види спреда стр. 64.); *прешити* — хитати; *ста́ња* — стајања, бављења.

изишао из Елбе и дошао у Францију и узбунио Французе, и за тај узрок разврже се конгрес.

Послије овога чрез царског џамберлана, покојнога Врбне, одржим царски отвјет, да могу поћи у отечество и да ћу примити одговор на моју прошњу чрез ц. к. губернијум. От кога овђе прилажем немилу копију.[1]

Говори гуверно у овоме декрету да тужбе представљене цару противо епископа Краљевића нијесу се за сад нашле истините. А како ће се наћи, када није нико од оније у мојој прошњи именоватије од гуверна питан, за казати и освједочити истину?

Послије овога декрета ја сам поша̂ у м[ана]стир, ђе сам живио неко вријеме. И, размишљајући о моме трошку и труду у Бечу, а сувише о будушчем сљедствију и моме од епископа гоненију за освету, што сам га тужио цару, који је нама' писао игуману крупскоме, да ме не има познавати ништа више него како само једнога простога монаха; видећи да ми речени игуман презире моју чест и чини дешпете (пакост), и не имајући коме прибјегнути тужити се, будући да је исти епископ по оставки мога официја у Боки од Котора писао на 16. нојемврија 1811., тако и свему клеру у Далмацији, да како игуман и сви

[1] Види, на крају списа, у „Прилозима" бр. 34.

разврћи се — разићи се, растурити се; *џамберлан* — шамбелан (дворски маршал); *одржим* (по тал.) — добијем; *отвјет* — одговор; *чрез* — преко; *губернијум* и *гуверно* — земаљска влада, управа; *декрет* — указ, наредба; *будушче сљедствије* — што ће после доћи; *дешпет* — пркос, инат; *официја* — служба.

калуђери у манастиру, тако и све свештенство; имаду ме познавати за архимандрита и старјешину манастира Крупе (како свједоче његови лицемјерни циркулари под № 436. от 16. нојемврија 1811., који се налазе у књизи прве части, издате у Будиму 14. декемврија 1822. на стр. 602—604.[1]), а сада ми одузима чест и власт у моме манастиру: — ово ја размишљајући послије мојије толикије услуга у мом отечеству и користи учињене мојој обитељи (како свједочи ерцевуда, квита, крупскога игумана од 25. сетемврија 1789. у реченој књизи страна 280.[2]); тако, не имајући у моме манастиру никакве потребе за моћи живљети, а градови далеко, откле би се могло што донијети, — од велике скорби и печали дође ми јесења грозница. Находећи се манастир у пустињи, без љекара и љекарија, морао сам поћи у Задар, лијечити се од исте грознице, ђе сам стајао њеколико времена, али и ту не даде ми мира речени јепископ, који је писао и оклеветао ме код ц. к. гуверна и који ме хотјаше затворити у манастир Крупу како под арешт.

Један дан зовне ме капитан од циркула и директор од полиције, говорећи ми и од гуверна читајући ми декрет, да по тужби јепископа Краљевића морам у 24 часа изићи из Задра и поћи у манастир Крупу. Кому сам протестирао на име закона царскије, да ми

[1] У овом издању на 50.—51. страни ове, треће, свеске.
[2] У овом изд. на стр. 46. друге свеске (бр. 8. „Прилогâ“).

арешт — затвор, тамница; *капитан од циркула* — окружни капетан; *изићи* и *поћи* — отићи.

даде гуверно писмено узроке, за које ја морам поћи из Задра, будући да сам болестан и у руку љекара. Исти директор од полиције одговори ми да му тај дан представим моју протестацију, коју ће он нама' представити ц. к. гуверниjуму. Послије овога прошло је неколико дана, ето ти ми иде од полиције декрет, кога овђе прилажем.[1]

По опредјеленију овога декрета нама' сам писао г. епископу и молио га, да ме остави у миру докле се избавим од речене болести и да сам ја поради љубови мога манастира и отечества презрио и упустио моју срећу, која ми је долазила у Русији и у Цариграду да је загрлим, и прочаја. Који ми одговори и допушта да могу ста̂ти у Задру и лијечити се још један мјесец дана, који прође а мене грозница не оставља, која ме у Далмацији често посјештаваше. Чује он да ја послије његов опредјелени мјесец дана још се налазим у Задру и пише ми једно најнеучтивије, жестоко писмо, заповиједајући ми да у осам дана срока (термина) имам поћи у манастир. Видећи ја ово његово, подобно турском, насилије и да ме већ неће никада оставити у миру, преведем његово писмо на италијански језик и понесем га консилијеру и кавалеру господину Рехрону, који је био и прије при гуверну аустријском консилијер (тј. совјетник) у гу-

[1] Види бр. 35. „Прилога̂“ на крају списа.

опредјеленије — одредба, смисао; *ста̂ти* — стајати, живети; *консилијер* — саветник; *кавалер* — витез.

верну, а особито мој познани пријетељ, који је прочитао његово писмо. Од кога сам послије искао пријатељски совјет, да ми каже што ја имам чинити с овакијем поглаваром, говорећи му да је, море бити, до сад писао и у гуверно, како и прије, и да сам ја принужден представити ц. к. гуверну прошњу, да ме заштити од овакога гоненија и напасти оли да ми даде пашапорт, да могу поћи у Аустрију под другога епископа власт, да могу у миру под моју старост окончити мој живот. — На ово ми одговори речени господин консилијер да још епископ није писао у гуверно и „ако што буде писати, ја ћу вам јавити, и онда ћу вам знати казати шта имате чинити."

Стајао сам послије у Задру неколико неђеља, а јепископ више ми ништа не пише нити ми речени г. консилијер што каже. Между тијем временем послије пише ми г. епископ и наређује ме у неку комисију да будем од стране црковне с другијем министром, опредјељеним от стране гуверна, да испитамо неке прсоне, које је једна Жудинка именовала код власти јепископске, тужећи се на пароха задарскога, да јој је чест узео. Трајала је ова комесија и испит шест мјесеци у години 1816., и по окончанију ове нашао се парох невинен код власти црковне и свјетовне, а Жудинка от свијета нашла се лажна и непоштена.

принужден — принуђен, приморан; *пашапорт* — „пасопорт," пасош; *министар* — судија; *прсоне* — „персоне," личности; *Жудинка* — Јеврејка; *окончаније* — свршетак; *невинен* — невин, прав; *от свијета* — „из бела света."

Стојећи ја које у манастиру које у Задру, надајући се од јепископа и паки гонениjу из Задра, али је био зауздан с писмом од гувернатора барона Томашића, што сам се и чудио да ме оставио у миру, нити сам знао узрока, докле ми није казао један Краљевића пријатељ, кому је он читао писмо реченога гувернатура, који му је писао (и судим: по совјету упоменутога консилијера и мога пријатеља К. Рехрона): да ме остави у миру и да не буди лава кад спава. И тако ја, пишући и сочињајући моје житије, окончим га у манастиру љета 1817. Истога прољећа морао сам поћи у Италију, бање (купјели) абанске. Тако сам дужан био искати од епископа писмено допуштење, за моћи узети пашош од гуверна, који се приклонио дати ми га, што се нијесам ни надао.

Тако у мају истога љета отлучим се за топлице и узмем с собом сочињено мноју житије, да га покажем у Млецима ученому и народољубивому мужу, покојному Соларићу, да га прочита и развиди је ли достојно да се изда на свијет, и то да ми каже кад се вратим из Абана.

И кад сам се повратио, бавио сам се у Млеције три мјесеца. За то вријеме развидио је речени г. Соларић моје житије и страданија, који ми је одговорио да никакав Србин, кромје покојнога Доситеа Обрадовића, није

и паки — опет; *мноју* (стари 6. п. ј.) — мноме; ***Соларић*** — Павао Соларић (1781.—1821.) српски философ, педагог и географ (види у II. св. 73. стр.); *кромје* — осем.

обишао толико земаља и краљевина, колико ја, говорећи ми исти да би све што гођ имам, осим хљеба насушнога, потрошио, да га не оставим неиздата на свијет. А ја нијесам имао ништа више него један форинт и четири крајцара пенсије на дан (и ово ми је француско гуврно назначило послије остављенога велико мога викарства у Боки од Котора). На ове његове увјешчателне и реторическе ријечи приклоним се и објешчам се оставити му га, да га он изда на свијет. Је ли ово он цијенио и нашао достојно да изиђе на свијет, или је радио имати от мене коју корист, — то не знам. Еле се ми погодимо да га он препише и сачини по његову слаткорјечију и на штампу издаде, а ја да му дам двиста (200) талијера орлаша.

Тако ја, за извршити с њиме моју погодбу, продам драгоцјени мени от бившега императора Наполеона дар, то јест једну табакеру (бурмутицу), обасуту с брилијанти, и предам му двиста (200) реченије орлаша, а он мени ерцевуду да ји је примио и да ће што прије [буде] могао издати га на свијет.

По том одлучим се ја од Млетака у мјесецу нојемврију истога года и дођем благополучно у Задар, ђе ми се догоди несрећа, то јест један дан, идући по киши, потклизну ми

гуврно — „гуверно;“ *увјешчателан* — који наговара, саветује, приклања; *реторически* — реторски, красноречив; *Наполеонов дар* — види стр. 228. у II. свесци (речи: *од басута* у 8. врсти оздо на тој страни јамачно су штампарска погрешка у I. издању место *оба суте); благополучно* — срећно.

се ноге, и паднем те иштетим (уганем) десну руку, коју ми љекар направити не умједе, и останем сакат, тако да једва од дрктања, а друго од старости, могу потписати моје име.

Послије пођем у манастир и пребудем у истоме чрез зиму до мјесеца априла. У то вријеме разнесе се глас, да ће доћи цар наш у Далмацију. И тако, истога мјесеца 1818. дође цар у Задар, ђе сам и ја прије њега дошао био, за виђети га и поклонити му се. Који је на 20. априла по с. у суботу свијетлу по Воскресенију на четири часа послије подне дошао у Задар, а на 26. истога посјетио и пашу благочестиву цркву св. пророка Илије. Кога сам ја обучен у мој сав окрут под митром, с парохом исте цркве и народом, дочекао пред црквом и спроводио под балдакином до у цркву, и тако обратно до његове кочије, одакле послије отлучи се с царицом за Шибеник и до Рагузе.

Све то љето останем ја у Задру. У то доба епископ Краљевић јави циркуларно клеру и народу: да он полази у Беч к цару, просити да му даде учитеље теологе (богослове) за његово семинарио, које да ће искати от цара чрез Њих Ексцеленције господина митрополита Стефана от Стратимировић; и зато он се препоручује свештенству, да моле Бога за његово благополучно путешествије. Из Ши-

пођем — отидем; *по с.* — по српском (по ст. кал.); *балдакин* — балдахин, „небо“; *отлучи се* — крене се, оде; *семинарно* (по тал.) — богословска школа; *ексцеленција* — светлост; *Ст. Стратимировић* — види напомену у I. св. на стр. 79.

беника дође у Задар, и по мору из Задра до Фијуме Ријеке у Беч да иде. Сви христјани трговци наши, ја и парох, спроводили смо га до брода. Нијесам му могâ од народа на само изговорити што ми је лежало на срцу, него сам извео његова ђјакона Андреа Личину на страну, заклињући га да му каже, када уђе у брод, ове ријечи: да ако господин епископ има чисту совјест и намјереније за просвјешченије јуности и стада Христова благочестиве восточне свете матере наше цркве, да му желим срећни и благополучни пут и да га буде спроводити ангел хранитељ тамо и обратно; ако ли мисли другојачије, да Бог даде: не дошâ ни тамо ни амо!

Сав клер и народ радовао се овоме његову претпријатију, а ја сувише и особито, али сам се всегда сумњао да ово његово путешествије у Беч неће бити чисто ни благоуспјешно за народ нашего православија, у чему се нијесам ни преварио, како ће се напријед виђети. Који, кад је стигао у Беч, до неколико времена писао је у Задар свому тајному совјетнику, Грку Димитрију Лешу, јему духа подобног, кому изјављује да му је цар прибавио 500 цекина више пенсије. Иречени Леши у једну неђељу по литургији дође по обичају на кафу код господара Гаврила Петровића, ђе сам се и ја с неколико првије трговаца догодио, који прочита писмо што му пише из

просвјешченије — просвета; *јуност* — младост, омладина; *спроводити* — пратити; *претпријатије* — предузеће; *всегда* — увек; *јему* — њему.

Беча епископ. Послије оде Леши, а ја с трговци останем и њима кажем да ово прибавленије плаће није всује и без великога некаква узрока. Ови ми нијесу вјеровали, док нијесу сами послије искусили.

Чрез зиму на прољеће поврати се г. јепископ из Беча 1819.-га љета, ђе су га свештенство и трговци с народом сусретали с звонењем и пуцањем пушака, и с великом чести допратили до у Шибеник. И послије је дошао и у Задар, поздравити гуверно, ђе су му на квартир долазили сви христјани радовати се његову пришествију, ђе сам се и ја догодио. Питали су га наши: је ли код цара добио што је желио, који је одговорио да му се цар објешчао дати заповјед на Њих Ексцеленцију г. митрополита карловачкога, да му пошље у Далмацију четири учитеља за семинарио у Шибеник.

Како је дошао у Шибеник, ја сам му писао и честитао његово благополучно возврашченије, от којега прилажем овђе копију.[1]

[О Краљевићу и о његовој прошлости]

Познајући ја добро искуством дух и намјеренније овога, да речем, проклетога человјека још от 1808. љета, када је доша̂ (избјегао) из Биограда от Сербијана, који је и тамо био нешто почео мутити с владиком српскијем Гр-

[1] Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 36.

прибавленије — додатак, повишица; *всује* — залуду; *чрез* — преко; *возврашченије* — повратак.

ком Леонтијем и грчкијем официром Недобом противо истога народа и њиова освобожденија от ига турскога, — и зато су га, како су ми казивали неки Срби у Бечу 1815. љета, хотјели утопити у Дунав, да му не буде речени владика Леонтија и Недоба казали да бјежи из Биограда између Сербијана куда гођ знаде, — који је и побјегао из Биограда у Земун с пасошом от рускога генерала Грка Рудофиника, и онђе се наприје прозвао фамилијом от Пичауре Краљевићем и дошао у Далмацију под владањем француским у Сплит марешалу над војском француском Мармонту у мјесецу јунију 1808., ђе сам се и ја трефио с њиме бити на удијенци заједно код Мармонта. И преко Грка Николета Миљареши, толмача Мармонтова, слушао сам ја мојијем ушима (знајући ја грчки и талијански) што га Мармонт пита и што му он одговара чрез реченога толмача Миљареши.

Питање Мармонтово: Како се подносе Сербијани, војујући с Турци?

Одговор: Добро, и храбро се бију и побјеждавају често Турке на баталијама.

Питање: Под кога се краља желе Сербијани подложити, да их зашчишчава (протеџи)?

Одговор: Посилали су цесар аустријски, тако и император росијски своје комесаре у

Леонтије, Недоба и Родофиник — види причање и напомену па 149. стр. у II. свесци; *марешал* — маршал; *баталија* — битка; *протеџити* (по тал. proteggere) — узимати у заштиту *посилали* — слали.

српски сенат и Карађеорђију, да се пода њи подложе, али они неће ни под Аустрију ни под Русију, него чекају с раскриљеним рукамi војску и оружије великога Наполеона.

Питање: А што мисли Босна?

Одговор: Она је утјешњена од Турака, и не имају подобна Карађеорђију, да узбуни народ, него, ако мисли император Наполеон послати своје оружије у Турску, нека ми даде 1000 солдата и једнога генерала: ја ћу с њима поћи и узбунити сав народ христјански и освојити сву Босну и Македонију, и подложити великом Наполеону, а Србија једва то и чека.

На овом се сврши разговор. Знала је ова хитра лисица с лажима увући се Мармонту и Французима у њедра, да га узму у своју protецију и прочаја.

Ову сам његову историју на дуго ја био описао и представио Јего Императорском Величеству Францеску I. года 1814., каквијем је неправилнијем путем и начином дошао при Французима у Далмацију. Који је још и при њима био започео правити свој проклети план, и то неком дубоком и покривеном политиком, којој се от нашије христјана нико није могао осјетити и дознати, а мени нијесу вјеровали, што ће се на посљедак и с временом с њиме истијема догодити. Неки су га граждани трговци бранили и до неба хвалили, једно што су га они с потписи избирали без клера и

протецију (по талијанском м. *протекцију*) — заштита, окриље; *и прочаја* — и остало; *покривена* (политика) — прикривена, лукава.

прије мога пришествија из Милана, а друго су се и мене стиђели, што им се пребацује преко носа, сирјеч укорјавају се, и прочаја.

Овђе сам се поудаљио от моје повјести, и отишâ би далеко, кад би сву његову историју, происхожденије и житије описати хотио, што су ми казивали Греци трговци у Бечу, из његова отечества, Мацедоније, близо Солуна. Али ћу ово на своме мјесту описати.

Года 1813. у мјесецу октомврију дође у Далмацију оружије аустријскоје, које сам ја најприје срио у Грачацу, и генерала барона Томашића, с неколико официра и 300 старије солдата, спроводио до фортице (тврдиње) книнске, гдје за мном дође до 500 Далматина, те аблокамо град и фортицу, у којој је било 12 Француза и 700 новије солдата Далматина, нареченије *капурали*. Генерал-квартир барона Томашића стајао је на Милекину Брду, ђе је било дошло от територије (диштрикта) книнске двадесет попова (пароха) к мени, да се тужимо реченоме генералу Томашићу противо иранија Краљевића, који је онда сједио у својој резиденцији у Шибенику и у великој мисли, бојећи се да га не пошљу Аустријанци под стражом милитарском у Осијек или у Петар-варадин, како и у году 1809-ом. Сви смо га тужили барону Томашићу и свему његову

пришествије — долазак; *повјест* — историја, приповедање; *происхожденије* — порекло; *спроводио* — пратио; *аблокати* — „блокирати," опсадити; *нареченије капурали* — названи каплари; — *територија* — област, земљиште; *резиденција* — столица (епископска); *милитарски* — војнички.

стато-мајоре, и послије до три дана пошље Краљевић Томашићу два депутата: сердара Јовића и Коспилића из Дрниша, чрез које је уничтожена наша тужба, нити је била код генерала Томашића услишана, јербо га је он предобио; а сваки се може тому узроку досјетити, за који га је бранио и наше тужбе не услишао.

[Боловање и лечење Зелићево 1819.—1820. год.]

Видећи ја и чисто знајући послије његова повратка из Беча што ће се догодити посве брзо у моме несретноме отечеству и роду, а не могући му помоћи, намислим га на вијеки оставити, да не гледам у њему зла очима и промјену у закону, о којој се почело радити от часа његова пришествија у Далмацију 1808. љета. Тако намислим поћи у турску земљу, то јест у Босну, близо Сарајева, у топлице и пити киселу воду, али требало ми је прије свега по закону искати од епископа дозволеније, за моћи от гуверна узети пасош за турску земљу. И тако му пошљем писмену моју прошњу с атестати от три љекара, коју овђе прилажем на талијанском језику.[1]

Ову моју прошњу епископ са својијем писмом пошаље г. гувернатору Томашићу, и по

[1] Види у „Прилозима," на крају списа, бр. 37.

стато-мајоре (по тал.) — главни штаб; *чрез које је уничтожена* ... — који су уништили ...; *у закону* — у вери; *топлице* (близу Сарајева) — „Илица" код Сарајева; *с атестати* — са сведоџбама, уверењима.

његовом расуждениjу информавâ гувернатора, да ми не даде пасоша, за моћи поћи у Босну, от куда би му, каже он, jа могâ покварити његов план и намjерениjе, и jево копиjе, што он пише Томашићу.[1]

На ово писмо одговори г. гувернатор епископу, коjе jе послиjе исти мени послао и коjе такожде овђе прилажем.[2]

Jево видjеће моjи православни читатељи што jе он код г. гувернатора мене очернио и што му jе гувернатор одговорио и какве jе узроке нашао: да има у империjи водâ и бањâ како и у Босни. И не чудим се што ми jепископ ниjе дао дозволениjе поћи у Босну, но удивљавам се како jе он могао прозриjети што мени лежи на срцу и души, да се jа радим испод његове власти на виjеки уклонити и моме отечеству писмено и циркуларно обjавити о његову̑ намjерениjу, плану и издаjству Христова стада, коjе jе он с лажима похитио код Мармонта, како сам веће горе казао. Али расуђуjем да jе ово било и от Бога суђено, да jа до мога гроба страдам за моjу православнуjу вjеру и отечество, и да будем причина избавлениjа Израиљу... Он jе мислио у 1815-ом љету доћи у Беч, баш када сам jа просио цара на име народа у Далмациjи восточнаго вjероисповjеданиjа и во времjа зна-

[1] Види у »Прилозима,« на краjу списа, бр. 38.
[2] Види у »Прилозима,« на краjу списа, бр. 39.

расуждениjе — суђење, нахођење; *информавâ* — обавештавао; *похитио* — уграбио, отео; *причина* — узрок; *избавлениjе Израиљу* — спасење народа.

менитога конгреса, али му није било от двора допуштено; у које је времја истога љета и прољећа ишао по Далмацији у визиту и дошао у мој манастир Крупу, ђе је сједио у мојој келији на квартиру 10 дана. Овђе је било онда и игуманова масла, да своја разбојническа дјела покрије с подобним себи разбојником, који су ми један послије другога робили мојy келију, и нужне карте (папире), књиге и проче вешчи односили. О овоме је игуману и мојој келији описано у првој части мога житија на страни 633., а сада послије овога прилажем к овој части копије от мојије диспута с епископом от љета 1810. и 1815-га и друге, што се преписивао с гувернатором љета 1819., које је ценсор, како ове (осим посљедњије), тако и многе друге лијепе ствари искључио, које сада нијесам могућ ни у бићу све собрати и овђе приложити.

Примивши отвјет на моју прошњу от Краљевића и г. гувернатура, пођем у јунију т. љета из Задра у Сплит, ђе сам узео 25 бања. И послије отворе ми се на ногу старе ране, с којима вратим се из Сплита по суву у кочији чрез Сињ и манастир Драговић, за посјетити ону братију и пријатеље послије неколико љета. Из манастира дођем у Врлику,

вешчи — ствари; *карте (папири)* — хартије, тј. документи; *у првој части стр. 633.* (разуме се I. издање) — види у овој свесци стр. 75.; *диспут* — препирка; *ценсор* — чиновник, одређен да у рукопису прегледа све што се штампом износи на јавност; *ни у бићу* — нити су ту; *отвјет* — одговор; *бањ* — купање; *за посјетити* — да бих походио; *Врлика* — варошица (820 стан.) између Книна и Сиња, с лековитом минералном водом.

ђе сам пио здраву воду и лијечио ноге мјесец дана. Одавлен намислим поћи чрез Полачу, Голубић, Стрмицу и Мокропоље, за посјетити моје синовице и зетове, парохе реченије мјеста и за нагледати се моје унучади и праунучади. Ове сам синовке ја разудао и њиове супруге запопио.

Пођем дакле из Врлике и дођем од подне до ноћи на Полачу, мислећи ту једну или двије ноћи преноћити, пак онда поћи у Голубић к сајму и храму светога првомученика Стефана, у кому је мој зет поп Јован Плавша парох, за моћи приспјети у светоуспенскују (к сајму 15. августа) моју обитељ Крупу. Но у Полачи код мога зета попа Антонија Радуловића на 2. августа 1819. разболим се от жестокога огња, ђе су ме исповидили и јелеосвешченије учинили, а послије и у манастир јавили, те ми дође синовац јеромонах Никодим Зелић, и унук поп Георгије Зелић, и старац Прокопије Бједов, и Викентије Торбица — из манастира. Послије више от 20 дана моје тешке болести, от које нитко се није надао да ћу жив остати, даде Бог те ми буде мало лакше. По том повезе ме у кочији господара Тодора Кулиша мој синовац Никодим у Шибеник, ђе ме је лијечио љекар Фрари шест нећеља; и тако помошчију Божијом и љекарством поздравим.

чрез — преко; *Полача, Голубић, Стрмица, Мокропоље* — села близу Книна; *к сајму и храму св. првом. Стеф.* — народни сабор (слава) код цркве св. Стевана у Голубићу 2. августа.

Лијечећи се у Шибенику, долазио ме је г. јепископ посјетити два пута (но, мислим, више за виђети нећу ли умријети, него што се сажаљивао о мојој болести).

Послије два мјесеца оставим Шибеник и дођем по мору у Задар, ђе проведем лијечећи се от оставше слабости и ранȃ на ногу сву јесен и зиму до прољећа 1820-га.

[Препирка Зелићева с Краљевићем]

По возврашченију мојем из Париза љета 1810. дођем у мој манастир Крупу и напишем на књизи *Алфавиту духовном* како ниже сљедује; и када је ишȃ Краљевић у визиту љета 1815., дође у Крупу, ђе је у мојеј келији стајао (како што спријед реко) 10 дана и разбио сјекиром у зиду врата от армара, ђе ми је била једна мала библиотечица от различитије књига историческије на језику росијском, греческом и италијанском, от којије ми је много комада однио по начину разбојническом. И на истом Алфавиту напише јепископ испод мога потписа, на које сам му ја одговорио по возврашченију мојем из Беча, како овђе сљедује, года 1815.

„Сеј *Алфавит духовни* из числа књиг Герасима Зелича, архимандрита светоуспенскаго манастира Крупи и викарија генерале закона грековосточнаго исповједанија у Далмацији, избран соборно от три манастира и клера, у

Алфавит духовни — „Буквица духовна“ (црквена књига за читање); *соборно* — на сабору, заједнички.

присуствију послатога од гуверна министра Виценца Кажерте пред градом Книњем у цркви (храму) св. великомученика Георгија 1796. и потврждеи декретом от сената млетачкога, сљедователно 1797. года от комисије аустријске, и третим гуверном француским года 1807. И при три владања служих стољ љет кромје маљејше пенсије, увјерјавајући ме исти онују получити; и у такој сујетној надежди ја истошчих све моје малоје имјеније и здравије. — И послије мене котори брат приобрјете сију књигу много душеполезнују, прошу помјанут на свјатих молитвах и мене грјешнаго и много страдалнаго за грјехи моја, пачеже за ревност вјери и отечества. — И к тому от њеких иностраних пришелцов у Далмацију от Сербов, засљепљени невјежеством и завистију, и не вједјаху претпочитати себје и свого закона и национа полезнаја, него слијепо избраша себје, кријући от три манастира и клера, с потписи, противо канон свјатих отец и апостол, за пастирја једнога иностранаго и никогда виднашчаго Грека и Македоњанина, Венедикта Краљевича, волка а не пастира стада Хри-

---

министар — судија, чиновник, *сљедователно* — даље, за тим; *стољ љет* — толико година; *кромје маљејше пенсије* — без и најмање пенсије (награде); *онују* — ону, њу (пенсију); *сујетна надежда* — празна нада; *истошчих* — истроших; *имјеније* — имање; *котори приобрјете* — који добије; *душеполезнују* — души корисну; *прошу помјанут* — молим да помене; *за грјехи моја* — за моје грехе; *пачеже* — особито; *пришелцов* — придошлицâ, дошљакâ; *невјежество* — незнање; *не вједјаху* — не знађаху, не умејаху; *претпочитати* — претпоставити; *национ* — народност; *свјатих отец* — светих отаца; *никогда видјашчаго* — кога никад нису видели.

стова. — Писах својеручно, јулија 12. 1810. љета, *Герасим Зелич*, архимандрит.“

Краљевић: Истина је да си ти био избран от клера 1796. пред Књињем, но да видимо како: с козијем месом и вином.[1] И преластио си неколика свештеника да говоре за тебе;[2] и послије оне исте јеси затворао по тавницам.[3] И није прилично било него Ци-

*

„Поврати се Зелић из Беча и даде одговор Краљевићу на писмо писато на горе реченом Алфавиту, када је био у Крупи на квартиру у ћелији истога Зелића архимандрита, года 1815.

Одговор Зелича Краљевичу:

[1] Имали смо и једнога и другога, и нијесмо били ни гладни ни жедни, зашто је сваки собом носио своју потребу.

[2] Ово је измишљена от сатане лаж: не море се преластити сав клер, до 50 прсона, на публичном балотацијуну пред краљевијем министром и другом господом, нити је било онда туте Краљевића, да море знати Зелића избраније пред Књињем, јербо је Краљевић онда служио за субашу у Турчина Али-паше у Јањини.

[3] Вољели би и данас свештеници да се затворају по манастирије, него ли по градо-

преластио си — навео си, наговорио; *публични балотацијун* — јавно бирање (гласање); *туте* — ту; *субаша* — пољар, млађи баша (ага); *Али-паша јањински* — чувен арбанаски поглавица (1741.—1822.), који се одликовао у турским бојевима

ганину што је објесио свога оца, кад га је допало царство.[4] За маниту твоју главу јеси страдао, а не за вјеру, менше пак за отечество.[5] Обаче за 16 и више љета јеси био прогонитељ отечественијем твојим, прогоњавајући их јакоже свирјепи волк.[6] И того ради

*

није и, што је за њи још црње, док се код Краљевића за новце откупе и ослободе тавнице.

[4] Нигђе у Далмацији не има Цигана, него само у селу Каракашици, и то кажу стари људи да су се доселили из Мацедоније, Краљевића отечества.

[5] Никтоже совершен токмо један Бог (развје сам Краљевић), а боље от њега знаду беспристрасни христјани у Далмацији зашто је Зелић страда̂.

[6] По пророку всјак человјек лож, а Зелић никога из отечества није прогнао, развје који ајдук сам испод краљеве педипсе јест побјегао, како је и аранбаша пандурски Бранковић из Срмице, кога је Краљевић у турској земљи, протива канона свјатих отец и апостол, на симонији запопио: зри сабора

с Русијом и Аустријом 1787. и с Наполеоном 1798.; од г. 1788. паша у Јањини, а 1789. и у Арти; 1803. валија (управник) целе Арбаније, од г. 1807. постао готово сасвим независан од Порте, али побеђен, предао се и погубљен, уз пркос обећању да ће му се очувати живот и имање; дописивао се с јевр. државама и желео увести реформе у областима турским; *менше* — мање; *отечествени* — сународник, земљак; *јакоже ... волк* — као ... вук; *Каракашица* — село у Далмацији близу Сиња; *никтоже сов. т. ј. Б.* — нико није савршен сем једнога Бога; *всјак чел. л.* — сваки је човек лаж; *развје* — осем, разма; *педипса* — казна, каштига; *симонија* — продавање чинова црквених; *зри* — гледај.

добрјејше видјели јесу за највећшу ползу и просвјешченије отечества свога, што не би могло полезњејше бити.[7] Обаче с овијем начином что удухновенијем Духа свјатаго јесу одабрали овога народополезнаго архијереја, на кога ти безумно хулиш твојим наравно

*

сардинскаго глава 14., правило 17. и свј. апостол глава 1., правило 12. И кад би био Зелић свирјепи волк, у толико љета похитио би и он у своме стаду чужују овцу, и дошли би му жандарми у поноћи у резиденцу, узети је повести и предати њезину законитоме мужу, што је познато јавно свој Далмацији, а сувише Шибеничаном, какав је Краљевић пастир (зри перваго вселенскаго собора глава 5., правило 3-ће, и 6-тог вселенскаго собора глава 17., правило 5-то, и 7-го собора глава 18., правило 18-то).

[7] Покажи ми прстом коју си ползу у 5 година христјаном у Далмацији учинио. Камо једна постојана школа? Камо ли 12.000 франака, што си за семинарију от гуверна француског примио и што си циркуларно народу по два пута пуплицирао, развје и то је било пријевара христјана, како и у году 1808., кад су те потписима избирали.

добрјејше — најбоље; *полза* — корист; *полезњејше* — најкорисније; *обаче* — али; *удухновенијем* — надахнућем; *чужаја* (р.) — туђа; *резиденца* (по тал.) — столица; *Шибеничаном* (3. п. мн.) — Шибеничанима; *вселенски собор* — васељенски сабор; *христјаном* (3. п. мн.) — хришћанима; *пуплицирао* — „публицирао“, публиковао, објављивао.

ичајним љубомјатежијем.[8] Обаче ти, нечи- и душе, Зелићу, што говориш лажеш, да отиву канонов свјатих апостол и свј. отец, што није Краљевић Далматин — зато ти ејиш да је одабран против канонов.[9] Обаче

*

[8] Избрали су те по градовије неколика острана из Турске трговца с потписи, а не ер у синоду, и зна се добро какав је тај ух свети на избрању твоме дејствовао, који највише дејствовали и помогли ти злат- ки (а не св. Дух) код Мармонта, и при обје- је потписи у Шибенику, Скрадину и у Задру одобним начином, како је био избрат и Ив- вић, који је био послије царскијем декретом 04. года лиценцијат и послат от куда је и ша̂). И зато се сада многи трговци кају, по- ајући исти каква су свјетилника избрали, им добар и бесоблазнителен изглед даје.

[9] Никада Зелића нијесу доводили грчки- м владикама везана, да из њега изгоне нечи- ога духа (а је ли чисти дух у Краљевићу?). боље знаду два фратра из манастира Вој- ице, који су зимус у Беч дошли, — а скоти словесни блеје, а не човјеци словесни.

љубомјатежције — љубав за метежима, за нередом; *пр. ка- ıов* — противу канона̂ (црквених правила); *свј. апостол и свј. ц* (2. п. мн.) — светих апостола и св. отаца; *по градовије* (7. мн.) — по градовима; *с потписи* (6. п. мн.) — с потписима; *тники* — златници (златан новац); *при објецдије* — о ручко- ıа; *био лиценцијат* — био отпуштен; *свјетилник* — просве- ık; *бесоблазнителен изглед* — углед без саблазни; *Војница* Фојница (стара *Хвојница)*, католички манастир и град (у едњем веку и рударско место) у округу сарајевском на рецп сни; *скоти бесловесни* — стока (животиње) без разума.

и сам Исус спаситељ наш говори: „Никто во отечествији својем не будет примљен.“[10] О бе-

*

И што је гођ Зелић говорио и у Бечу цесару представио, и опет говори, и док је жив говориће, истину (а не лаж), кому свједоче канони свј. апостол и свј. отец (зри 7-го вселенскаго собора глава 18., правило 3-ће: „Всјако избраније и поставленије от мирских властеј не твердо јест;“ и в Лаодикији собора глава 10., правило 13.: „Њест епископ сеј иже мирскими человјеки избран будет;“ собора антихијскаго глава 9., правило 21.; собора сардинскаго глава 14., правило 2.: „Ашче кто от града во град пришед и молви творит, от народа примаја себје поборники да глагољут: желајем и молим сја да будеши нам епископ, тој ни на самој randkончиње непричашчен;“ и св. апостол глава 1., правило 30.: „Ашче киј епископ мирских књазеј или људеј помошчију примет церков, да извержет сја и отлучит сја,“ и правило 14.: „Не восхишчати епископу престола чужаго, ашче и празден јест“).

[10] Зато си и ти из свога с вјешала утекао и у Зелића отечество дошао к Мармонту, за преварити га.

никто во от. св. не буд. пр. — нико неће бити признат у својој отаџбини; *представио* — изнео, казао; *њест еп. сеј иже мирскими человјеки избр. буд.* — неће бити епископ онај кога изберу световни људи; *ашче кто* итд. — види у II. св. стр. 119.; *ашче киј еп. мирских књазеј или људеј помошчију пр. ц., да извержет сја и отлучит сја* — ако који епископ прими цркву с помоћу световних владара или људи, да се свргне и одлучи (од цркве); *не восхишчати јеп. пр. чужаго, ашче и пр. ј.* — епископ да не отима туђе столице (епископске), ако је и празна.

зумни, знаш ли ти да ни свети апостол Петар није био Римљанин, но био је архијереј и просветитељ Рима; нити пак један апостол јест био отечествени.[11] Нити пак свети Кирил и Методије нијесу били Серби, но бивши Греци просвијетили јесу Сербов.[12] Остављам стари, а почињем новаго и нињешнаго вијека: није био ни Теотокиј ни Евгениј родом Русин, него били су Греци, али Русија примала их је како многоцјеноје сокровишче, и колико бешчисленија онија архијереј и учителеј и просветителеј, који нијесу били от они мјеста.[13] Обаче

*

[11] Скоти су без ума, а словесни су одарени от Бога умом, а свети апостол Петар и прочи апостоли јесу били от Бога послани у Рим и по вселењеј, да свијет просвијете и от идолопоклонства обрате; а Далмација (и прије Краљевића) на неколико стотина година јест просвјешчена.

[12] Знамо за то и без Краљевића, који никада нека се не мијеша и не уподобљава себе горе реченим светим апостолом и просвјетитељем народа славјанскога; и ту не имаш мјеста с њима се поносити и гордити.

[13] Истина је, које Зелић от 1783. и 1788. љета добро познаје, када је био втори пут у Русији. И они, кад су ходили по визита, и у

отечествени — домаћи; *нињешни* — садашњи; *Русин* — Малорус; *многоцјеноје сокровишче* — драгоцено благо: *бешчисленија* — безбројни; *обаче* — али; *прочи* — остали, други; *по вселењеј* — по васељени; *обрате* — окрену; *уподобљава* — упоређује, сличава; *по визита(х)* — по визитама (походама).

благоразумни људи примили јесу и пригрлили за просвјешченије и славу и похвалу закона свога; ни Кораин премудри није Француз него је Грек, али Французи и сам Наполеон примио га је за просвјетитеља и первовожда свога.[14] Но ти, безумни и питљиви душе, неразумни Зелићу, на мјесто что би благодарио Бога, да се развалио они средостјенија шчит препјатствија добраго господина Краљевића,[15] јеси отишао у Беч прогоњавати њега с немошчним као паучина лажама тво-

*

манастирије, нијесу ћелија архимандритовије, ђе су стáли на квартиру, армара без кључа разбојнически разбијали, и књига преметали и под крадени начин односили, и по некијем којешта шарали. И зато међу два гореречена и Краљевићем (и његовијем млађијем) јест велико различије, како међу сунцем и мјесецем, или даном и ноћију.

[14] Зато ти даклен Французи не даду Европи мира, што су их Греци научили свијет мирни узнемиривати; и да и ти оћеш да пођеш за Кораином у Француску к Наполеону, а да оставиш Зелића отечество и клер у миру, пуно би ти боље било.

[15] Ово знаду и бабе, а камо ли сва Далмација, христјани и римљани, да тај средо-

Кораин — Кораис (франц. Coray), чувен јелинист (1748. до 1833.) и лекар у Паризу; *первовожд* — првак; *питљив* — радознао, немиран; *средостјеније* — средњи зид, преграда; *препјатствије* — препрека; *стáли на квартиру* — били на стану; *армар* — орман, долап.

јима.[16] Како за такова непоштена дјела твоја против благополучија бједнога твога отечества, кога си прогоњавао са затворима свештеникамп и уничиженијем православнаго исповједанија нашего 16 и више љета, за које иновјерни римљани ругали су се безумном твом опхожденију.[17]

*

стјенија шчит јест разваљен Зелићевим потом, трошком, трудами и услугама у толико година, под три краља служећи (а не Краљевићем), и то при Наполеоновој пулитики, који је на 4. јулија у руке алеата̂ (сојузника̂) упао, а Краљевић је својом хитростију и с лажима без никакве заслуге при Мармонту похитио Зелића чест и хљеб, и сио на готов приправљени от Зелића пир, што је познато и свој Европи и самому Краљевићу, који нигда неће истину да исповиди.

[16] Ако лажу сви свети оци и апостоли, лаже и Зелић; и по апостолу Павлу: „не горди сја својим високоумијем," а по пророку: „не надјеј сја на књази и на сини човјеческија, в њих же њест спасенија." А поради „немошчније аки паучина лажа" — не зна се још: Конец дјело красит.

[17] Који су поступали против црковније канона и царскије декрета, они су били за-

благополучије — срећа; *уничиженије* — понижење; *иновјерни римљани* — католици; *опхожденије* — понашање; *пот* — зној; *пулитика* (м. *политика*) — политичка (владавинска) система; *похитио* — отео, преузео; *не надјеј сја* — не надај се; *в њих же* — јер у њима; *аки* — као; *конец* — крај.

Обаче сада с разумним владјенијем и тихим опхождениjем овога правога и смиреномудраго архијереја, који православним његовим опхождениjем вас народ христјански јест препочитајем[18] от римљана и свештеници царују у једној тишини, миру и братољу-

*

творани по манастирије, а не по театрије у Шибенику, а који је био заслужио — и у пржун. А Краљевић је милостив, често ји и не затвора, и намјесто затвора уцјењује парохе, и дају по толико цекина и талијера оли толико кварата пшенице — осим што морају дати ађутантима, који ће код Краљевића испитати грацију (милост). И тако, враћају се из Шибеника прави и здрави с празном кесом. И с тога се сада по некије пароxија у два три мјесеца говори и поје по једна света литургија, а при Зелићу служила се сваке неђеље и празника. Зашто ко продаје своју власт за новце и мита, нико га се не боји, нити је от исте власти господар.

[18] Свак себе умије фалити, а твоје хитролисичије смиреномудрије познају разумни људи куда циља, а вид'ло се и познало твоје православије зимус, послије смрти сина конта (грофа) Марка Мирковића, кога си допустио да га римски попи у своју цркву закопају, које

препочитајем (трпни прил. с. вр. од *препочитати)* — кога веома поштују, цене; *по манастирије,* ... *по театрије* (7. п. мн.) — по манастирима, ... по позориштима; *пржун* (тал. prigione) — затвор, тамница; *кварат* — четврт (можда четврт *стара,* тј. тридесет шест литара); *испитати* — измолити.

бију;[19] православнаја ж' церков витијствујет.[20] Господин Венедикт јест Грек и Македоњанин, како ти говориш на листу 52., но јест православни, человјекољубив, стадољубив, како покажу њему достохвална и благопријатна дјела његова; који непрестано дјејствује за благополучије и просвјешченије вручене јему пастве Далмације, Боке Которске и Истрије.[21]

*

се и до Беча чуло, и које ти Греци и Серби похваљују.

[19] У напредак ће и више царовати, зашто ти, за угодити њима, пустио си свога клера и закона парохијалне дирите (права) и пратике (упражњенија) црковна, које ми је било повраћено послије толико година от губерна цесаро-краљевскаго и от францускога; и то си учинио противо канонâ једне и друге цркве, а сувише императора Францеска декрета от 1803. љета № 107.

[20] Приличније би ти било писати да ридајет, а не витијствујет (код такога ревнитеља за закон восточни и пастирја њезина).

[21] Некијем си по Далмацији из прва казивао да си Бугарин, а сад Грек, а у Бечу кажу трговци из Мацедоније да нити си Грек ни Бугарин, него прави Цинцар; зато су ти они најприје у Далмацији и потписивали и

ж' (м. *же)* — пак; *витијствујет* (од *витија* беседник) — лепо говори, пева; *пратика* — „пракса," обичај (обичајем стечена права); *ридајет* — „рида," плаче; *ревнитељ* — који се живо заузима за што.

И настојањем његовим, како је дошло непобједимо оружије аустријско, све би био получио до сада, и дјело благопријатно приспјело би, да не би био препјатствен от тебе, свирјепи Зелићу, што си отишао у Беч, прогоњавати свога архијереја.[22] Зато и прогнати има Го-

*

избрали, а не клер и српски народ у Далмацији. За православије и стадољубије одговорено је повише, а о благопријатнима дјелима и дјејствију не треба ни упомињати: то боље шибенички трговци знаду (а за паству, намјесто врученy не от Бога но уграбљењу от Зелића власти мирском при Мармонту, како свједоче сви собори, а сувише у сардинском глава 14., правило 2-го).

[22] Кад би ти био Зелића архијереј, не би ти њега нама' от 1810. года писмами неподобнијем преогорчавао и Зелића летурђију Содомом и Гомором описивао, а сада говориш да је аустријско оружије непобједимо, а от 1808-га до 1813-га года говорио си да је француског великога Наполеона непобједимо, кога би ти и сада нашли у срцу, да ти га разрежу, а Зелић је и сав клер от 1808.—1813. дрктао от француските спиона и њезине велике полиције, с којом се њему и свему клеру пријећаше, који је, како и многе благородне

прогнати има — прогнаће, изагнаће; *велика полиција* — државна (*политичка* или и *виша*) полиција, која заштићује ред у државној целини (насупрот полицији *индивидуалној*, која се стара о добру појединих грађана).

спод Бог душу твоју от царства небеснаго, — буди, буди![23]

*

персоне у Далмацији, и у листи записане от Француза, спасоше се, да не погину, и то с благополучнијем пришествијем аустријскаго оружија и аблока града Љубљане, што је познато и самоме цесару и свему његову министерству цивилом и милитарском.

[23] Кад би Краљевић могао похитити престол судије небеснаго, како и Зелића чест заслужену у Далмацији, да му суди, знаде што би се души његовој догодило, и види се да је Краљевић заборавио што му је Зелић из Рагузе на 23. марта 1811. љета писа̂ и одговорио да грчкије владика клетве не примају се нимало народа у просвјешченим и крешченим церквам, а сувише ђе аустријско благополучно оружије царствује и влада, него да ји пошље или сам понесе његове клетве међу оне варваре, ђено канони церковни свјатих отец и апостол и закони царски не царствују, него повседневне грчкије владика клетве и турски буздохани, и то док се от њих не откупе за неколико кеса рушпија. — И от овога се Краљевића писма види да ни за што друго на Зелића свој гњев и блебетања не изљева, него што му није зимус допуштено доћи у Беч, да употреби своје хитре лажи и рацире код царскога двора, како је употребио и код

буди, буди — нек буде; *аблок* — опсада; *цивил* — „цивилни," грађански; *рацири* — околишења, плетке.

Ко овоме овђе прилажем и прва моја препиранија с Е. Краљевићем од љета 1810. до 1811. и која су избришана у првој части, како и многе друге прошње царима у Бечу и Паризу, декрети, писма от патријарха јерусалимскаго Антима, от којије при себи не имам оригинала, нити могу овђе приложити, а рапорт је епископу о моме пришествију у Боку у првој части на стр. 587.,[1] на који одговара прије архимандриту манастира Савине, а послије мени, како ће се виђети напријед, до моје ринунције.[2]

С овом свршује наше прјеније, будући да ме заклиње Христа ради, да га оставим у миру. Тако осташе и иза мене у нашије црква римски олтари. Који показиваше своју ревност с празним ријечма, а дјелом далеко

*

Мармонта и Француза̂ от 1808. љета. И све је ово права правцата истина, истина, која истина произлази от Бога, а лаж Краљевића от дјавола, слуге његова, и прочаја. — На 3. августа 1815. у Далмацији. — *Герасим Зелић*, архимандрит м. Крупе, бивши викарио генерале у Далмацији и Боки Которској.«

[1] У овом издању на стр. 40.—44. ове свеске.

[2] Види у „Прилозима," на крају списа, бројеве 40.—45.

прјеније — препирка; *у нашије црква римски олтари* — у свакој правосл. цркви у Далмацији за млетачке владавине морао је бити и засебан олтар, на ком су по некад служили католички свештеници своју службу, па је Зелић за Наполеонове владавине добио право, да се ти олтари уклоне, али то није било свуда извршено до Краљевићева доласка.

одстојаше; и познајући ја из почетка његов дух куда циља, да упропасти мене и цркве у Боки, зато сам извадио се не бити више његов викарио и с њиме вавијек не прекословити узалуд за православије и прочаја. Овије с њиме мојије диспута и препиранија били су узроци његова два писма, која је писао: једно архимандриту савинскому Никанору Богетићу, а друго у Котор прокаратурима от цркве, коју сам ја осветио, да је било моје освјашченије безаконо и подобно Содому и Гомору, зашто су се сви христјани преко мјере соблазнили и удивљавали писму онога волка у овчеј кожи, који су ме и возбудили, да му одговарам, и прочаја.

[Долазак унијатских учитеља и народни отпор год. 1820.]

Казао сам веће напријед на страни 7.[1] јавно како је епископ клеру јавио циркуларно 1818. года, да полази у Беч, који је сву зиму провео у Бечу, и вратио се у Далмацију у мјесецу марту 1819. у Шибеник, а на 25. априлија т. љ. даје му на знање г. губернатор барон Томашић да је Њих Царско Величество достојало се послати му 4 свјашченика учитеља за семинарио от закона греко-унијатскога, који су послати из Галиције от митрополита уни-

[1] У овом издању на страни 92. ове свеске.

прекословити — противно говорити, препирати се; *прокаратури* — »прокуратори,« тутори; *соблазнили се* — посрамили се („скандализовали се“).

јатскога у Лемберку, како ће се виђети от сљедујућије копија, губернаторовије и епископовије на италијанскоме језику, које овђе прилажем једну за другом.[1]

[Ево шта је у главном садржај тих писама:

а) У писму № 592. (у *Прилозима* под бр. 46.), од 25. априла 1819., гувернер барон *Томашић* јавља епископу Краљевићу: да је цар издао потребне одлуке о свештеницима унијатским који су одређени за семинарију, те одобрио да се пошљу у Шибеник за професора и директора каноник Ступијуцки, а за професоре Јаков Чистински и Јаков Жировски, уз њих пак да се избере и четврти, који би спремао учитеље у Далмацији, и првој тројици у раду помагао. — Директору је одређено 1500, свима пак професорима по 1000 форината год. плате, уз бесплатан стан и храну. — Још је наређено да се сва четири професора задрже у Бечу, док им браде не порасту и они се поуче српском и талијанском језику.

б) У писму № 8. поверљ. проток. (у *Прилозима* под бр. 47.), од 29. априла 1819., епископ *Краљевић* одговара барону Томашићу да је примио predње писмо његово и предлаже да се четвртом професору повери предавање немачког језика, као предмета врло потребног за питомце не само због богате немачке књижевности, него и због бољега упознавања с аустријским црквеним законима.

в) У писму № 10. пов. прот. (у *Прилозима* под бр. 48.), од 7. маја 1819., епископ *Краљевић* јавља председништву задарске краљ. управе да нема разлога одвајати зидом онај део гробља, који је одређен за сахрањивање православних мртваца, од осталога гробља за католике, како је председништво пре тога било одлучило. Овим би се заједничким сахрањивањем по-

[1] Види у „Прилозима“ бр. 46.—49., 38. и 50.—54.

Лемберк (Lemberg) — Лавов, столица унијатског епископа.

казало да нема никакве разлике међу православнима и католицима, те би то био почетак жељеном сједињењу (унији).

г) У писму № 665. (у *Прилозима* под бр. 49.), од 9. маја 1819., гувернер *Томашић* јавља епископу Краљевићу да је обуставио извршење раније наредбе о подизању зида на гробљу.

д) У писму № 11. пов. прот. (у *Прилозима* под бр. 38.), од 14. маја 1819., епископ *Краљевић*, спроводећи гувернеру Томашићу Зелићеву молбу, за допуштење да може ићи у Босну ради лечења у тамошњим чувеним топлицама, обраћа пажњу на Зелићев немирни дух и како је раније, под изговором да иде на лечење у бање, ишао у Беч и тамо кварио остварење мисли о семинарији, те нагађа да му је сада можда намера настанити се у Сарајеву и отуда писмима радити противу уније. Зато мисли — уз изјаву да он одласку Зелићеву није противан — да би му се могла објаснити заблуда као да су минералне воде у Босни јединствене, јер и царство изобилује врло добрим таквим водама.

ђ) У писму № 762. (у *Прилозима* под бр. 50.), од 10. јуна 1819., гувернер барон *Томашић* јавља епископу Краљевићу да је канцелар Саурау одобрио жељу епископову, да један професор и немачки језик предаје у шибеничкој семинарији.

е) У писму № 16. пов. прот. (у *Прилозима* под бр. 51.), од 24. јуна 1819., епископ *Краљевић* моли гувернера Томашића, да се неко његово писмо канцелару Саурау придружи писмима задарске управе и отпрати у Беч.

ж) У писму № 2012. (у *Прилозима* под бр. 52.), од 26. јула 1819., председник општине *Санфермо* поручује туторима правосл. задарске цркве Хр. Милидраговићу и М. Ђурићу цареву жељу и заповест: да се нико не одваја од своје вере нити нагони другу да исповеда, и да ће свештеници, послати из Галиције, само вршити наставу, те православни треба и даље да су у слози и миру и да поштују свога епи-

скопа, што ако не буде, поступиће се противу свакога са свом законском строгошћу.

з) У писму № 2013. (у *Прилозима* под бр. 53.), од 27. јула 1820., општ. предс. *Санфермо* — тумачећи на своју руку неке чланке у црквеном закону, који је издала франц. влада 30. дец. 1809. и позивајући се на неке наредбе окружне задарске управе, — одбија молбу цркв. тутора Милидраговића и Ђурића и других православних Срба за допуштење: да се могу састати ради новог избора туторâ и ради избора представништва за верске им послове, а и ради измене професора одређених за шибеничку семинарију.

и) У писму № 17. пов. прот. (у *Прилозима* под бр. 54.), од 17. септембра 1819., епископ *Краљевић* јавља гувернеру барону Томашићу да ће крајем октобра поћи у Боку Которску и у Дубровник под изговором да, као епископ, обиђе та места, али с поглавитим задатком да проучи народно расположење и предузме све могућне мере за црквену уредбу, као подесне за полагање првога основа, како би се добро упутио рад на унији. — Прво ће гледати да онамошњег викара наведе на одступање и да на његово место постави протосинђела Кирила Цвјетковића. — Моли за наредбу месним политичким властима, да му указују потребну помоћ. — Жели да се на делу покаже, колико му је стало за тим да најтачније послужи царевим наредбама и успешно изведе жељени посао. — Док се он буде бавио у Котору, замењиваће га у црквеној управи протосинђел Цвјетковић, а он ће сам одржавати преписку (из Котора или из Херцег-Новога) с политичким властима].

Христјани восточнаго православнаго вјероисповједанија у Далмацији нијесу прије вјеровали ономе, који је њима казивâ о његову издајству, доклен гођ граждани нијесу имали у руку копије спријед приложене и докле нијесу у Задар дошли из Галиције 4 попа уни-

јата, у мјесецу декемврију љета 1819. А ја сам от стране клера и многије христјана био мољен да се постарам, прије него су имали његова писма у руку, што се још није био открио, него за друге његове неправде и гуљачину клера и народа, допуштавајући за новце свака безаконија, која ја нијесам мога̂ трпљети у моме отечеству и стаду Христову вука, које сам ја пасао по канонима 18 љета, него сам пошао у Беч 1814. и представио цару на 11. сетембра истога года, на које сам примио одговор чрез гуверно на 16. јунија 1815., како се може виђети на страни 1. и 2.[1]

Видећи граждани речене попове у Задру да су дошли за семинарио владичино, који је тадај био у Боки от Котора, и најприје Шибеничани и остали христјани по градовије и по свој Далмацији почели су се бунити и јавно викати да га више не познају за свога пастира, тако ни његове учитеље.

Поврати се Краљевић из Боке мјесеца априла 1820. Нико га от христјана нашије није ишао срести и спроводити до у његову резиденцу. А сутрадан отишло је 12 првије от цркве прокаратура (тутора) и казали му у очи: да се он у Бечу поунијатио и да га више никада неће познавати за свога пастира, нити онијем унијатом давати своје дјеце на науку. Друго јутро освану му пред вратије 3 велика камена креста, донешена из гробља, и када ји

[1] Овде на стр. 86., а у »Прилозима« бр. 34.

резиденца (по тал.) — столица (управо епископов двор).

види, препане се и ужасне, размишљајући да народ пријети њему на главу. Зато нама' оде у суд подештату и раскаже му сву историју, а ови нама' јави у Задар ц. к. губернијуму. Пресидент истога губернијума, бојећи се да се не догоди между два закона каква буна и крвопролитије, а сувише да не убију владику, који је хотио властију царском одбранити га и уздржати, тај час пошље једнога комесара и 1000 солдата, за уздржати мир. Исти комесар са солдати, дошавши у Шибеник, звао је к себи прокаратуре црковне, питати зашто су се узбунили противо свога владике. Који су му одговорили да они не чине никакве буне, него да неће никада они више познавати га за свога архипастира и да неће они своје дјеце давати у школу унијатску. И казали су комесару да је владика, прије нег' је поша̂ у Беч, циркуларно јавио гражданом, клеру и свему народу: да он иде у Беч, просити њихово царско величество, да даде заповјед Њих Ексцеленцију г. митрополиту от Стратимирович, да му пошље 4 учитеља за семинарио, а намјесто овога он је просио от цара 4 учитеља унијатска од митрополита Лемберскога из Галиције пољске. И по овоме се јавно види да је Краљевић преварио нас и нашега цара. Комесар им је на ово одговорио да није истина да се он поунијатио, и да они то не могу освједочити. Онда су му они донијели и показали

подештат (тал. podestà) — главни кмет; *пресидент* — председник; *Њих Ексцеленциј* (даље и *Екселенција)* — њихова ексцеленција (одличност).

рпије његове и г. гувернатора, који су се у ме тога преписивали, како се види из њивије писама спријед означеније.

И кад је видио г. комесар да они говоре стину и да имаду сву правицу, онда им је ао пасош, да пођу у Задар представити своје азлоге и правице ц. к. губернијуму, а да не ине никакве буне. Они су пошли и предстаили истому ц. к. гувернијуму писмено, да они икада њега неће признавати више за свога астира, нити попове унијатске за учитеље иове дјеце. За тим нама' задарски правоавни христјани и прокаратури представе ругу прошњу ц. к. губернијуму, да им дооли собрати се у цркву светога пророка лије и у присуствију једнога комесара да и ни изберу два депутата, који би, на име нарда, представили истом ц. к. губернијуму, ротиво епископа и унијата, све оно што су Шибеничани. За много времена чекали су адрани од гуверна отвјета, али нијесу дочеали реченога дозволенија, кромје онога који означен на страни 45-ој.[1]

Кад су вид'ли речени граждани да им не опуштају собрати се да изберу и опредјеле епутате, које би послали са својом умилном рошњом Ј. И. Величеству у Беч, онда наишу по српски прошњу њих екселенцију г. итрополиту карловачком, да исту представи эго И. Величеству, от које прошње прилаже е овђе копија:

[1] У овој свесци на стр. 120., а у „Прилозима" бр. 53.

Ваше Високопревосходителство,

Високопреосвјашченејши господине архиепископе и митрополите!

Част православнаго стада Христова, жителствујушча у Далмацији, Боци Которској, Рагузи и Истрији, около 70.000 душа, данас престрадала је̄, како је и далеко вједомо, под многољетним лишенијем свога верхопастирја, многољетна свакојака утјесненија у вјероисповједању својем, моравши даже (примјер може бити без втораго на свијету) у више своји церкава римски водружен олтар и на њем повседневно западњега богослуженија сносити отправленије.

Очевидним вознегодованијем на та толика самога смиловавшега се нам промисла Божија и његовим нечајаним махновенијем, добили смо на конац тому десет година, како је такожде вједомо, и ми, на подобије проче тамо, и у самој Турској, јединовјерне братије наше, својега епископа, у особи г. Венедикта Краљевића. Радост наша христјанска била је без сравненија и тако нами својствена, гдје су толике у спомену остале претерпљене горести.

Но уви! радост свјетла наша, како младица цервом подгрижена, брзо је стала (почела) венути и исохла до не дуго и већ данас преобратила нам се у оскорбљену црну жалост! С ујазвеним серцем и духом смушченим, и с очима слезнима пишемо ово, вопијући к Високопревосходителству Вашему с онима ријечма, с којима се вопије к Богу: „Заступи и спаси и сохрани твојеју благодатију.“

част — део; *жителствујушча* — која живи; *вједомо* — знано, познато; *верхопастирја* — врховног пастира; *даже* — чак; *примјер ... без втораго ...* — једини ...; *водружен* — подигнут, постављен; *отправленије* — вршење; *вознегодованије* — љутња, негодовање; *нечајаним махновенијем* — неочекиваним мигом; *такожде* — такође; *на подобије проче ... братије наше* — слично осталој ... браћи нашој; *горести* — јади, горчине; *уви* — јао; *исохла* (изсохла) *до не дуго* — у брзо је усахнула, увела; *оскорбљен* — увређен; *ујазвен* — рањен; *смушчен* — смућен; *слезне* (очи) — сузне; *твојеју* — твојом.

Епископ Венедикт до данас епархије устројио није, како су устројене тамошње; није основао консисторијума, којега битије с његовим битијем нарeждено је једним истим указом. Није се постарао ни о каквој правилној школници, што је била перва потреба у овој запустјевшој епархији, но напротив истог римљаном је његове резиденце ближњим спомошчествовао проповједнике и учитеље церковне музике плаћати: и сам тамо ходио их слушати, и јавно кољенопреклоненије и рук в воду омоченије, по обичају римскому, више пута и на више мјеста творио јест.

Он је одобрио что здјешњи губернијум издао је: ако би једна римљанка за нашега или наша за римљанина пошла, да бракусочетати их мора римски свјашченик, на које се хотјело свјашченство с народом ополчити и пресјећи по правам, која су нам от бившег млетачког владјенија дата, и за сушча позвали су се к њему на совјет, како морају за овакн нам противни поступ владати се, и кому пристојну тужбу принети имају. На које им је строгим начином одговорио да нијeдан нигдје не има за такови царски налог дерзнути ни најменше супротивленије чинити. Сљедователно, что под преречeним млетачким владјенијем морали смо терпити да римски свјашченици неправилно до неке части пута наше мертвеце спроводе, докле је шчастљивно перви пут у год 1797. ову државу покрило оружије аустријско; а он је, епископ Краљевић, противо ове нам слободе, присвојио неку власт и дозволио је римским свјашчеником спроводити и отпјети погребеније (Владимиру сину г. конта Марка Мирковића, сушчи нашег православнаго восточнаго неунијатскаго вјероисповједанија, дозволио јест).

нареждено — наређено; *школница* — школа, учионица; *спомошчествовао* — помагао; *рук в воду омоченије* — умакање руку у воду; *что* (што) — да, те; *здјешњи* — овдешњи; *ополчити се* — подићи се, устати (противу чега); *за сушча* — за то; *најменше супротивленије* — најмање противљење; *сљедователно, что ...* — даље, што ...; *шчастљивно* — срећно; *отпјети* — отпојати; *сушчи* — који је.

Он је навјетовао да нам укине манастире, који су до њега сопствено у овим странама сачували благочестије наше.

Он је навукао на себе правично отврашченије свију своји епархијана својијем отчужденијем од њих (више пута псујући их јавно с престола архијерејскога у церкви с различитим бљадословијем, и на конац уподобљавајући во општче их бесловесним скотом), а приверженијем [и] денонопјчним опхожденијем с особами западње церкве, великом частију и таковими, које су опшчевједомо враждебне церкви нашој.

Он је у резиденци својој наш присни соблазнитељ својими пированијами дневними и ноћними, давањем мусика и пљасанија, а и јоште горе (што се стидимо овдје и споменути) честим мијењањем наложница, које, на видило исходећи, вријеђа очи и нараве и самим римокатоликом.

Он је од свега реченога зла с једне стране, много више зла с друге стране нами учинио или ставио се да нам учини: осилио се нечинољепно, стекши овдје јакије пријатеља (док му траје срећа), пружио се до у Беч, камо је у зли час и ишао. Претњами с владјенијем здјешњим, верховним у Беч, и с самим царем заплашио је све епархијане и збио их у дјејствителну крајњу тјесноту и беспомомошчну невољу. Праведни Боже! Је ли могуће да цесар наш или њему подвласни тко у исто време, кад по осталој монархији даје јединовјерним нашим толеранцију

навјетовао — имао злу намеру; *сопствено* — сами управо; *благочестије* — вера; *отврашченије* — одвратност; *бљадословије* — гадне речи; *на конац* — најпосле; *уподобљавајући* — поредећи, сличавајући; *приверженијем* — пристајањем, пријатељством; *денонопјчним опхожденијем* — свакидашњим (дању и ноћу) дружењем; *великом частију* — великим делом; *опшчевједомо* — опште познато; *враждебне* — непријатељске; *присни* — прави; *соблазнитељ* — који другога „саблажњује," тј. даје рђав пример; *пированијами* (6. п. мн.) — пировањима, пијанкама; *мусике* — музике, свирке; *пљасаније* — „плесање," играње; *ставио се* — наумио; *нечинољепно* — непристојно, „без такта"; *стекши* — стекавши, добивши; *дјејствителни* — прави, истински; *толеранција* — трпељивост (верска).

и свако покровителство, нас хоће навлашч да мучи у вјери нашој, нас равно му вјерне подане, и без сваке наше у овом смотренију кривице и најмањега повода, који смо во вјек цесарству његову привержени и љета 1809. от бившег француског владјенија многи животом и имјенијем пострадали, како что је добро Њиову Ц. К. Величеству познато.

Он, епископ Краљевић, между тијем у Бечу с њеким, који му је и 2000 добрије форинта јежељетнога додатка придобавио к плати и к тому, за његово отшествије и дошествије от Беча, 5000 у карти и 2000 у добром новцу форинти за трошке истог путешествија дао), сковао је дјејствително пропасни (ах! себи, а не нам) ков, да поунијати своју епархију. Имамо више његови и слова и поступака, откривајући нам то његово злококварно претпријатије. Превише свега јест, што су му већ дошли њим искани лже-учитељи за његов богословски семинаријум — четири унијатска свјашченика из Галиције, чрез лемберкског митрополита, гдје су се неко време и бавили, ожидавајући да им браде наресту, и док учинили су прове познанства у илирическоме и италијанскоме језику за болше и лакше наше прелашченије и њима у дјело произведеније, за које су позвати, донесша му заједно у одеждама и церковними сосуди дарова около 12.000 талијера! Семинаријум има бити у њемечком језику, како наши људи неће ништа разумјети; и, почем из њега изиђу нови богослови, непресјекновено утвердио је да тадај на степен дијаконства и свјашченства производити их, а не друге, ако би и равни им у науки били, будут. И онда топерв Краљевић намјерава консисторијум устројити.

добрије форинта и (даље) *у добром новцу* — сребрних форината, у сребрном (не папирном — у карти) новцу; *јежељетни* — годишњи (сваке године); *претпријатије* — предузеће; *њим искани лжеучитељи* — лажни учитељи, које је он искао (захтевао); *ожидавајући* — очекујући; *прове* — докази; *болше* — боље; *прелашченије* — навраћање (на зло); *донесша му* — који су му донели; *непресјекновено* — неминовно, неизоставно; *топерв* — топрв, истом.

Он је по тому и велики капитал наш нами похитио. Не њему, но нами, 70.000 душам, декретиран је од бившега француского владјенија, како сам он, тако и семинаријум. И како је премилостиви цесар аустријски нам њега, по нашему повторителному потвржденију, уздржао и плаћао, тако, да је он чесно поступао, био би бесумњено и семинаријум позволен нами, а не унијатом, у овој епархији не сушчим нити, како се уздамо у Бога и у Ваше Високопревосходителство, расплодити се могушчим. Ми ни под који начин вјеровати не можемо да је ова ствар чисто и бистро вједома Јего Ц. К. Величеству.

Он, Краљевић, наумио је издјејствовати, да потље њекојего времене, ако би који наш тражио какву пуплику службу, да му је не даду, ако неће бити унијат; и кад би ткоји овога примио се и потље раскајао, да од владјенија буде казнен за примјер другима! Обаче, колико год он ово оснива на помоћи от високи особа при здјешњем земаљском владјенију и од министра Саурава у Бечу, ми не вјерујемо да ће ови мужеви њему за љубав учинити таков коракљај, противан садашњему духу монархије аустријске, у којој, хвала Богу и нињешњему цесару, има по свуда наши јединовјерни све то више у свакога рода чиновима.

Он је напротив тога у состојанију учинити, чеса се ми већма убојавамо. Кад му нитко не буде дати дјетета својега у његову унијатску школу, он, за почети ову, употребит' ће своје у Турској обично му бивше насилије (због којега је морао од онуда и побјећи), и најћи ће се способ, да му се налови, ако не ине дјеце, а оно сирота̑, толико колико жели за школу овде, такођер, по његову обећању у Бечу, за колеђ универсал. Заиста, с једне стране јест бојати

похитио — отео, одузео; *у овој епарх. не сушчим нити ... расплодити се могушчим* — којих у овој епархији нема нити се ... расплодити (умножити) могу; *пуплика* (м. *публика)* — „публична,“ јавна; *обаче* — али, пак; *нињешњи* — садашњи; *у состојанију* — у стању (може); *способ* — начин; *ине* — друге; *колеђ универсал* — „универсална колегија“ (општа школа), све-

се много од чоека, којега данас видимо у толиком раскрилијењу ондје, гдје је недавно у церкви торжествено проклетству предао императора аустринскога Франца, и гдје је на неки начин крест вооружен носио против војске аустријске, кад су га били и запљенили и тамо у ропство одвели до Осјека стране. Он је до сада био голо чедо среће, и док му ова пјева, и сад ће моћи играти! Али кад га позна цесар... ах цесар, — Бога ради!... нек га позна колико може скорије.

Ми, Ваше Високопревосходителство, прије ћемо главе и све имуће наше изгубити неже ли под именом унијатства и измјењенију закона остати. До данас нигдје между нама унијатског имене није било, и от данас пак ни по што нећемо ји между нама да се укорењавају сносити. И да за интерес и славољубије једне персоне из чуждег царства, без ниједног темеља (избјекшеј особи), ми то имамо терпити; и да пак он нас около 70.000 душа има продати (који смо га от турске силе сачували и на степен превисоки возвисили, с оградом прекрасне палате и изрјадних до самога царја особ сочленили) и заслијепити хитроковарним његовим уведенијем унијатства: — ах! превјечна промисли и цесарева правицо, може ли за атор Венедикта Краљевића оволико множествени народ неправедно пострадати?

Утјешите, ах! утјешите нас, верховњејши и цесаро-краљевској монархији архипастирју, и превелики и милостивјејши оче наш. И утолите скорим посредством Вашим междусобну бран, у име закона. Далматински наш народ тако јако пламти и хуче, аки земљатресенија јек, но прежде неже ли глас свој изблује и огњем стане плантити, предварите, мило-

---

училиште; *раскрилијење* — разбашкареност; *измјењеније закона* — промена вере: *чужде* — туђе; *избјекша* — избегла, утекла; *изрјадни* — изредни, одлични; *особ* — особâ, лицâ; *сочленили* — придружили; *хитроковарно* — лукаво, сплеткашко; *бран* — рат; *аки* — као; *земљатресеније* — трус, потрес; *предварите* — претеците.

стивјејши архипастирју, тихим и радосним облаком монархове милости на нас послати, и руком слободе у све наше објавлене пункте у име вјероисповједанија, огњ междy нам горјашчим угаси.

Верховњејши архипастирју проче толике единовјерне братије наше у овој монархији! Тајни дјејствителни монархов совјетниче! Повторително и умилно просимо: умилосерди се о нами, ибо возлија сја вода до души нашеја; зато, аки Петр к Христу, вопијемо к Вам: спаси ни, да не погибнем, и отверзите очи монархове на напаст нашу. Изгибнули би благочестију нашему они од селе, а сви заједно страдаће у просвјешчено стољетије у непросвјешченом царству, које нам је крај куће наше, љуто совјести узнемиренијем.

С овом умилно и кољенопреклонени молимо по свјатом евангелију пастира добра (бивши пастир наш сада је волк): Ваше Високопревосходителство сада је све упованије наше. И јесмо у милости нас повергавајући Вашего Високопревосходителства,

у Шибенику на 30. априла 1820.,
Далмацја,

нижајши покорњејши служитељи:

Герасим Зелић, архимандрит манастира Крупе, бивши гран викарио далматински и боко-которски; — **Христифор Милидраговић,** член збора фабрике задарске церкве; — **Матеј Ђурић,** член збора парохијанске церкве св. пророка Илије у Задру неунијатскија; — **Михаил Марковић**; — **Спиридион Тодоровић**; — **Андреј Вуковић**; — **Гаврил Козић**; — **Ђеорђије Бањац.**

Ја ниже потписати сведочим да гори потписати седм имена јесу от господара Христоф. Милидр. и Матеа Ђурића, поглавара ове парохијалне церкве св. пророка Илије, Михаила Марк., Спиридон Тодоровић, Георгија Бањац, Гаврила Козића и Андреа Вуковић,

---

горјашчи — који гори; *проче* — друге, остале; *ибо возлија сја* — јер се изли; *отверзите* — отворите; *изгибнули би* — пропали би; *волк* — вук; *упованије* — надање; *нас повергавајући* — бацајући се; *гран викарио* — велики викар; *збор фабрике задарске церкве* — тутори задарске цркве.

братја истога храма, како су се својом руком потписали у вјеру.

Спиридион Алексијевић,
парох више речене церкве у Задру
от неунијатскога исповједанија.

Между тијем временем находио сам се у Задру и лијечио ране на ногу, ђе су ми долазили из Шибеника и из Скрадина, тако и Задрани, искати от мене совјета, што имаду чинити с владиком и унијати. Којима сам одговорио да се ја у то нећу нимало пачати: него, како су га без мене и клера избирали, тако нека и чине што им драго. Додјали су ми били долазећи, а особито из Шибеника, да им штогођ кажем, који пут имаду узети, будући да им гуверно није дало нигдје собрати се, за избрати два депутата, да ји пошаљу цару на име народа, да представе своје правичне тужбе. На толику њиову прошњу, расуждавајући ја што се тицало до мога закона, тако сам им дао овај совјет: да пишу Јего И. Величеству чрез Њих Ексцеленција г. митрополита, како су и учинили, и како се види из предстојеће тужбе, дате од 30. априла 1820. Исту тужбу носали су по градовије, манастирије и парохам да потпишу, но нико се није хотио на њу потписати, одговарајући: „Ако се потпише архимандрит Зелић, потписаћемо и ми.“ Послије тога донесу мени исту тужбу, казујући ми да неће нико да потпише, ако се ја најприје не потпишем. Којим сам одговорио да иду с Богом, и да ја желим под моју старост умријети с миром у отечеству.

И, видећи ја да за мном све стоји, а с друге стране гледајући на њиову молбу и поради закона, одредим (баш ако ћу под моју старост и страдати) да потпишем. И послије мене потпишу сви горе назначени и остали по Далмацији парохи и прокаратури. У толико народа нађе се и један Јуда, који [је] ово издâ Краљевићу, казујући му: да се не буде потписâ Зелић, не би нико се потписâ. Нама' је Краљевић ово рапортирâ у двор цару, да је Зелић узбунио народ против њега и његовије учитеља. И послате су цару речене тужбе чрез Њ. Е. г. митрополита; а у јулију 1820-га љ. чрез гуверна позове ме цар у Беч.

[Одлазак Зелићев у Беч и његова даља судбина у том месту]

На 16/28 јулија из Задра отлучим се чрез море до Ријеке (Fiume), у коју стигнем четврти дан, ђе купим једну кочију и одлучим се из Ријеке трећи дан поштом чрез Карлштат, Загреб, Вараждин, Шопрон и благополучно стигнем у Беч на 31/12 јулија 1820. И други дан понесем писмо Јего Екцеленцију г. графу Саурау, које ми је вручио гувернатор г. барон Томашић, и свак се от читатеља овога море досјетити како ме у њему препоручио. И кад га је прочитао Саурау, одговорио ми је да ће дати рапорт цару да сам дошâ у Беч; и вра-

рапортирâ — „рапортирао,“ јавио, известио; *Карлштат* — Карловац (Горњи); *Шопрон* (нем. Ödenburg) — главно место (25.000 стан.) у жупанији истога имена у западној Угарској, чувено са свога евангеличког лицеја и више других школа.

тим се у мој квартир, „Бијели вук," бирцауз, ђе сам чекâ 15 дана, да ће ме звати цар.

Не видећи од Саурау никаква одговора, а чујем међу тијем да ће цар поћи у Пешту, и тако пишем по њемецки једно писмо истому графу, молећи га да ми одржи једну удијенцу код цара. И за осам дана не видећи од њега никаква одговора, тако пођем царскому џамберлану покојному графу Врбни, молити га, да ми одржи да се могу представити цару. Који ми је трећи дан послао свога слугу, казати ми да у четвртак у 10 ури пођем цару. — И кад сам му дошао, поклонио сам му се и казâ му по италијански: „Ваше И. Величество. Ви сте ме звали у Беч, и ево сам дошâ на Вашу заповјед и службу." — Који ми је одговорио: „Поћи ћеш графу Саурау, који ће ти казати што ја желим, и наћи ће ти једно мјесто, ђе ћеш пребивати."

И тако ме је отпустио, и он трећи дан пође у Пешту, и у Трупау, да се састане с императором росијским и краљем прајским.

Послије њега ја пођем пети дан реченому графу Саурау, да од њега чујем царску одлуку,

---

Бијели вук, бирцауз — гостионица »код белог вука« (zum weissen Wolf); *10 ури* — 10 часова (сати); *Трупау* — Тропава, главно место у аустријској круновини Шлеској, у ком је од 8. октобра до 8. децембра 1820. држан конгрес јевропских савезних сила (»свете алијанције«), познат у историји тиме, што је у међународну политику унео оружано мешање (интервенцију) у послове туђе државе; *граф Саурау* — Franz, Graf v. Saurau (1760. до 1832.), постао 1795. председник зем. владе доњоаустријске, 1797. (после Тугута) министар финанција, 1801.—1803. посланик у Петрограду, 1805. гувернер у Милану, а од 1809. до 1815. и по други пут од год. 1818. председник министарства, министар унутр. послова и шеф дворских канцеларија аустријских.

кога сам у 8 ури дочекао на вратије пемске канцеларије. И кад дође на коњу из Шенбруна, сјао је с коња и у мене погледâ, кому се ја поклоним, а он мâну на мене главом, да за њим пођем. То ја учиним, и кад је ступио на први скалин (степен), стао је и поче ми говорити ове ријечи: „Заповидио је цар да стојиш у Бечу, и да се учиш методу аустријском." — Кому сам одговорио да сам ја стар од 70 љета, и да ја нијесам више ни за какву науку. — Онда се он поглади по образу, одговарајући ми: „И ја сам стар, али док је чоек жив, треба да се учи." — И тако је отишао уза шкале, а ја се вратим у гостионицу.

Послије овога с њиме разговора дође ми шести дан од некога попа, зовомога Истла, један билет, који ме зове да дођем к њему на квартир, кому сам и дошâ, и примио ме с неком учтивјејшом пулитиком; и чинио ме до себе сјести за један стол (астал), и поче ми говорити: да му је послâ граф Саурау царски декрет и наредио им да ми нађу квартир, и каже ми да су ми нашли у манастиру светога Фране четири камаре. Кад ми је ово рекао, остао сам удивљен; и нама' ми је дошло на памет да с некијем сјетима хоће да улове рибу. Кога сам упитâ: ђе је тај свети Фране? Одговори ми да је у граду. И ја му нама' одго-

пемска канцеларија — чешка канц., тј. одељење аустријске (бечке) средишне управе, у ком су расправљана крупнија питања чешкога народа (види напом. на стр. 84. св. II. о *илирској* канцеларији); *шкале* — степенице; *зовоми* — звани; *Истл* — дворски саветник *Instel*, можда аустријски министар просвете и црквених послова; *камара* — соба; *сјети* (р.) — мреже.

ворим, да ја у тај манастир жив нећу поћи никада, развје мртав. Који ми на ово одговори: „Како се море преступити и не опслужити царска заповјед?“ — Ја му речем да се ја клањам цару и његовој заповједи, ма да никада ја жив нећу поћи ста̂ти у светом Франи. И диспутајући више од уре с њиме, по толико пута сам му ово повторивао, али он тврдо држаше да ме предобије, а ја јошт тврђе, говорећи му: „Ако сам ја цару што сагријешио и и у чем крив, нека ми суди по свом закону и прочита ми шетенцију, пак онда нек ме метне не само у светог Франу, него и у какву фортицу (тавницу).“

Онда ми он поче слаткоријечити и ласкати: да мене цар љуби и да ми оће добра, „али ваља да опслужиш његову заповјед, будући да је цар отиша̂ у Пешту, и без њега не море се уничтожити његова заповјед.“ — Онда сам му рекао: „Ја сам вам казао по толико пута да се ја клањам царској заповједи, али никада жив нећу поћи у манастир светога Фране.“

И ту сам му у дугоме разговору рекао: да он расуди по својој совјести, како један мудри теолог и философ, како ја могу поћи живљети с фратрима у манастиру, не знајући ја њиова језика, како ни они мога. И тако би ја морао бити межди њима глув и нијем, и да расуди, кад би он био у оваком случају, и један цар да га пошаље у манастир закона грече-

опслужити — извршити; *шетенција* (тал. sentenza) — „сентенција,“ пресуда, осуда; *между* — међу.

скога, да живи с онијем људма, који нијесу от његова ѕакона ни језика, би ли могла његова совјест то поднијети, и будући да мој чин изискује, по претписанију светога Василије и по моме закону, да ја морам живљети близу моје свете матере восточне цркве и слушати у њој сваки дан црковно правило и свету летургију. Послије овога попомисли двије три минуте, и онда ме упита: „Ђе би ти желио имати квартир?“ — Кому одговорим: „На Флајшмаркту, близу грчке цркве.“ — Тадај ми рече: „Ја не знам ђе је тај Флајшмаркт и та црква грчка; него иди, нађи квартир ђе оћеш, и доћи ћеш ми казати № от куће,“ кому сам одговорио да ће бити служен. — И придода̂ ми је и ово: „Када нећеш да пођеш на квартир, ђе смо ти га нашли у светом Франи, тако ћеш га морати плаћати сам.“

Ја сам овога попа консилијера упита̂: „Како ћу ја живљети овђе у Бечу?“ који ми одговори, да ће ми цар дати с чим ћу живљети. — Тадај ме упита: „Колико би ти требовао на дан?“ — Ја сам му рекао: „Колико ми цар одреди, или пуно или мало, ја ћу морати бити задовољан.“ — Онда ми је он именовао да ће ми давати цар шест форинти у сребру на дан; кому сам рекао: што они опредјеле, да ћу ја бити задовољан. — И тако чекао сам у бирцаузу, да ми дође одређена плаћа, за моћи платити за 3 мјесеца квартир и јело и пиће, и сувише љекара, што ми је лијечио ране на

Флајшмаркт — улица (од речи до речи „месарско тржиште“) у Бечу (у првом, средњем, делу вароши).

ногу, које сам донио из Задра. И једва дочека овај декрет, кога овђе прилажем.

№ 296.

Al signore Gerasimo Zelich.

Sua Maestà si è compiacciuta in data 2. ottobre c. di accordarle pel tempo della sua dimora in Vienna una diaria di sei fiorini moneta di conventione. Questa tresoreria I. R. Universale viene perciò incaricata di pagarle la somma di cinquecento quaranta fiorini moneta di convenzione corrispondente all' importo delle diarie di un trimestre, tostochè avrà presentata ad essa la quietanza da munirsi previamente del visto del Presidio della Cancellaria Aulica. Si invita Vossignoria inoltre ad indicare a questo Presidio il giorno del suo arrivo in Vienna per potere in seguito regolare le diarie suddete.

Vienna li 21. ottobre 1820.

Saurau.

[№ 296.

Господину Герасиму Зелићу.

Његово Величанство изволело је под 2. ов. м. одобрити вам за време вашега бављења у Бечу дневницу од шест форината уговорне вредности. С тога је овој ц. кр. главној благајници наређено да вам на име дневницâ једнога тромесечја исплати суму од пет стотина и четрдесет форината уговорне вредности, чим јој поднесете признаницу, пошто је овери управа дворске канцеларије. Осем тога, нека ваше господство јави овој управи дан свога доласка у Беч, да би се према томе могле уредити речене дневнице.

У Бечу 21/9 октобра 1820.

Сауpау.]

Кад сам примио овај декрет, пошао сам у касу и дигао горе речену суму и платио бирцаузу што сам био дужан, и прешао у

другу приватну кућу, ђе сам стаја̂ 6 мјесеци. И сваки дан размишљајући у себи, будући да сам био код цара, код грофа Саурау и код реченога министра од култа Истла, ниједан ми није казао у̏зрока, зашто сам дозват у Беч; тако размишљајући дан и ноћ, смислим да пођем реченому попу, министру од култа, да му кажем подуховно, ако ме нико и не пита, о возмушченију народа восточнаго вјероисповједанија у Далмацији противо епископа Краљевића и унијата̂, размишљајући ја да двор о том ништа не знаде. И један дан пођем истому попу, и кажем сву от почетка историју и догађаје у Шибенику противо владике, с којијем народ восточнаго вјероисповједанија никада неће бити задовољан, нити га више оће познавати за свога архипастира, а сувише што сви христјани греци по градовије имаду у руку његовије писама копије, тако и пресидентове од гуверна у Далмацији и другије некије у Бечу министара, с којима се он преписивао, у којима копијама ни о чем се другом не пише и говори, него све о унији и о учитељима унијатскијем, послатим из Галиције. И најпослије сам му казао да ја чекам сваки дан глас, да ће се чути у Бечу да је народ убио и владику и попове унијате. Слушао ме уру и пол, док сам му ову сву историју подробно исказао, који ми је на ово одговорио: да је он одређен како министар от култа, а то се тиче свјетске вла-

министар од култа — министар црквених послова (и просвете); *подуховно* — поверљиво; *возмушченије* — узрујаност, узбуна; *христјани греци* — грчки хришћани (православни Срби).

сти, „и ви пођите графу Саурау, и то све, што сте мени казали, кажите и њему.“

Четврти дан послије, кад сам дошао графу Саурау и кад сам му почео исту историју што и попу казивати, раздрије се иза свега гласа, вичући да ме прождре, и говорећи ми по три пута узаманице по талијански: „Ти си узбунио народ протива владике Краљевића и противо учитељâ унијатâ.“ Из ове његове јарости и љутине познао сам да му је речени Истл прије мене сву историју о владици и народу расказао, а сувише што ме исти Краљевић прије мога пришествија у Беч оптужио и што је Саурау видио први мој потпис на народњој прошњи противо епископа и унијата, послатој Њих Ексцеленцију г. митрополиту, а исти цару. Мучао сам докле је графа прошла она јарост; и зато нијесам му више могао ништа расказивати, одговорио сам му да ми опрости Њих Ексцеленција, да није право упућен (informan) и да неће никада бити истина да сам ја узбунио народ противо Краљевића и оније попова унијата, а ја знам да је мене епископ и гуверно у Задру код царскога двора неправедно оптужио. Него, имајући сви грађани копије од његовије писама, што се он преписивао с пресидентом од гуверна, тако и с другијем министри у Бечу, и зато се народ узбунио противо истије. На ово ми је граф одговорио да су оне копије све лажне; и послије овога извадим ја декрет и мени царски одго-

узаманице — једно за другим; *расказати* — испричати; *пресидент од гуверна* — председник управе.

вор преко губернијума у Задру от 16. јулија 1815. (који декрет јест означен у овој части на страни второј[1]), да се ја не пачам (мијешам) нимало у ствари епископске, говорећи му: „Екцеленција, прочитајте овај декрет, и ако се нађе у Далмацији от тога времена једно моје писмо, или један чоек и владика посвједочи да сам ја узбунио народ, како што ме он облагâ код двора, ја сам овђе у руку царскије, тако нека ми по своме закону суди и казни."

Кад је прочитао декрет, поче ми блаже говорити: „Ваља владику почитовати и слушати." — Ја сам му рекао да га ја почитујем и слушам, али не могу 70.000 душа нагнати, да га почитује и слуша. — Онда на ово ми одговори: „Да цар дакле пошаље противо непријатеља сто иљада солдата и пред њима једнога фелдмаршала: и да сви солдати не слушају свога поглавара, што би онда било? Онда ни цара не би било!" — Кому сам одговорио на ово: „Једно је уредба (дишиплина) војничка, а друго црковна, и Христос је посилао своје апостоле по свијету проповиједати народу, да вјерује у евангелије, с крстом а не с мачем (бајонетам')."

По овоме разговору рече ми: „А зар (еда) не знаду греци, да је Христос кључе дао од раја светом Петру?" — Ја сам му, осмијавајући се мало, одговорио: „Знаду, [ек]целенца! Али

[1] Овде на страни 86. (у »Прилозима« бр. 34.).

дишиплина (по тал.) — »дисциплина,« ред; *посилао* — слао; *греци* — грчки хришћани, православни.

ја вас питам да ми кажете, када је Христос дао светом Петру кључе, је ли му дао и меч?« — Овђе се замисли, и до двије минуте дође му на памет, и поче ми говорити: „То ништа није против закона, будући да у она времена краљи јесу даровали оној цркви светог Петра једну доту (дар) власт свјетску.« — Кому сам ја казао да се пише у Х[ристовом] евангелију: да један човјек не море служити Богу и мамоње (миру) и да наравно један човјек не може сједити с својим тијелом на два престола. — Саурау: „Мало је различије међу црквом римском и греческом; греци исповиједају да дух свети исходи от оца, а римљани и от оца и сина.« — Ја сам му одговорио да нијесам богослов, али знам да послије Христа и от никејскаго првога сабора до раздјеленија цркава била је једна црква 800 година заједно. Римљани кажу да су греци одступили од Рима, а греци говоре да су се римљани отцијепили од востока. „И што кажу римљани грецима да су сизматици, ово је ријеч греческа, а не латинска, и по овој се ријечи види, еценленца, да су греци својијем језиком казали латинима да су сизматици.« — На ово ми ништа није одговорио, и послије овога за једно добро пол часа сврши се наш разговор, и тако ме отпусти.

Послије овога нашега дишпута шести дан позове ме декретом дирецион од полиције, у

мамоње (3. п. ј.) — мамону, тј. ђаволу; *миру* — свету; *сизматици* — исто што и *шизматици*, расколници, оцепљени; *дирецион* (по тал.) — управа.

10 ури да дођем. И, кад сам дошао, комесар даде ми народну прошњу, послату цару чрез Њих Екселенција г. митрополита карловачкога, на коју сам се ја први потписао, која је спријед овђе означена на страни 52.-ој[1] и упита ме, је ли оно мој потпис, кому сам одговорио да јест. — За тим упита ме: јесам ли ја прије прочитао ону прошњу народњу него сам је потписао. — „Јесам.“ — И рече ми да је још једном прочитам, питајући ме послије нег' сам прочитао: могу ли ја све оно по правди освједочити што је писато против епископа Краљевића? — Кому сам одговорио: „Што знам да је истина, то ћу и освједочити, а што не знам оно не могу.“ — Онда ми одговори комесар: „Како си могао то потписати, кад не мореш све освједочити?“ — На ово сам му одговорио: да сви трговци поштени у Шибенику, међу којима Краљевић 12 година живи, знаду боље од мене је ли истина, „и они су ме увјерили сврху своје чести и совјести, да је све права истина што су овђе писали. И по њиовијем ријечима, совјести и заклетви јесам потписао.“

Ишао сам 12 дана, от 10 часова до 12 и послије подне от 3 до 5, на испитаније (изумињанцу) и на сваки пунат, што је било у прошњи, јесам вопрошан и отвјет давао, и на сваки мој отвјет морао сам потписати се.

[1] Овде спреда на страни 124.—130.

пунат (од тал. punto) — тачка; *вопрошан* (од имен. *вопрос* глаг. *вопрошати)* — питан; *отвјет* — одговор.

И овђе сам видио да ће царска правица развиђати и разбистрити истину и лаж, и да мора се открити ко је прав, ко ли крив. И држећи ја на памети што ми је граф Саурау казâ, да сам ја узбунио народ противо Краљевића и попова унијата; и размишљајући да ово испитаније не остане закључено на саму мени, и да не останем сам крив и лажан: — протестирао сам на испитанију и на име закона царскије, да сви они који су се потписали у Далмацији на истој прошњи противо епископа Краљевића и његовије учитеља, да се имаду преко власти царске у Далмацији испитати и изумињати како и мене, и тако да се море открити: јесам ли ја с народом говорио и онђе писали истину или лаж? или је Краљевић сам с његовијем зашчититељи говорио и у Беч писао истину или лаж?

И послије овога времена, мјесеца декембра 1820. љета, до данас 1823. мјесеца августа, није ме више никакво официо к себи звало нити за што питало, а јесу ли испитивани они у Далмацији, то ми није познато.

[Догађаји у Далмацији год. 1821.]

[Шта се дешавало за то време, године 1820. и 1821., може се донекле видети из ова два писма, која је Зелић у Бечу добио из Задра од свога кума М. Ђурића:]

закључено — завршено; *изумињати* (по тал.) — испитати; *официо* — власт, надлештво.

Књига из Задра на 22. октомврија р. 1820.

Пречесњејши господине архимандрите и куме, здравствујте.

Предаде ми Ристо све ваше писате на 19. сетембра и потлије, и веома јесмо се развеселили, будући да сте нас пуно времена чинили желити истије, за које били смо се устрашили да вам се није што догодило. Чули смо како вам је обичније стајати с бијелијем вуком него со светим Францешком. Бог вишњи оће вам наплатити вашу ревност и страданија за православије. И вјерујте ми: сад вас Далматини познају. Овђе смо ми учинили један лијепи информацион, извађени од свије документа што имадемо; а то за послати га доктуру (адвокату) Калуци у Венецији; и послао сам га у Шибеник и у Скрадин, нека га и они добро пригледају, пак нека метну јоштер и они, ако смо ми амо што заборавили. Такођер јесам заједно с истом картом послô и копије од књига Г. М. и вашу у Шибеник. Како се карта из Шибеника врати, послаћемо је по мору у Венецију и препоручићемо Соларићу и конту Марку Мирковићу, који се је и за Бокеже старао, и кажу да су исти послали самому цару шуплику контра (против) Краљевићеве уније. Чули смо да у Боки више га не спомињу на летургији, већ не знам је ли истина. Проштио сам ваше књиге нашима овђе, пак ми је ји отео јермонах Никодим, ваш синовац, који је овије дана овђе био као манит, питајући новине о вами, и однио је исте у манастир Крупу, да виде калуђери како свети Василије неће да пристане под коноп светога Фране.

све ваше писате — сва ваша писма; *да сте нас ... чинили желити истије* — учинили сте да их се зажелимо; *стајати с биј. вук. н. со св. Франц.* — шала с речима: *Бели вук* (гостионица, у којој је становао Зелић) и *св. Франческо* (манастир св. Фрање, где је Зелићу нуђено бављење); *информацион* — „информација", обавештење, подаци; *Бокеже* — Бокеље; *шуплика* (supplica) — молба; *проштио сам* — прочитао сам; *књиге* — писма; *новине* — новости; *св. Василије неће да пр. под коноп св. Фране* — шала у речима (зато што је Зелић калуђер, тј. члан духовнич-

У Шибенику наши, фала Богу, содержавају се у истоме начину, такођер и свуда. Не чујемо кад ће тај семинарио почети, али мислим да неће брзо ни почети. Ништа за сада немамо из нова. Ако ви имате, обрадујте нас. Писаћемо Калуци, нека по оном информацијуну учини двије шуплике: једну за цара, а другу за г. митрополита, како и они пишу.

Чуо сам како се сјеверни либар (књига) не море добити. Гледајте, када сте тамо, што је било од оне књиге што сам се и ја пренумерира̂; и дајте ми знати има ли тамо један словар славенски и талијански и немецки, и колико му је цијена.

Остајем, цјелујући десницу, слуга и кум

Матеј Ђурић.

Сви наши вас поздрављају љубезно.

У Задру на 9. марта р. 1821.

Возљубљени мој господине куме, архимандрите, здравствујте!

С овијем писмом долазим одговорити на ваша 4 писма од 22. декембра, 12. јануара и 22. истога и от 15. фебрара. Све смо од истије писама разумјели, како сте се тамо владали, и сви смо увјерени от ваше совјести и ваше ревности, да неће у вами поманкати за наше благочестије, до конца вашега живота. Да вас Бог поживи многољетно за општу радост.

Краљевић јест доша̂ у Задар од 8-га јануара и био је до 1. фебрара. Није никакву службу архијерејску у нашој цркви чинио, токмо што је благословио они предјел новога оптштега цимиторија, што је гуверно за нас одредило. С њиме је ишао само парох,

---

ког реда православног св. Василија, а св. Фрања је основалац католичких фрањеваца, који се опасују конопцем); *содержавају се* — „садржавају се," стоје, налазе се; *из нова* (по тал.) — ново; *сјеверни либар* (књига) — може бити каква руска књига; *пренумерира̂ се* — претплатио се; *дајте ми знати* — јавите ми; *поманкати* — недостајати; *токмо* — само; *предјел* — крај, део; *цимиторије* — гробље.

прокаратор Леши и нунцио. Имао је много шешиона с гуверном, али се не зна о чему су тратали (разговарали се). Стајао је 20 дана у Задру, нико га от нашије христјана није посјетио, кромје парох Леши и казани прокаратори. Сваку је вече ишâ у театар, у палку гувернатурову сједио, и кад би жене у театру добро пјевале, и он би пљескâ руками на изглед свијету: то је било мучно и за чудо, а сувише на соблазан свијем мудријем латинима, видећи да један архијереј чини дјело мирскије људи и неподобно његову чину. Колико се он тужи на нас и свијем нами пријети, а сувише мени, као да сам ја у Задру поглавар, да не море бунити и свијет варати, сами Бог море нас сачувати и правица царска от његове пријетње, а ја ћу мој закон бранити, док ми гођ Бог буде допуштио овако мислити. Знамо ми да је он царске министре преварио, казујући њима да је његово стадо приклонито к његовој мисли и вољи, кад, фала Богу и матери Божијој, јест све стадо здраво, а пастир метиљав и губав; и дознаће царска милост с временом сву правицу и познаће истину. Отишâ је у Шибеник пун јада и жалости, што га Задрани нијесу походили ни примали његова благослова, нити у цркви от њега анафору узимали; дошао је у Шибеник, ни онђе није био дочекан, како је он желио. На 12. фебрара, дан од рожденија нашего премилостивјејшаго цесара, чинио је ручак, ђе је било 60 персона господе од латина, и било је звато и од нашије 10 трговаца, но ниједан није му дошао, кромје пароха. Разумјели смо како сте десет дана ходили у полицију изумињавати се (на испитивање) у име вашега потписа на прошњу народњу противо истога владике: поднијели сте доста труда за наше оппчество и благочестије; Бог нек вам плати!

Никаква от туда заповјед амо није дошла; ако ли је и дошла, не зове нас гуверно на изумињанцу

нунцио — изасланик; *шешион* (sessione) — „седница," састанак; *у палку* — у ложи; *опшчество* — општина; *изумињанца* (тал. esaminanza) — испит.

(испитивање), што смо послали цару чрез Њих Екселенција господина митрополита. И ако нас зовну, знаћемо што ћемо говорити. Скоро послао нам је неко из Тријешћа у Задар, Скрадин и Шибеник копије, од којије № 10 по датумима, што се он преписивао с министрима у Бечу. И мислимо да ће бити послане нами от његова ђјакона, вам познатога, који га је оставио и пошао по свијету (не зна се куда). Ово десет документа јесу ови:

1-о Књига барон-Круфта из Задра, с којом шаље писмо министра Шаурау у Шибеник под № 729.

2-о Књига горе реченога министра Шаурау епископу, с којом позивље га у Беч, дата из Беча на 26. августа 1818-га.

3-е Пројет (план) от епископа Краљевића сврху уније, приказат у Бечу на 29. нојембра 1818.

4-о Декрет министра Шаурау, с којијем даје форинти 5000 у банкоцедула Краљевићу за состојаније у Бечу, под датом 20. јануара 1819.

5-о Потврђује министар неке пунте од горе реченога плана у пет артикула, што се тиче семинарија и учитеља, у Бечу на 4. фебрара 1819.

6-о Књига епископа Краљевића, писана консилијеру аулику Инштал у Беч, с којом изјављује своје возврашченије у Шибеник љета 1819.

7-о Исто писано министру Шаурау, изјављује своје возврашченије у Далмацију и иште 18 школника, из Задра 28. априла 1819.

8-о Књига од министра истога, с којом му јавља да му је пет хиљада (5000) франака дато сврху плаће, у Бечу на 12. маја 1819.

9-о Књига од епископа Краљевића министру Шаурау у Беч, дата из Шибеника на 23. јулија 1819. С овијем писмом показује му велику своју ревност и наклоненије за унију и прочаја.

банкоцедула — „банк-нота," банчин запис (у оно време у Аустрији папирни новац); *состојаније* — стање, издржавање; *под датом* — под датумом; *неке пунте* (од *пунат)* — неке тачке; *консилијер аулик* — дворски саветник.

10-о Шуплика епископа Краљевића Ј. И. Величеству, у којој изјављује своје путешествије у Боку и изискује неке чести, и прочаја.

От овије би вам послао копије, али нијесам сигур, нити има вјерне оказије. Доспијевам ову с највишом жељом вас брзо загрлити, и остајем цјелујући вашу свету десницу и во вјеки ваш слуга и кум

Мате Ђурић.

И послије овога, года 1821. зби се моје пророчество, што сам казивао попу и Саурау, и чу се у Бечу да су у Далмацији убили каноника Алексија Штупицкога, унијата, по подне, на Дуови наше, на 10. маја, који је ишао с командантом от плаце шибеничке на шпацир у кочији Краљевића, мислећи разбојници да је био владика Краљевић, ђе је и командант рањен и до 6 дана умро. По Краљевића наушченију многи су трговци христјани нашега закона у Шибенику и Скрадину били уфаћени, како и парох шибенички Кирил Цвијетовић, бивши његов протосингел, и поведени у задар-

шуплика (тал. supplica) — молба, жалба; *вјерна оказија* — поуздана прилика; *плаца* — »пијаца,« место; *наушченије* — наговор, савет; *Кирил Цвијетовић* — управо *Кирило Цвјетковић* (родио се 15. септ. 1791. у Баошићу близу Херцег-Новога), протосинђел владике Краљевића и парох у Шибенику, први је открио и с ђаконом Андријом Личинићем народу проказао Краљевићеве ниске намере, те и био главни чинилац у народном отпору покушајима за увођење уније; после четворогодишњег истражног затвора (1821.—1825.) осуђен, с још двадесеторицом, на двадесет година робије, коју је и одлежао у аустр. Градишци (близу Трста) и 12. фебруара 1846. пуштен у слободу, али не и у своју постојбину: остатак свога мученичког живота провео је у манастиру Бездину (у Банату), где се и преставио 28. септ. 1857.; оставио је у рукопису лепо написану, за разумевање и објашњење ових догађаја врло поучну, своју *аутобиографију,* коју је приредио за штампу протојереј Димитрије Руварац и на свет издала Српска Краљевска Академија (Београд, 1898.).

ске тавнице, да би се могло изнаћи на испитанију ко је послаоречене разбојнике. Који су стáли у затвору около двије године, и колико је овђе у Бечу мени до данас познато и како сам чуо из Тријешћа чрез пријетеља, да се није мога̂ наћи по суду и испитанију ниједан да је кривац; и да су послије сви пуштени из тавница осимреченога Цирила, кога је владика оклеветао, да [их] је он послао и још један калуђер из манастира Крке, који је био код истога неколике године протодјакон.

И послије него су убили реченога каноника, до мало мјесеци, у парохији селу Церање исти парохијани овноћ убију из пушке свога пароха попа Петра Мацуру, који је у истој парохији народу био почео говорити о унији и бранити Краљевића. Ово ми је из Тријеста јавио један из Далмације трговац.

И ваља знати да от када су Далматини и Бокежи от Котора изагнали Турке сами из свога отечества и подложили се под владање венецијанске републике бивше, никада се није чуло међу њима име унијатско, него сами христјани православне восточне цркве, који живу между римокатолици, а у прошле прве вијекове сви су били синови свете восточне матере цркве и једне славјано-српске нације, што свједоче исте цркве, создане, и олтари на исток окренути по обичају греческом. И са свијем тијем да су сви горе речени народи восточ-

калуђер ... протодјакон — Краљевићев протођакон *Андрија Личинић (Личина),* главни помоћник К. Цвјетковићу у проказивању Краљевићевих планова; *са свијем тијем* (по тал.) —

наго вјероисповједанија били толико времена без свога законитога архипастирја, без школа и без свакога ученија и просвјешченија, — толико су тврди и непоколебими у своме православноме восточне цркве закону; и прије би се сви дали и пуштили до данас изгорети на огњу, него један отступити от свога закона и пристати к римској цркви на унију, и прочаја.

[Зелићева одбрана од клевета код бечке полиције]

Кад сам ја позват у Беч 1820. љета, то се чуло по свије аустријскијем провинцијами чрез некаквије новина, зовомије *Изис*, и за који сам узрок позват. И истога љета нека знатна и особита прсона духовна чрез свога пријатеља у Бечу совјетовала ме да пишем у отечество, да народ пише и моли цара, да ме отпусти повратити се у моје отечество. Кому сам срдечно благодарио за такову његову ко мње љубов и ревност нашего благочестија, и чрез истога његова пријатеља јесам јему одговорио да ја нећу никому у отечество писати и молити се, да се за ме цару моле, једно за виђети моју судбину, а друго да сам куриоз виђети за који сам узрок позват от цара у Беч, и са свијем да бечки воздух (луфт) мојој старости јест много вредителан и несносан, како исто и јела и вина ненаравна, и да се

покрај свега тога; *и прочаја* — и тако даље; *зовомије* — званих; *ко мње* — к мени; *благочестије* — вера; *јему* — њему; *куриоз* — радознао; *са свијем да* — покрај свега тог што; *вредителан* — штетан, шкодљив; *ненаравна* — неприродна.

налазим у њему више болестан него ли здрав, и то на сфорцу од љекарија продуљујем моје дане. И са свом овом мојом биједом и незадовољством, јако сам се до данас био усићио и трпио сам, неће ли се цар смиловати на ме и са̂м, да се сјети отпустити ме послије два љета у моје отечество. И нада̂ сам се међу овијем временом да ће се моја браћа и христјани у отечеству сами и без мене сјетити, цару писати да ме отпусти, за које ја по њиову безумију страдам. И кад сам видио да ме свак (кромје Бога) заборавио, и тако сам одлучио сам поћи цару представити тужбу, не да ме отпусти, него да ми учини правицу противо непријетеља, који ме лажно оклеветао, како ће се виђети узрок у сљедователној мојој историји и прошњи цару представљеној.

Мислио сам к моме житију приложити и мој образ у моме чину, и тако моловани портрет мој у Венецији дао сам у Бечу резати љета 1821. и неколика образа дао наштампати. И неки пријатељи, који су ме долазили посјетити, просили су да им дадем по један. Међу којијем трефио се у Бечу из Далмације један мој знанац, Симо Агович из Скрадина, који ме запроси да му један дадем, да га држи за успомену моју и (не хвалећи се) добро које сам му чинио, с којијем је образом пошао у Далмацију, да увјери моје пријетеље, да се налазим у Бечу и у числу живих. Не знам ко-

---

на сфорцу (тал.) — силом, на силу; *и са свом о. м. биједом*... — и покрај све о. м. беде...; *усићио се* — узјогунио се, стегао се; *сљедователна* — потоња, даља; *образ* — слика.

јијем је начином упао у руке моме и свијету познатоме заклетоме непријатељу, за учинити ми више зло, него што ми га је сковао мени и свему моме отечеству. Који својијем обичајнијем лажима представи с једним лажним рапортом исти мој портрет ц. к. губернијуму у Задру, то јест да сам ја послао из Беча толико стотина мојије образа и циркулара у Далмацију, Босну и Ерцеговину, да се народ цркве восточне дигне на оружије и да пође Грецима у помоћ против Турака. И исто ц. к. гуверно из Задра пошље речени портрет с рапортом у Беч у велику полицију, која полиција на 6. августа 1822. дође ми у 12 ури у квартир мој визитирати, која ми понесе све моје карте (папире), под мојијем печатом, и реку ми да дођем после подне на 4 уре у исту полицију. И кад сам дошао, г. комесар Offen од исте дирекциони показа ми речени мој портрет; и кад сам га видио, остао сам удивљен. И упита ме: је ли оно мој портрет, кому сам одговорио да јест. За тијем упита ме, зашто сам га градио, кому одговорим да сам ја у моју младост неколико година ишао по свијету и описивао моје житије, путешествије и различита прикљученија, и сувише што сам видио знамените градове, и мислио сам дати на свијет у штампу и приложити у књигу исти образ.

Грецима у помоћ против Турака — грчком устанку (1821.—1828.) Аустрија је, као и друге савезне јевропске државе (»света алијанција«), у почетку била противна у име »легитимности« (начело непромењивости затечених наследних монархија).

Онда поче ми говорити: „Знаш ли ти да је овај портрет представљен ц. к. губернијуму у Задру с једним рапортом, да си ти послао толико овије портрета с твојијем циркулари из Беча у Далмацију, Босну и Ерцеговину, народу восточнаго исповједанија, да се дижу и пођу Грецима у помоћ противо Турака.“ — Кад сам чуо ове ријечи, одговорио сам му да ја никада ни у сну нијесам о том помислио, и може ли сами луципер измислити већу лаж од те; и камо остали портрети и који мој циркулар? Што нијесу с тијем послати овамо од мога непријатеља, који је с својијем рапортом представио губернијуму царском у Задру? За тим га упитам: може ли се знати име тога турскога пријатеља? — Који ми одговори да се не зна.

Онда сам му рекао: „Господине, није могуће да му се не зна име и прозваније, зашто или је писмено или прсонално оваке лажи представио тај протетор турски, мора му се знати име,“ али се спиони (согљадатељи) никада не одају, говорили они право или лажно. — По овоме рече ми: „Видиш ли онђе на столу твоје карте запечаћене, које нијесам ћио без вас отворити.“ — Кому сам рекао да је могâ слободно и без мене отворити, зашто се никада неће наћи да је то истина, нити се ја за то ни мало што бојим.

луципер — „луцифер,“ тј. цар мрака, ђаво, нечастиви; *прозваније* — презиме; *прсонално* — лично; *протетор* (по тал.) — протектор, заштитник; *спион* — шпијун, уходa.

По томе узме запечаћени плик и отвори, ђе је било различитије декрета, атестата и писама, од различитије духовније и свјетовније прсона на језици српски, талијански и њемецки. Све једну по једну преметну, исте мећући на страну; највише је гледао дате од године и мјесеца, а за српска писма питао ме што је у њима. Кому сам казао да су писма од г. митрополита и другије епископа, с којијем сам кориспондирâ у толико година, кад сам био викарио генерале у Далмацији. Све ми је тај час карте (папире) повратио, кромје 2—3 табака, почета писата от покојнога Соларића, мога житија и на грчком језику клетву, штампану у Бечу, от патријарха цариградскога противо принципа и народа влашкога у Валахији и Молдавији, да се не буне контра Турака. Тако ми и купфер устави су 20 штампати образа, и за тај узрок нијесам га могâ приложити у моју књигу, коју сам био срећом прије овога послао у Будим, а да су је нашли, ту би остала вјечно.

Упитао сам га, оће ли ми полиција повратити оно, који ми је одговорио да оће, ма до данас још не видим ништа. И за тим рече ми: „Дођи ми у јутру око 10 ури, да то одговориш на писмо,“ које сам и учинио и потписао моју изумињу (испитаније), све исто како је овђе горе означено. Исти г. комесар казао

плик — свежањ (пакет); *на језици* (7. п. мн.) — на језицима; *дате* — датуме; *кориспондирâ* — „кореспондовао,“ дописивао се; *контра* — противу, супрот; *купфер* (од нем. Kupferstich) — „бакрорез“ (лик изрезан на медној плочици, ради штампања); *ма* — али.

ми је послије да је он послао моје испитаније у Hofstelle (у велику полицију) с портрети и с купфером, и да је информао да није могао наћи ништа друго, него да је једна јавна лаж и клевета, нити да то допушта мој характер и моја љета таке ствари неподобне и противо закона царскије учинити. На овоме се окончио сваки посао.

Не могући ја оваке неправде и лажи трпљети и лежати под овом калунијом, са шта се по Беча, а сувише Греци соблазнили, и худо о мени и о моме характеру мислећи да сам у некаквом великом подозренију и гријеху противо царскије закона; зато сам морао поћи наћи једнога адвоката, који зна талијански, и који ми даде ове законе из царскога кодица, и које овђе прилажем.[1]

[1] Види у „Прилозима," на крају списа, бр. 55. — У српском преводу ти параграфи гласе: **„Глава двадесет и шеста. О клевети.** — *Клевета. §. 188.* Ко кога оптужи пред влашћу за преступ измишљен или кога нема, и окриви га тако, да то изазове истраживања или испитивања са стране власти према окривљеном, крив је за преступ клевете. — *Казна. §. 189.* Обична је казна за клевету „строги затвор" [робија] од једне до пет година, али ће се продужити до десет, ако — а) клеветник буде употребио нарочиту пакост, да тужбу начини вероједтном; — б) буде оптуженога изложио каквој већој погибли; — в) буде у служби или у истом стању или буде зависан од оклеветанога, или кад чиновник буде клеветао у пословима свога надлештва. — *§. 279.* Колико је год ради опште безбедности потребно тражити преступе ради проналаска учинилаца, толико је јавном старању потребно штитити добар глас оних који несрећним стицајем прилика̂ падну у сумњу да су извршили какав преступ. Зато, ако неки привидни знаци [„основи подозрења"] буду изазвали противу кога ислеђивање, па их ислеђење не потврди, издаће му

Hofstelle — (од речи до речи) дворско место; *велика полиција* — види објашњење спреда у напомени на стр. 114.; *информао* (по тал. informare) — известно, јавио; *калунија* (тал.) — беда, напаст, клевета; *кодиц* (од лат. codex) — законик.

Ова три пунта с сљедујућим прошенијем представио сам цару.[1]

Прије него ћу предати цару ову прошњу, све што је у њој означено и на уста сам му каза̂: каква ми се биједа догодила и како ми је дошла полиција инквизицију учинити, и никакве прове нијесу нашли него да је клевета и лаж. — На које ми је одговорио:

— Толико боље за те да је лаж. — И кад сам му предао прошњу, поче ми говорити:

— Знаш ли како су убили у Далмацији онога каноника, кога сам био посла̂ за семинарио владичино; и знам да нијесу ћели њега убити него Краљевића. — Кому сам одговорио:

— Чуо сам, Ваше Величество, и на срцу ме боли да је они каноник погинуо прав намјесто Краљевића. И будући да је они народ колико непросвјешчен, толико је привезан и тврд у своме закону; и, ако, Ваше Величество, не дигнете из Далмације на скоро и Краљевића, бојим се да се и њему исто не догоди. — Који ми одговори на ово:

— Ја ћу га дигнути и пенсионирати и у Италију послати, а другога ћу из мога царства послати. И знаш ли да ја за Далмацију

се на његов захтев, ради његова мира и оправдања, службено уверење.«

[1] Види у »Прилозима,« на крају списа, бр. 56. — У том писму Зелић на основу резултата, до којих је дошла истрага и показала његову невиност, тражи према реченим члановима законика: да се клеветник казни по §. §. 188. и 189., а њему да се, према §. 279., изда службено уверење да није крив.

инквизиција — истрага, »преметачина«; *прова* — доказ.

и Буковину избирам владике, а митрополит ји потврди. — Одговорио сам:

— Знам, Ваше Величество, да то у Вашој власти стоји, — додајући ми и ово: „да је они каноник прав погинуо, који је мученик и свети чоек.“ — Кому сам одговорио:

— Када су се сви мученици посветили, море и он.

Тако у овом случају и разговору дугом услободим се послије пасане двије године с њиме говорити и казивати му да, од када се налазим овђе у Бечу, има пасане двије године да се налазим више болестан него ли здрав за узрок овога, за моју старост тешкога, воздуха. А он ми рече:

— Зашто не промијениш воздух? — Кому сам одговорио:

— Како ћу га промијенити без дозволенија Вашего Величества? — А он вели:

— Нијеси пита̂ графа Саурау? — Ја:

— Залуду би га пита̂, ако му не заповиди Ваше Величество, за које молим и просим, да бисте се на мене старца смиловали и отпустили, ако не у отечество, а оно у Млетке (Венецију), ђе је воздух за моју старост лакши.

На ово ми одговори: да ће ме препоручити графу Саурау, прије него он пође у Верону на конгрес, да ме пушти поћи у Млетке.

има пасане двије године (по тал.) — прошле су две године; *у Верону на конгрес* — од октобра до децембра 1822. у Верони је био конгрес јевропских савезних сила („свете алијанције“), који се бавио грчким устанком противу Турака и револуцијом у Шпанији.

— И послије добар врталь часа, с њим разговарајући се које шта, поклоним му се со благодаренијем на његовој милости; и тако ме отпусти.

[Неиспуњена обећања да иде у Млетке]

И послије царскога отласка у Верону и његова објешчанија, да ће ме граф Саурау отпустити у Венецију, толико сам се радовао, колико да идем и у отечество, ђе би нашао знанаца и пријетеља, с којијем би се могао разговарати и веселије вријеме проводити, више него ли у Бечу међу ова неколика Србина, који су се погрчили и понијемчили и који се не достоје ни на путу са мном срести а камо ли говорити, и међу ов'лико тисјашча душа мени је у ове три године све једно, колико да не има ни једнога. — До неколико дана послије царског отшествија у Италију пошао сам графу Саурау и све му каза̂ што сам се с царем разговарао, који ми је рекао да ће му дати заповјед, да ме отпусти у Венецију. Који ми је одговорио да њему цар није дао никакве заповједи, да ме отпусти. Натраг сад опет моје весеље!

Ту сам молио графа Саурау, да кад му није цар ништа рекао, да ми позволи поћи у Будим, за промијенити воздух, не би ли ми прошао рематизм и кашаљ, који ме оће да

врталь (од нем. Viertel) — „фрталь," четврт; *објешчаније* — обећање; *тисјашча* — тисућа, хиљада; *отшествије* — одлазак; *позволи* — допусти.

задави. Који ми одговори: да он без царске заповједи не море мене никуд отпустити, и вели: „Када дође цар, онда прежентај му прошњу; и, ако ми заповиди, онда ћу те отпустити ђе ми рече.“ — Кому сам одговорио: „Бог знаде кад ће се цар вратити из Талије, и ја би могао које вријеме провести у Будиму док се цар врати, и ја би нама' дошао натраг у Беч.“ — Он ми одговори да ће се цар вратити најдаље до половину мјесеца јануарија, који се и вратио и кому сам представио ову прошњу с атестатом от љекарâ, које овђе прилажем.[1]

Послије ове прошње, представљене цару, без свакога сумњенија надао сам се да ће ме отпустити у Венецију, и казао сам да сам био код графа Саураа, сувише како ми је обећао, прије нег' је отишао у Италију, да ће ме препоручити истоме. Који ми је одговорио да је заборавио, и овђе ми је обећао да ће дати заповјед, да пођем у Венецију. И у тој надежди живио сам и чекао царску резолуцију све до 12. марта 1823. И не имајући никада одговора, расуђивао сам да ме није заборавио, како и прије, дати заповјед графу Саурау. Тако напишем и ову трећу умилну прошњу, от које овђе прилажем копију.[2]

Кад сам ову трећу прошњу представио, рекао сам му:

[1] Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 57.
[2] Види у „Прилозима“, на крају списа, бр. 58.

прежентај (по тал. presentare) — „представи,“ предај.

— Ваше Императорскоје Величество! Ви сте ми два пута обећали да ћете ме отпустити у Венецију, и ево толико је мјесеци прошло да не видим никакве резолуције од Вашего Величества. — Који ми је одговорио:

— Истина је да сам ти обећао пустити у Венецију, али не треба, будући да ћу ја Краљевића пенсионирати и из Далмације дигнути, и послаћу другога намјесто њега из мога царства, и онда мореш поћи у отечество. — Кому сам рекао:

— Ваше Императорскоје Величество. Докле Ви Краљевића из Далмације дигнете и другога пошљете, у томе ја могу овђе и умријети, будући стар от 72 љета, а сувише што ће ме убити ови луфт и кашаљ, што ми узрок да је може бити и ова јела и пића, која ја не могу привикнути. — На које ми одговори:

— Нећеш умријети, зашто ћу ја брзо све то учинити.

И тако ме отпустио, не говорећи ми да одлазим, него даје ми знаке, уступајући од мене два три коракљаја. И то сам већ свјештио и познао да више са мном неће да говори, кому се поклоним и одем.

У овој надежди, обећавајући ми и потежући ме напријед, држећи ја да царска бесједа не море помањкати како ни свето евангелије, надајући се сваки дан којој резолуцији и не видећи је никада, — намислим поћи у

дигнете — кренете; *луфт* (нем.) — ваздух; *свјештио* — увежбао, научио.

кабинет распитати у који суд (dicasterium) јесу послате моје три писмене прошње, да могу онамо ићи, питати што је цар одлучио. Ђе ми је одговорено, у кабинету, да су све три моје прошње послате у Hofstelle, сирјеч велику полицију, и министру првом од исте, и да тамо не идем, зашто ме неће тамо ни пуштити ни штогођ казати.

Размишљао сам како би дознао, и расудио сам да је цар послао све моје прошње на њиово расужденије, да своје мњеније њему даду. Тако нашао сам једнога господина, мога патриота, који живи у Бечу от много година и који је мени познат овђе от года 1814. У кога, овога господина и графа, сви први министри преко године често јесу позивати к њему на обједе. Тако пођем га молити, да би у случају кад се види с првијем министром од велике полиције, господином графом Седлницким, распитао и разазнао њиово мњеније о мени и о мојијем прошњами. Који ми је патриот и учинио ову љубав и услугу, и одговорио ми је исти да је он пита̑ за мене реченога министра, и који му је одговорио да су они учинили веће своју дужност и да су радили учинити добро, колико је могуће, и да су моје прошње враћене цару и да од њега зависим.

Тако по овоме отвјету надао сам се да ће ми скорим временем доћи от цара која гођ одлука (резолуција), ма видећи да пролази мје-

dicasterium — одељење (суда), канцеларија; *патриот* — „саотаџбеник," земљак.

сец по мјесец, и сваки дан чињаше ми се година, не могући трпљети, одлучим и без писмене прошње поћи на удијенцу на 7. маја по римски. Кому сам рекао да ја држим његову царску бесједу за свету и непремјену; како свето евангелије, просећи га са сузами и пред њим клечећи на књеније, и говорећи му:

— Ваше Ц. Величество! Ево има три године близо да по Вашој заповједи јесам удаљен от мога отечества и манастира, нити знам да сам и у чем противо Вашије закона согријешио, за које ми је свидјетељ Бог и моја совјест. И, ако сам и у чем крив, судите ми по закону и казните ме, како оћете. Ако ли сам прав, отпустите ме у моје отечество, да у њему оставим моје кости и у очајанију да не умрем у Бечу, и да не вопије пред Богом моја кров противо Вашего Величества, како је праведнога Авеља противa Каина, зашто не могу више трпљети и тако сам очајан, да ми долази да пођем скочити у Дунав.

И кад сам преда њ клекао на кољена, нама' ми је рекао: „Дигни се," и тако стојећи све сам му ово изговорио по талијански, који ми на ово све одговори: да је гријех сам себи смрт дати, зашто би ђавол однио душу.

Кому сам рекао да очајан чоек изгуби стрпјеније и да нема кад расудити ни о души ни о ђаволу размишљати. — Послије поче ми говорити:

**непремјена* — која се не мења, неминовна; *вопије* — вапије, запомаже; *кров* — крв.

— Јесам ли ти казао последњи пут да ћу ја Краљевића дигнути и пенсионирати и другога архимандрита послати у Далмацију, зашто Краљевић је владика, а ти оћеш да будеш владика, а процес још се није свршио. — Кому сам рекао:

— Питам проштење од В. В., да ми опростите: нигда ја нијесам тражио тога владичанства, и да сам га отио тражити, могао сам бити, има 35 година, кад сам био у Русији, 1788., које ми је покојни принцип Потемкин обећавао, само да останем у Русији и при њему у армати за фелд-патра. А био сам и у Паризу код императора Наполеона како викарио ђенерале и депутат од народа славјаногреческаго у Далмацији, и нијесам ни од њега искао да будем владика, него сам се пуштао на вољу Божију и правицу царску, уфајући се у моје крваве заслуге у отечеству под три краља. — И ту ми је опет одговорио:

— Када чујеш да је Краљевић отишао из Далмације, онда мореш поћи у отечество. — И овђе ме отпусти.

Све ове горе речене ријечи нијесу га могле тронути у његово камено срце и душу.

[Молбе за одлазак у Будим]

Међу овијем временом и царскијем ласканијем намислим питати од велике полиције пашапорт, за поћи у Будим у топлице. Тако

питам — молим; *армата* — војска; *фелд-патер* — војнички свештеник; *уфајући се* — надајући се; *питати* — тражити.

замолим горе реченога мога патриота, да прије упита графа Седлницкога: би ли ми дао пасош за Будим у Унгарију, који је и упитао и одговорио му, да прежентам писмено у велику полицију, од које овђе прилажем копију.[1]

Ови горе речени министар замамљивао ме је и мучио, чинећи ме долазити толико пута, осим што сам мога слугу слао, и никада није ми допуштио преда се доћи, нити с којијем његовијем консилијером да могу говорити. Тако пишем му једно молебно писмо, како се овдје означује.[2]

Послије и ове прошње ишао сам у прсони три пута, одговарајући ми слуге: дођи данас, дођи сутра, у ту и у ту уру; а кад дођем, уђе који слуга унутра, и враћа се, слијежући се преда мном у раменије, казујући ми да га није дома. Најпослије, слао сам мога слугу неколико пута, и њиов момак одговорио је моме слуги, најпосљедњи пут, да им више не долазим. Мој слуга упита: куда ће дакле ићи? А онај му рече да не зна какав ми пут опредјељује, него да се опет обратим к цару. Размишљао сам у себи и говорио: Боже мој! како сам вавијек до гроба несрећан? И какав је ово министар? Да се достоји свакога к себи пуштити говорити, а мене не?

И ово ме је највише мучило, ђе га манко једном не мого очима виђети, да га упитам,

[1] Види у „Прилозима", на крају списа, бр. 59.
[2] Види у „Прилозима", на крају списа, бр. 60.

прије — најпре; *прежентам* — „презентирам," поднесем; *консилијер* — саветник; *у прсони* — „у персони," лично; *манко*

зашто се толико на мене изјазио? Али, расуђујем да је зато, што сам представио цару у име учињене ми инквизиције и што сам прије него њега цара просио, да ми се даде од полиције свидјетелство, да су ме нашли праведна и невина послије лажније клевета.

Колико сам пута ишао великом канцлеру графу Саурау, Hofrat-у Истлу и штатсрату Лоренцу, сваки су ме пут примили, а овај никада. Ја сам неколико година ишао по свијету, ђе сам имâ срећу говорити с цари и краљи, књази, с патријархи, с митрополити и свакога чина великијем особами, а с Њих Ексцеленцијом министром Седлницким никада. А судим да за овај узрок: кад сам се изумињавâ у дирекцији од полиције код консилијера Хопфена (Hopfen) и кад сам га питао, море ли се знати име онога, који је мене облагао и у задарско гуверно мој портрет представио, који је амо послат без ниједнога инога достовјерннога доказателства к оној калунији, који ми је рекао да се не зна,. кому сам сад говорио: „Какво је то ц. к. гуверно у Задру, које таке лажи амо шаље у двор без свакога фондамента?“

И сад по овоме видим да мене гуверно гони више него моји непријатељи, али знам томе узрок, зашто ме тако ненавиди, будући

— дајбуди, барем; *изјазио се* (може бити м. *изјазбио се* или и *изјазвио се,* од *јазва* р̂ана) — расрдио се, ражљутио, „изузео се“; *велики канцлер* — најстарији министар (председник министарства); *Hofrat* — дворски саветник (титула); *штатсрат* (Staatsrat) — државни саветник; *изумињавâ се* — био испитиван; *калунија* — клевета, потвора; *фондаменат* — основа.

да сам ја вјеран како Богу, тако моме закону и цару. И нека чине од мене што им драго: никакво мученије ни мач ни огањ неће ме одлучити од моје восточне свете матере цркве. И ја се не противим и не удивљавам у Бечу царској полицији, која чини по рапорту од ґуверна задарскога своју дужност. И мислим, све ово што сам горе овђе рекао реченоме Хопфну, да је све казао истоме министру од велике полиције Седлницком. И за тај узрок узео ме је у ненавист, аки би да сам што против њега говорио. И зато мислим да ме није ћио никад себи пуштити ни с њиме говорити нити с којијем његовијем консилијером.

Распитивао сам које је он наније, и казали су ми да је Пољак, за моје нешчастије. А да је Нијемац, пустио би ме преда се, како и покојни Агар [Хагер] года 1814., који је био прије њега велики министар од полиције. А Пољаци су нашему закону пријатељи исто како и Рагузани, сирјеч Дубровчани, док су имали своју репуплику, који нијесу могли трпљети христјанина восточне цркве нити једну ноћ у граду који да преноћи. Али су сада омекшали, како и Пољаци; и прочаја.

Међу овијем временом дође ми један пријатељ казати да је примио из Далмације от Шибеника писмо, писато на 17. маја т. љ., у ком јавља му да је владика Краљевић отишâ

аки би — као да; *ћио* (м. *хћео* и *хтио)* — хтео; *нешчастије* — несрећа; *нашему закону* — нашој вери; *т. љ.* — „текућега љета“ (те године).

у Италију, и вели: Бог зна, оће ли се икада вратити. И до неколика дана неко ми каза да је отиша̂ у Рим. Ја то размишљајући и памтећи што ми је цесар у најпосљедној удијенци река̂: када чујеш да је Краљевић отиша̂, да онда могу поћи у отечество, — тако и паки пођем цесару па удијенцу 19.-га јунија по р., једно да видим оће ли ми што казати, је ли поша̂ владика из Далмације, а друго да га просим, да даде заповјед да ми се даде пасош за Будим у Унгарију.

Ја сам се стидио тако често ићи, цара беспокојити, али сам држао у памети евангелије, које говори: *Взишчите и обрјашчете; толците и отверзет сја вам*, а сувише размишљавајући да цар о већијем многијем стварима мислити има него ли о мени. Кад сам му дошао, учинио сам му мој обични поклон и рекао сам му:

— Ваше Императорскоје Величество. Ви ћете ми великодушно опростити, што сам ја узео слободу често долазити и Вас утруждавати, да бисте се смиловали једном мене отпустити у Венецију, доклен тај владика пође из Далмације. — Који ми одговори:

— Ја сам ти казао, ако пантиш, да кад чујеш да је Краљевић пошао из Далмације и ја пошљем другога, онда можеш поћи у отечество. — И ја му одговорим:

је ли поша̂ владика из Далмације — је ли отишао влад. из Далм. (Краљевић је 1822. стављен у пенсију и отишао у Млетке, где је и умро 1. фебр. 1862.); *Взишчите и обрјашчете, толците и отверзет сја вам* — тражите и наћи ћете, куцајте и отвориће вам се.

— Просим Ваше Величество: колико ћу година ја још стâти у Бечу, доклен Краљевић оде из Далмације и Ви другога пошљете? — А он ми рече:

— Море бити да је већ Краљевић поша̂ у Италију, и остао је намјесто њега по мојој заповједи за викарија парох задарски, и најдаље до два три мјесеца дана другога епископа послаћу. — И овђе ми је именовао персону, која је и мени позната, али ми је рекао да содржим подуховно и да му не би ја за то писао. Кому сам одговорио да сам ја духовна прсона и да знам содржати у себи тајну цареву, придодајући му ово:

— От кога ћу ја тражити писмено дозволеније, за моћи поћи у Далмацију? — Који ми одговори:

— Од мене или од графа Саурау. — Овђе сам га узео за руку и двапут је пољубио, благодарећи му на такој милости. Међу овијем кажем му да сам искао од велике полиције да ми даде пашапорт, да пођем у Унгарију, у будимске топлице, и до данас нијесу ми га дали. Онда ми рече он:

— Зашто ти га нијесу дали? — Ја:

— Не знам, Ваше Величество, него су ми рекли да га без Вас не могу дати. — Онда он узе папир и лапиш (оловноје перо) и нешто записа, говорећи ми:

стâти (стајати) — бавити се; *да содржим подуховно* — да задржим (сачувам) у поверењу (у тајности); *лапиш (оловноје перо)* — писаљка, „оловка."

— Ја сам овдје забиљежио, и даћу заповјед, да ти даду пасош. — Ту сам му одговорио:

— Просим Ваше Величество, ускорити до пет шест дана, зашто пролази вријеме од бања. — На које ми одговори:

— Имаш вријеме получити га до јулија. — И послије овога отпусти ме.

Чекао сам једанаест дана, да ће ми доћи речени пасош, и на 2. јулија пошљем слугу у полицију, да упита је ли от цара дошла заповјед, да ми даду пашапорт. Они одговоре чрез њиова слугу да је дошла заповјед, али да није још извршена (expedirt). — Трећи дан јулија пођем сам тамо, и добијем одговор, да се повратим други дан. И по три пута сам се повраћâ, и све залуду, до данас 18./6. јулија, ђе сам морâ на девети истога поћи у топлице баденске.

По овој последњој удијенци код цара до неколико дана пођем к графу Саурау, и све му раскажем подробно, што сам ја цару говорио и што је он мени одговарао. И тако исти граф рече ми да му све ово писмено представим, које сам и учинио, и како се овдје види.[1]

До неколика дана послије слао сам слугу, да упита графова хофмајстора, који је отишâ

[1] Види у „Прилозима," на крају списа, бр. 61.

извршена (expedirt) — испраћена, „експедована"; *топлице баденске* — сумпоровито купалиште (бања) у Бадну (место до Беча, у доњој Аустрији); *раскажем* — испричам; *хофмајстор* — управник двора.

упитати истога, и који је одговорио да не треба да ја долазим, него да ће ми он одговорити писмено. Али, како сам у ове три године овђе стојећи искусио — што су ми гођ рекли, ништа нијесу свјеровали, — тако сумњам и сад од графа получити икакав одгововор, зашто, како видим, да више министри заповиједају него ли сам цар...

[Раније молбе аустријском цару и писма Пант. Михаљевића]

До данас 6./18. јулија 1823. у Бадњу, не имајући више шта казати о мојој судбини, тако судим за благо додати мојим читатељем к овој части неке потребите ствари, које је ценсур у Будиму избрисао. И ево једне моје плачевне на српском језику прошње, послате цару из Далмације чрез г. Уроша Несторовића, и то послије него сам се повратио из Беча и представио цару моје услуге и план о црквами и народу православнаго неунијатскога вјероисповједанија, и да би ми опредјелио коју пенсију, за моћи уздржати официо викарија генерале года 1799. на 23. фебрара. И послије у четири године сваке године јесам слао моје умилне прошње цару у Беч чрез његово гуверно у Задру; и, не видећи ни на једну никаква одговора ни користи, како ће се овђе доље видити, — и ову му српски пошљем.[1]

[1] Види у „Прилозима," на крају списа, бр. 62.

Урош Несторовић — надзорник српских школа (види напомену на стр. 138. друге свеске); *официо* (тал.) — служба, канцеларија.

Послије ове, не имајући ни на једну одговора, расудио сам и ову му послати прошњу, како сљедује.[1] —

Прилажем овђе два писма некога Пантелејмона Мијаљевића, бившаго дјаконом у Врушкој Гори, манастиру Привиној Глави, који је из истога избјегао и у Далмацију к мени дошао. Кога сам намјестио био пред Книњем за школника у кући црквеној св. великомученика Георгија, ђе је учио дјецу неколико мјесеци, и по некој несрећи овноћ упали кућу и учини истој цркви много штете. За који узрок побјегне у Лику, другу провинцију, село зовомо Срб, под владјеније личке регименте, од куда га ја позовем и намјестим у парохију другу, зовому Мокро Пољe, ђе је стаја̂ три године. А послије га пошљем у Шибеник за учитеља дјеце трговаца гражданскије, ђе је стаја̂ до пришествија француского гуверна у Далмацију.[2]

[Узалудне молбе за повратак у Далмацију]

Стојећи овђе у Бадну и послије бања̂ находећи се у постељи, дођe ми око десет ури по пошти из Беча ова цедуљица од некога

[1] Види у „Прилозима," на крају списа, бр. 63.
[2] Види у „Прилозима," на крају списа, бр. 64. и 65.

Пантел. Мијаљевић — види Зелићево причање о њему на 150.—152. стр. друге свеске; *школник* — учитељ; *зовомо* — звано; *Срб* — село у котару (дан.) доњолапачком у Лици (жупанија личко-крбавска); *личка регимента* — данас Лика, у оно доба део војничке границе у Хрватској; *Мокро Поље* — село у котару книнском.

господина Јоана, зовомога Чапловић, и пише ми овако:

Пречесњејши господине архимандрите.

Ја Вама не могу доста захвалити за Вашу мени књигу, коју сте ми поклонили. Српску јоште ниједну прочитао нијесам: ова је Ваша прва, коју читаву читам, а врло ми се допада. Ви сте, господине, други Доситеј. Ево ти боље не знам српски писати; ваљада оћете мене разумјети. Кад натраг дођете овамо, више ћемо се послије разговарати. Ја Вама желим добро здравље, а јесам

у Бечу 19. јулија 1823.

Ваш слуга понизни

Чапловић.

Овога господина познао сам от 1820. љета у Бечу, који ме је најприје дошао посјетити истога года у бирцаузу *Бијелом вуку* с господином Томом Видаком от Мацедон и који ми је расказивао да је био секретар неколике године код епископа г. Путника у Славонији. Он је закона лутеранскога, и познао сам га да је много честан человјек. И једну годину много пута ишли смо у бирцауз један заједно обједовати, јербо ја не знам њемецки, а он зна српски, и не само говорити него читати и писати. Који је списао једну књигу

Чапловић — Словак *Јован Чапловић* (J. Csaplovics), протестанат, најпре секретар владике Путника, затим тајни агенат митрополита Ст. Стратимировића, написао је (покрај многих других ствари, као што је нпр. чланак о језику и словима српским) и знатно дело, о ком даље говори Зелић: *Slavonien und zum Theil Kroatien* (у Пешти 1819., у две књиге).

у двије части о обичајима и церимонијама архијереа̂ восточне православне цркве и свега народа обичаје у Славонији, које двије части његовије књига јесам купио за мога дјака, да се из њи учи и упражњава њемецком језику. Ови је господин много сожаљевао о моме прискорбноме бићу у Бечу, и много ме је с својијем разговори утјешавао, знајући све узроке за које сам позват и овђе уздржан. И за таку његову љубав послао сам му на дар мога житија прву књигу, који ми писмено благодари, како је горе означено.

Ови исти дан око подне изиђем у парк на шпацир, и кад се вратим дома на објед, случи се да сретем на улици, идући из парка, Њих Екселенција г. графа Саурау, кому се поклоним, и он взаимно ме поздрави су „Buon giorno (добар дан)!“ и упита ме: чине ли ми добро ове бање? — Кому одговорим да су за реоматизмо добре, а за прси и кашаљ да ми зло чине. — Који ми одговори:

— Ми смо стари: и ја и сви људи стари кашљу. — Затим упитам га, има ли што ново от цара за моју резолуцију и „молим Вашу Екселенцију, ако ме мислите отпустити у моје отечество, како ми је цар обећао толико пута и како сам Вас просио писмено от 1-га овога јулија, то молим, докле је ово љетно вријеме, зашто сам стар и слаб, и зими не могу путовати.“

упражњава се — вежба се, учи; *прискорбни* — жалосни, који је за жаљење; *реоматизмо* — реуматизам (болови у жилама и у зглобовима).

На што ми одговори: да ми он у том помоћи не може, него да зависим од милости царске, и да пођем консилијеру и директору од кабинета царева питати. И тако се с њим растанем.

И ови ме његов одговор до смрти опечалио, послије него сам се надао чрез његова хофмајстора, који га је упитао и мом слуги казао, да ће ми писмено одговорити и да ће он цара за моје освобожденије упитати, а сад ме и он шаље другом министру. А и овом када пођем, бојим се да ме и он на трећега не пошље, како што су Христа посилали тамо и амо... И сада баш веће видим и надежду сву губим видјети више моје љубимо отечество и мој манастир Крупу; будући да је мени шетенца од 1820. года одређена, да ја оставим моје кости у Бечу, како у оно вријеме и неки српски деспот, и прочаја...

[Писма, молбе, сведочанства и други документи]

Прилажем овђе писмо вице-краља Евгенија, који ми пише из Милана; о ком се напомиње у првој части на страни 510.[1] —

[1] У овом издању на стр. 198. друге свеске. — Писмо то (и превод и оригинал) види у „Прилозима," на крају списа, бр. 66.

директор од кабинета царева — управник царске дворске канцеларије; *чрез његова хофмајстора* — преко његова двороуправника; *освобожденије* — ослобођење; *посилали* — слали; *љубимо отечество* — љубљена, драга, отаџбина; *шетенца* (тал. sentenza) — пресуда; *неки српски деспот* — јамачно гроф Ђорђе Бранковић, самозвани деспот српски, који је 22 године био затворен и г. 1711. умро у Хебу (у Чешкој).

Прилажем овђе на талијанском језику атестат од клера мога, послат ми у Задар, о ком се опомиње у првој части на страни 456.,[1] тако и декрет от трибунала о мојеј вјерности и чести, о коме се упомиње у истој књизи на страни 460.[2] —

Казао сам у првој части на страни 411.[3] да сам представио цару у Бечу 1799. на 23. февруарија прву моју прошњу и план о народу благочестиваго восточнаго вјероисповједанија, коју је ценсур искључио, и коју сад овђе прилажем како сљедује.[4] —

Што додајем у овој части неке копије, које не иду једна за другом по епокам датума от мјесеци и година, будући да су ми папири (карте) конфузијате (помршене), и пишући овђе у преши како ми која долази на руке, онако ји овђе и мећем, а биле су метнуте једна за другом у оригиналу, који је остао у типографији будимској. И ове које сљедују копије, послије от 1820. мјесеца јулија, послате су ми у Беч. —

Овога је года дата от многије прокаратора (тутора) црковније власт 3-ма посланицима, који се у сљедујућој полномошчници именују.[5] —

[1] У овом издању на стр. 168. друге свеске.

[2] У овом издању на стр. 171. друге свеске. — Оба ова документа види у „Прилозима,“ на крију списа, под бр. 67. и 68.

[3] У овом издању на стр. 136. друге свеске.

[4] Види у „Прилозима,“ на крају списа, бр. 69.

[5] Види у „Прилозима,“ на крају списа, бр. 70.

атестат — сведочанство; *трибунал* — суд; *ценсур искључио* — цензор избацио; *по епокам датума* — по хронолошком реду; *полномошчница* — пуномоћство.

Ова је прошња от три манастира и свију далматинскије пароха и капелана послата по пошти цару, кад је био у Љубљани на конгресу года 1821.:

Ваше Величество,
всемилостивјејши император и государ!

Ми всепокорњејше понизњејше долу потписати, Вашему Величеству до посљедње капље крви привержени и вјерни подложници, који при свјатом Христовом олтару служимо и за Ваше душевно спасеније, за здравље и дуг вјек Ваш и за срећу Вашега препрослављенога оружија, всеусердно и тепло Богу молимо се, ми такови сад с овим нашим писанијем усуђујемо се доље пред освјашчени престол Вашего Величества у најглубочајшем страхопочитанију пасти, да всепознану милосердност Вашу о нашеј бједи и о бједи стада онога што је пастирском попеченију нашем вручено са сузним очима извјестимо и за великоможњејшу милост и помоћ Вашу прије запросимо, него што жалосно и издвојено гинути станемо. Толике бједе наше началник и совершитељ јест нечовечни епископ наш, који је с хитростију себе прозвао Краљевић и којега је народ овај от прекомјерне турске жестокости прам' кривцима спасао, на високи степен узвисио и приближио к онијем особам, које су кроз изрјадност своју удостојиле се близу Вашега Величества гледати себе узвишене. Да је пак опоменути епископ зло за добро вратио и народ овај у тако страовито и ужасно стање поставио, благоволиће Ваше Величество из овога што сљедује всемилостивјејше увједјети:

1.) Он, јепископ Краљевић, јест човек не само неблагоображан, непросвјешчен и ненаучен, него и

тепло — топло, вруће; *освјашчени* — освећени; *најглубочајши* — најдубљи; *попеченије* — старање; *великоможњејша* — најмоћнија; *началник* — зачетник; *изрјадност* — изредност; *всемилостивјејше* — најмилостивије; *увједјети* — сазнати.

у опхождению живљења свог толико распушчен, колико што бити може најсластољубивији посљедоватељ Епикуров, а Христа спаситеља противник и гонитељ. Отуд је народ најприје зачео мисао да исти епископ ни њему ни пресвјетлом дому Вашег Величества вјеран бити не може, кад је толико невјеран и сопротиван добронаравности, монашеском и свјашченом реду, епископскому званију, благочестију и Богу.

2.) Његова нечовечност најпоглавитије људе грађане у церкви с престола архијерејског псује и ружи, надјевајући њима различна гнусна имена и најпосље називајући њи бесловесним скотовима.

3.) Он нити је устројио епархију нити консисторијум основао нити о правилном настављенију клира и младежи ове запустјеле епархије постарао се.

4.) Он је нека, народу овоме и от негдашњег мљетачког и от Вашег владјенија дарована и потверждена, права увредио.

5.) Исти је при здјешњем далматинском губерну чинио задржати оне одежде и сосуде, што је Ваша царска милост благоизволила послати на потпоможеније и украшеније наше катедралне церкве у Шибенику.

6.) Он је с здјешњим губерном у договору већ у такову тјесноту народ сагнао, која се не може подносит'; а сад је од самога олтара почео људство као проклињати и пријетити му непреобладаном јакости Вашега Величества.

7.) Његова је немилосердност и дјејствително дотле осилила се, да и најнезлобивији човек овђе у страху всегдашњем живи, да га с епископске стране

опхождение — понашање; *посљедователь Епикуров* — следбеник, присталица философа *Епикура* (проповедник, у IV. веку пре Христа, особите философије: задатак јој је тежња срећи, која се постиже, кад се човек не плаши богова ни смрти, и своје природне прохтеве задовољава мудро и без штете; сада се *епикурејцем* назива сваки онај, који се одаје телесним уживањима); *монашески* — монашки, духовнички; *благочестије* — вера; *потверждено* — потврђен; *здјешњи* — овдешњи; *катедрална црква* — саборна (у којој епископ служи); *дјејствително* — заиста.

какова напаст на једном не упропасти. Тако два грађанина шибеничка и један дернишки пострадаше, от којих двојица из тавнице изиђоше, а трећи ово осми мјесец у њој гњије и погиба, не знајући ни да је што скривио ни оће ли кад осуђен или отпушчен бити. Најпосље:

8.) Дерзнуо је у оно такнути, у чему је народ овај от постанка свог најчувствителнији, у што је он најмањма такнути имао и што му је с једне стране здрави људски разум, а с друге дух премудре толеранције Вашега Величества почитовати заповједао, а то јест: такнуо је у вјероисповједаније, која ствар несравњено више ће рећи него да је такнуо у зјеницу очну, зашто је, како историја свједочи, најпогибелније таково дерзновеније. Говори он да сте Ви, всемилостивјејши Государју, извољели одредити да ови учитељи унијатски овамо нас и младеж нашу дођу настављати, а да их он није искао. Ах, нека он церну му неистину оном народу каже, који благост, мудрост и правицу Вашего Величества не познају. Ми сви не вјерујемо овим његовим измишљенијам.

Таков се показује епископ Краљевић духовном стаду своме.

Спрама томе овако се народ влада:

1.) Без неисказане мерзости не може народ ни на њега, епископа Краљевића, ни на учитеље његове унијате помислити, премда ови јошт ничему криви нијесу; зато

2.) Ни његову литургију не жели да чује, и колико је пута он служи, толико му је пута празна и пуста церква;

3.) Бојећи се народ, а особито пук сеоски, да ми свештеници с епископом держимо, почео је с толиком страсти о нашој вјери сумњати, да у згодној прилици већ пуца на нас из пушака.

дерзнуо — „дрзнуо," усудио се; *најчувствителнији* — најосетљивији; *најпогибелније* — најпогибније, најопасније; *дерзновеније* — слобода, усуђивање; *всемилостивјејши государју* — најмилостивији господару; *пук (сеоски)* — прости народ.

Сад сматрајући то, каков је епископ Краљевић у очима овога народа, и гледајући на истога народа узнемирену совјест, јошт при том опомињући се да је исти народ како у вјерности прама Вашем Величеству, тако и у вјероисповједанију своме тверд, непоколебим и сталан, и најпосље, примјечавајући да он из неког предрасутка ни на турски закон ни на саму смерт толико не мрзи, колико што мрзи на све оно што се називље унијатско, — јасно и очевидно јавља се да ће се у Далмацији до мало времена преселеније, погибељ и опустошеније виђети, ако епископ Краљевић и учитељи унијатски из средини овога много пута реченога народа не дигну се.

Све тужбе те и сав тај страх наш представили смо ми пред седам мјесеци Вашего Величества совјетнику и поглавару наше восточне церкве, г. митрополиту Стратимировићу, молећи њега, да их он к Вама, к благопопечителноме и всемилостивоме оцу многих народов, спровести не отрече се; но будући да никаква рјешенија не добијамо, а зло које породило се јест сваки дан то веће бива: то принуждене себе видимо самој императорској особи Вашој у всепокорњејше понизњејшој подложности писати, који са смушченом душом человјекољубну милосердност Вашу молимо.

Погледајте с природним Вама погледом на нас и удаљите от нас епископа Краљевића и учитеље унијатске.

Ваше Величество! Ваши су императорски преци претке браће наше, који се по другим странама у Вашему царству наоде, от јарма турскога ослободили, под своју њих обрану примили, пожељену слободу допустили, наукама и благоображеним наравима њих украсили. И Ви сте прехвалним Вашим прецима с ми-

турски закон — турска (Мухамедова) вера; *благопопечителни* — који се о добру стара; *всепокорњејше понизњејша* — најпокорније понизна (подложност); *смушчен* — смућен, збуњен; *человјекољубна* — човекољубива, хумана; *благоображене* — лепо образоване, питоме.

лости и с мудрости Вашом соотвјетотвовали, оно у совершенство доводећи што су они благословено започели, за које сте Ви код данашњега и будушчега свијета вјечну себи основали славу, и за које ће Бог сва желанија серца Вашего испунити Вама. Кад ми то споменуто знамо и уз то сјећамо се да и наша тамошња браћа с привержености и вјерности својом према императорском дому Вашем ниједном између Ваши народа никад уступили нијесу; кад не заборављамо како смо и ми овђе пресвјетлом дому Вашем вовјек предани били, и особито, како смо тога ради 1809.-го љета многи не само имућем него и животом пострадали, у које исто време епископ Краљевић како нама тако и побједоносному оружију Вашега пресвјетлога дома најпакоснија непријатељства показивао јест; кад нами те и подобне тима ствари падају на ум, — то ласкамо себи да повторително просити смијемо:

Дигните, всемилостивјејши Император и Государ, дигните и удаљите от нас епископа Краљевића и његове унијатске учитеље, и ослободите нас от зала која нам је незахвални тај простољудни туђеземац и нечовек приузроковао; а помилујте нас, дарујући нама другога пастира и учитеље нашега језика и закона.

Којој всевисочајшој милости со слатким поуздањем усиновљена чада надајући се, у мисли стојимо пред свјатим и страшним Христовим олтарем, деркћемо страхом, као да причашченије примамо у себи и с трепешчушчом руком потписујемо се и изумиремо, Вашего Величества, Всемилостивјејши Император и Государ, всепокорњејше вјерноподложњејши:

у Далмацији $\frac{\text{31. јануарија}}{\text{12. фебруарија}}$ 1821.

{ **Кирил Цвјетковић**, парох шибенички;
{ јереј **Теодор Шуша**, капелан;

соотвјетствовали — одговарали; *повторително* — по други пут, на ново; *простољудни* — простачки; *чада* — чеда, деца; *причашченије* — причешће; *трепешчушча* (рука) — дрхтава, која трепти; *вјерноподложњејши* — верни и најподложнији.

Силвестар Вучковић, парох скрадински;
Стефан Видосављевић, парох дрнишки;
Макарије Вукадиновић, капелан;
поп **Јоан Чоловић**, од Тепљуа;
Јаков Маринчић, парох косовски;
Спиридон Симић, каплан;
Герасим Омчикус, архимандрит манастира Крке и парох од Кистања;
Никанор Кнежевић, капелан;
Никифор Ковачевић, игумен со братијами м. Крке;
Викентиј Кнежевић, м. Крке;
Јоаникије Илић, парох Петрове цркве;
Митрован Стоисављевић, капелан;
поп **Јоан Жежељ**, парох од Бијељине;
Гаврил Опачић, игумен со братијеју м. Крупе;
Прокопије Бједов, парох м. Крупе;
јеромонах **Исаија Омчикус**, капелан;
јеромоних **Генадије Бједов**, парох биљански;
Стефан Кончаревић, протопрезвитер, со всјем протопрезвитератом, и парох ервенички;
Алексије Кончаревић, капелан;
поп **Атанасије Бједов**, парох од Пађена;
јереј **Илија Бједов**, капелан;
Петар Добријевић, протопрезвитер, со всјем протопрезвитератом, и парох у Стону;
јереј **Јоан Добријевић**, капелан;
Јосиф Новаковић, парох книњски;
Дионисије Новаковић, ка(пе)лан;
поп **Илија Новаковић**, парох у Врбнику;
поп **Марко Сабљић**, парох од села Жагровића;
Петар Сабљић, протопрезвитер, со всјем протопрезвитератом, и парох стрмички;
поп **Георгије Плавшић**, парох од Голубића;
поп **Јоан Плавшић**, капелан;
поп **Антонија Пријић**, парох од Бишкупије;
јеромонах **Симеон Илић**, капелан од Плавна, проигуман м. Драговића;
Никодим Новаковић, парох м. Драговића;
поп **Теодор Опачић**, парох од Ђеврсака;
Марко Витас, протопрезвитер, со всјем протопрезвитератом;
Филип Жежељ, парох бенковачки;
поп **Сава Бјелановић**, парох от Доброполаца;
јереј **Пава Војиновић**, парох брибирски;
поп **Димитрије Добрета**, парох од Братишковаца;
поп **Андреј Добрета**, капелан;
ја јеромонах **Спиридон Алексијевић**, парох задарски, потписујем својеручно и печатом парохијалним потврђујем;
јереј **Антоније Радуловић**, парох од Полаче.

От народа послата [молба] у Љубљану:[1]

Ваше Царско и Краљевско апостолско Величанство!

Део становништва далматинскога, боко-которскога и истарскога исповеда веру грчко-источну несједињену, словенско-илирске народности. Они се цене око 70.000 душа, што тежака, што занатлија, трговаца и помораца. Насељени су од незапамћених времена. Слобода и неприкосновеност њихове вере, и у крајњим гоњењима од стране неких немирних и мутних духова друге вероисповести, имале су увек заштите у сваке владе због њихове верности и подложничке преданости њихову владаоцу.

Потписани пуномоћник и законити заступник бројем знатнога народа словено-илирских Далматинаца овлашћен је пуномоћством и приложеном једнаком изјавом, коју овде понизно подноси под ./·, да припадне освећеним ногама Вашега Величанства и да поднесе и најпозније изложи ово.

1797. године славно је оружје Вашега Величанства заузело далматинску покрајину. Ко срећнији од словено-илирскога народа, коме је вољом свемогућега допало да постане подложник таком великом монарху, пуном милости, и заштитнику својих највернијих подложника без разлике вере? Ни с чим се није могло упоредити ликовање исте народности, што ће у исто време моћи остати у вери, која доиста може штогод мало и претрпети у гоњењима отвореним или заобилазним, али ће увек остати чврста, увек непоколебљива, увек неустрашива и стална у свима срцима словено-илирских народа.

На основу привилегија, одобрених преходницима В. Величанства, Далматинцима словено-илирске несједињене цркве требало је само наћи својој цркви пастира, кога није имала скоро век на овамо.

[1] Талијански текст ове молбе види у „Прилозима," на крају списа, бр. 71. — Овај превод је (с неким исправкама и допунама) из пера г. Љ. Јовановића у књизи „Автобиографија протосинђела Кирила Цвјетковића," стр. 257.—262.

Њихове су жеље у том погледу поднесене и у исто време милостиво примљене од високе владе, и постигле би, без сумње, потпун успех, да није речена покрајина пала, у најзгоднијем тренутку, у француске руке.

За време њихове владавине у покрајини Далмацији славено-илирски народ није био мање пажен и заштићаван, те, поред све промене у систему, није било ни најмање новотарије у њиховој цркви и вери, већ је напротив нашла у те саме пролазне владе потпоре и још веће заштите у том погледу.

У то се баш време налазио по Далмацији као бегунац и скитница, називајући се епископом, госп. Венедикт Краљевић, истичући претворно најчистије православље код најглавнијих породица у славено-илирских Далматинаца грчко-источне несједињене вероисповести, да завлада њиховим срцима, а с препреденом се вештином опхођаше с најглавнијим властима покрајинским, да би у њих нашао заштите да му се приме за његове смишљене намере; тако умеде навести саме Далматинце, да га траже за свога пастира и великодостојника.

Њихове жеље буду поднесене пред престо у Паризу, и преко нарочитих народних изасланика потврђене 1810. године, и тако г. Краљевић доби жељено место, а не друго које лице, заслужније и постојаније у нашој вери.

Овај нови великодостојник отправљаше под француском владавином своје дужности и послове похвалним вршењем, ревношћу и заузимљивошћу, јер је увидео да је то једини пут, којим може остати у достојанству, на веру уграбљеном.

Пошто опет нашом добром срећом постасмо подложници В. Величанства, г. епископ Краљевић промени начин верскога живота који му доликоваше, и смисли своју намеру, да своме стаду тада дâ друге паше, и то ради своје тренутне користи, а не ни по што да стече какве заслуге код Свемогућега. Не обзирући се на така осећања, његова је намера тежила

само наградама, којима ће задовољавати своје страсти, баловима, свиркама, концертним академијама и другим недопуштеним забавама, противним верском чину, а све на штету потиштене и издане невиности.

Али ни то поступање нашега пастира, ни намера коју је смислио, неће нас никад одвратити од начела здравога морала, нити ћемо због њих икад оставити цркву својих отаца; чврсти и постојани у нашој вери, одлучили смо изгубити своја имања и живот пре, него што допустимо и најмању измену у догматима наше вероисповести.

Наснова (план), коју смишља владика Краљевић и коју је поднео В. Величанству под 29. новембра 1818. у Бечу, иде на уједињење наше матере цркве с католичком римском. Али зашто ће таква наснова? Зар нисмо ми хришћани међу онима који, преко 50 милијуна душа у Јевропи, исповедају веру православну грчко-источну, несједињену, те за врховну главу њену признајемо Исуса Христа? Наша је света мати црква била за дужи низ векова уједињена с католичком, и можда ће у будућности, без озбиљних незгода, моћи ликовати у првобитном свом сјају; али кад то буде воља Свемогућега, а ни по што по ћуди онога, који се мало брине о нашој вери.

Ваше Свето Величанство! Сав народ потпуно зна наснову, коју је смислио владика, и сав народ зна за преписку коју је он водио, да изврши уједињење двеју цркава које је желео. Свак зна шта је он у Бечу утврдио, да би се то уједињење извршило. Нема тога који не зна да су за то одређени свештеници, сами наставници свештеничкога семинара шибеничкога. Сви већ знају да су стигла из Галиције та четворица свештеника цркве грчке, уједињене с католичком римском, и нико већ не сумња да ће он огледати да удари темељ тога уједињења; а како је реч о вери, ми смо испунили своју несумњиву дужност и саопштили, у извештају о свему томе, Његовој Ексцеленцији митрополиту Стратимировићу, архијепископу карловачком, врховној глави

наше вере у ц. кр. државама аустријским, на име на дан 30. априла 1820., да би обавестио В. Величанство о нашем критичном стању, на што нам је више хваљени црквени старешина одговорио и донекле умирио наша срца изричном тврдњом, да В. Величанство не прави прозелитâ и неће да се праве прозелити: „и воља је нашега премилостивога Монарха, да се свака вера без промене поштује и чува."

Зато што смо се уверили о тим очинским осећањима и усуђујемо се и молимо В. Величанство, да пружи милостиви поглед на многобројан верни народ, који јеца; да умири њихова узнемирена срца; да уклони од њих сваку погибао кобних последица; да услиши жеље Далматинаца словено-илирских њиховим журним ислеђењем, тј.:

1. Да се уклони са јепископскога места господин Венедикт Краљевић, које он заузима у покрајини Далмацији, јер он није Венедикт, тј. Бенедето, нити оно што значи назив Краљевић (краљев син), који је он измислио у Земуну у свом очајном бегству из Србије, јер нема докумената којима би то оправдао и јер је тога недостојан по свом понашању у сваком погледу, због чега је и изгубио у свакога поштовање и поверење, а по његовим намишљеним намерама прозван од становника вуком свога стада.

2. Да се одазову другде из Далмације они учитељи вероисповести грчке сједињене с католичком римском, који су били одређени за свештенички семинар шибенички, и то да би се из наших духова уклониле бриге којима нас мори њихово бављење, те да се обнови међу нама нестали мир, чега ради, падши пред свете ноге В. Величанства, молимо једнодушно оним гласом и с истим осећајима, с којима се свакога дана у божаственој служби молимо свемогућему: „Спаси, заштити и сахрани и помилуј нас;" и осим тога:

3. Да се постави нов епископ нашега народа и вере место Краљевића, кога би изабрао дотични синод и надлежни сабор (конзисторија) под надзором

и зависношћу црквеном врховне црквене главе илирске народности у пространом царству В. Величанства; — на послетку:

4. Да остане свештенички семинар у Шибенику с потребним наставницима нашега народа и вере, који би се набавили из семинара карловачкога у Срему, јер је преко потребан за школовање наше деце, која су са свим без тога; и зато нам је дат од прошле Француске владе о државном трошку, и од В. Величанства верним подложницима, који су то молили под Бр. 19.706., 1820. године, одобрен, да бисмо били срећни.

Умирите, Господару, милостивом наредбом бриге и немир који море многобројан народ, везан В. Величанству најтешњим везама подложничке верности, те да Далматинци словено-илирски благосиљају Вашу свету руку, која ће им потписати, услишавши њихове жеље, њихов мир и њихову срећу.

У Трсту 17. марта 1821. год.

Вашега Светога Величанства препокорни, препослушни и преверни подложник

Стеван Стеванов Вујиновић с. р.
општи пуномоћник.

Овђе више означена прошња јест представљена цару у Љубљани, како се у истој види, мјесеца и љета от полномошчнога посланика по прокури и јему датој власти 19.-га марта 1820. у Далмацији од градова и свије цркава парохијалније православнаго восточнаго вјероисповједанија.

Послије послата је од горе речена полномошчна три прокаратура прошња Њих Екселенцију г. митрополиту, како се овђе види:

прокура — пуномоћство; *јему* — њему.

Јего превосходителство!

Нужда и дужност приморавају нас изјаснити Вам тјесно, жалосно и несносимо стање наше.

Далматинско наше свјашченство, не могући више гледати ни подносити Краљевића опхожденије, то посље народње прозбе од 17. марта прошастога отслало је цару прозбу (А), и била је примљена 13.-га априлија п. р. у Љубљани, како гласи реципис.

За неподобне и необичне изневјерности и преступленија Краљевића, што никада ни дужност нити пак обичај захтевао је, то је он ове године силом и уз пркос свему народу чинио, а то јест на ден свјатаго Венедикта, његова тезоименитства. За дати почест себи самоме, чинио је звонити и славити у звона у вечер и онај дан од својије слугу. И, будући се разљутио на церковњака и заборавивши своје званије, био се вооружио с ножом, и обноћ ишао по граду, с намјеренијем, ако истога церковњака нађе, да га посијече, по његову усменом пред толико свидјетеља очитовању. Сад судите Ви, Ваше Високопревосходителство, јесу ли ово дјела пристојна једному пастиру, и можемо ли и докле ћемо несносимо трпити оваког епископа, који је више подобан разбојнику нежели званију које на себи носи и којему дененошчно с неподобними својими дјели противослови. За све ово тутори овога опшчества предали су ц. к. здјешњем пресидијуму тужбу (Б).

Сљедователно, комисија је наново на питање Краљевића послата от губернијума, и чини различита, тако жестока, испитивања, аресте и пр. от овога нашега народа, који нит' је чему крив ни узрочан, но

на ден — на дан; *тезоименитство* — имендан; *чинио је звонити и славити у звона од својије слугу* — наредио слугама да звоне и славе („славити у звона" — нарочитим начином свечано звонити); *вооружио се* — наоружао се; *очитовање* — изјава, признање; *деноношчно* — „дању и ноћу," свакодневно; *неподобна дјела* — непристојни, неваљали, поступци; *опшчество* — општина; *здјешњи пресидијум* — овдешње председништво (управа); *сљедователно* — за тим; *на питање* — на захтев; *арест* — затвор; *и пр.* (прочаја)— и остало, и тако даље.

невино страда. Јербо сви досадашњи комисари, који су за ове наше ствари опредјелени, вавијек у Краљевића иду на ручке, у шетњу и у кола с њим заједно, и све (зар) што и како им он рече, онако с нама поступају (може бити и по заповједи от гуверна), и само што још у његову дому не суде, које дјело противно са свим види се цвјетућим царским законима, који се овде с нама мало набљудавају.

Перва до последње власти овде такови опаз сверху нас имају и держе нас у подозрјенију, аки издајнике царства. — Није ни у овом, но јошт и от римског вјероисповједанија народа зловиђени, ненавиђени и упропашћени, који нам ков сад кује, једнако као и Краљевић, а ово све с једне и друге стране произлази на притворно, потворавајући праведне нас, на произвољење Краљевића, а ми смо без њега от первије како синови от родитеља снабђени, а с другим у пријатељству, кумству, љубави и свакој доброј слоги пребивали. — Али све наруши злочинитељ и усија вражду и непријатељство међу нас.

Он је више пута и пред многим народом протестирао, да већ неће с нами опходити се као владика и да ћемо познати с ким имадемо посла и ко је Краљевић, како что је већ от многог времена и започео и збио нас у несносиму тјесноту.

Ми смо већ четири прозбе, две управ' цару, а две к Вама, отслали; и већ смо с њим у процесу, сљедователно по правилам закона морао би недјејствителан у власти бити, нити пак ништа ново супроћ нас чинити до царског рјешенија. Али је он у овом неправилно двоструку снагу добио, и сверху нас тако врчи, на подобије турскога зулума, с којим је он задојен. Дјело во истину неподобно и свaком здравога разума човеку зазорно.

набљудавају — пазе; *опаз сверху нас имају* — пазе, мотре, на нас; *подозрјеније* — сумња, сумњичење; *потворавајући* — опадајући, клевећући; *аки* — као; *от первије* — од првих, тј. од власти; *с другим* — с католицима; *усија вражду* — посеја раздор; *сверху нас* — на нас; *на подобије* — на лик, слично.

Он је већ очевидно видио да свјашченство његовим злоковарним претпријатијама неће да сљедује, и зато зачео је противу њи ненавист, и неправедно дерзнуо је различите врсне и дјејствителне парохе без најмањег узрока с парохија дизати и у манастире сатеривати, који су по некој системи од ц. к. губерна на парохијама потврђени, а по крјепости царски закона ни сами губерн без законитог узрока не може ји с дјејствителне парохије дигнути.

Он је нами похитио различите церковне књиге, један лепи петрахиљ и једно велико церковно звоно продао, — с једним начином, он намјерава не само како је расположио от совјести и тјела нашег, но и церковног имјенија власник бити.

Ми његову богослуженију не присутствујемо, кромје 24.-го априлија, када је по заповједи верховној за нашег цара Франца I. служио. Онда смо сви тамо с благоговјеинством и сокрушеним серцем предстали, аки вјерни поданици и вјечно привержени Јего Ц. К. Величеству, одавајући пристојне и тепле молитве Творцу вјеков за благополучије и долгоденствије предреченог нашег цара, а не за слушати његову летургију, ибо по правилам наше православне матере церкве ми овде сви смо под анатемом.

Ми у страх збијени, злом обремењени, пали смо у крајње очајаније, зашто већ има више од године дана да ови народ свака строга искушенија, напасти и бједе, које им непрестано Краљевић причињава, с таком стерпјеливостију сноси, која се исказати не може, — јежедневно ожидавајући благог царског рјешенија. Но уви! још од толико дугог времена не имаде среће видјети, нити зна хоће ли и када ће добити, јербо зло све то веће од дана на дан бива. И, ако на наша прошенија от всемилостивјејшег цара

претпријатија — предузећа; *сљедује* — иде (за њим); *дерзнуо* — »дрзнуо,« усудио се; *похитио* — отео; *имјеније* — имање; *благоговјеинство* — побожност; *вјеков* (2. п. мн.) — векова; *благополучије* — срећа; *долгоденствије* — дуг живот; *ибо* — јер; *јежедневно* — сваки дан; *ожидавајући* — очекујући.

одобреније наскоро не добијемо, онда мора свак својом персоном управљати куда и како буде знати. — Но прије него тај расутак от нас усљедује, припадамо к Вашеј Екцеленцији, и просимо Вас с онима рјечма, с којима се вопије Творцу вјеков: заступи, спаси и сохрани нас твојеју благодатију.

Праведни Боже! Је ли право да ови наш народ, који је колико гођ у своме вјероисповједанију толико и у вјерности к Аустријском Дому тверд и непоколебим, оваково бједе, напасти и гонениja од стране једног туђеземца и неблагодарног човека терпи, кога више по својој совјести за свога пастирја никако признавати не може.

Нестерпјеливост и често досажденије Вам произлази от нужде, ибо данас стењемо у страху и тјеснoти слободе, аки они иногда у аду.

Екцеленца! Надежда нас одушевљава да посредством Вашим скора царска слободе рјешенија хоће конечно увеселити нас. Иста чекајући и у благу царску милост и правицу уфајући, јесмо препоручујући се у могућство и милост Ваше Екцеленце,

у Шибенику $\frac{12}{24}$ маја 1821.,

покорњејши понизњејши служитељи:

Стефан Вујиновић, општи прокуратор; **Nicolo Knesevich**, q. **Zorzi**, procuratore generale; **Natal Popovich**, procuratore.

[Разговор с бароном Томашићем]

Прошлога года 1822.-га дође из Задра у Беч губернатор г. барон Томашић, који је, како ми се чини, позват от цара био и који у јулију дође у бање баданске, ђе сам се и ја находио. И пошао сам га поздравити два пут, и посљедни пут, прије него је пошао

усљедује — дође, настане; *Аустријски Дом* — царска кућа (аустријска); *досажденије* — досада; *аки* — као; *иногда* — некада; *ад* — пакао; *уфајући* — надајући се.

из Бадна, просити га, да би, када буде с царем говорити, и за мене коју добру ријеч рекао, да ме отпусти у моје отечество. Онда он, с највећијем гњевом вичући, стаде ми говорити: да сам ја узбунио народ противо владике и унијата, које је цар послао да просвијети моје биједно отечество. „А о тој унији, коју сте ви калуђери и попови измислили и народу у уши дали, цар и не мисли." — Ја му одговорим:

— И ја вјерујем да то цар не мисли, него владике Краљевића да су то посли с којекакви министри, и то за свој сопствени интерес. Који у својијем писмима, преписујући се с истијем министри, изјављује да је то царева воља и желаније. И сви градови од такије његовије писама имају копије, и зато се народ возбунио противо владике и унијата, нити су томе калуђери ни попови, као ни ја, криви. — На које ми одговара:

— Колико дјеце трговачке от вашега закона из Далмације иду у Венецију и у Падву, учити се у колеђије римскије, и још се није ниједан поунијатио? — На ово сам му ја одговорио:

— Еценленца! Једно су колеђи, ђе се уче младићи свјетскима различитима ученијама, а друго су семинарија, ђе се уче они који мисле бити свјашченици и пастири народњи. — Кому и ово придодам: да мени саде који римљанин даде у школу своје дијете да га учим,

желаније — жеља; *возбунио* — узбунио; *у колеђије римскије* — у католичким гимназијама („колежима").

то на сигуро ја га морам учити оно што ја знам и догму моје цркве. Тако, истијем начином и они учитељи унијатски морају учити јуност нашега закона на догму своје цркве, западње, а не восточне.

По многом једне уре нашем разговору и прјенију рекао сам му да се спомене моје њему услуге 1813.-га љета, кад сам га дошао у Грачац срести и јавити му о стању француском у Далмацији. С којијем сам по његовој молби ишао из Грачаца до книнске фортице (крјепости), гдје сам стајао у кампу осам дана, док су се Французи предали. И зато, да би имао доброту, у разговору с царем споменути о незадовољству народњем с онијем владиком и учитељима унијатским; тако и за мене, да би ме отпустио из Беча, у коме јесам више болестан него здрав за узрок овога тешкога воздуха и непривикнутога јела и пића. — На које ми одговори: ако га цар штогођ о мени не запита, да он не море му ништа споменути. „И, ако умреш у Бечу, умријећеш мучеником за свој закон.“

И ја сам му рекао да нијесмо под власти Диоклитијановом, мучитеља и гонитеља закона христјанскога, него под круном христјанскога императора Францешка I., који даје слободу сваком поданику у свом царству.

на сигуро — поуздано, „сигурно;“ *јуност* — младост, омладина; *ура* — час (сахат); *прјеније* — препирка; *камио* — војнички (ратни) стан, логор; *Диоклитијан* — Кај Аурелије Диоклитијан, римски цар (284.—313.), укинуо републиканске форме и немилосрдно сурово гонио хришћане (303. г.).

На овоме разговору дође му његов ађутант Мамула и преби нам разговор. И намјесто што би код цара за мене добру ријеч рекао, како је на мене љут, бојим се да ме није још притврдио, да ме нигда не пушти, будући да су његовије писама потајније, с владиком преписујући се, копије у руку свије грађана. И то му велику срамоту код двора и народа причињава. И колико сам у промјени трију владјенија чинио милитару услуга, познао сам искуством мојијем да они не памте нимало за њима учињене услуге; и кад им је потреба, обећавају златне планине, а кад свој посао сврше, онда онога који им је услугу чинио више неће да за њ знаду, и показују се као да га нигда нијесу познавали. И кад с једне стране расудим, имају и право презирати услуге оваковије духовније прсона, којијем њиов чин не допушта мијешати се у свјетовне и милитарске после, него да гледају своју њима наложену должност, содржавајући вјерност ономе краљу који у његову отечеству влада и заповиједа. Али се јадни човјек вара, како што сам и ја от свије био преварен, и не само ја него и многи свештеници нашега и римскога закона у Далмацији.

[Зелић опрашта дуг Соларићу]

Овђе придодајем писма г. П. Павла Соларића из Венеције, који ми пише у Беч, како се овђе видити оће:

милитар — војне власти; *должност* — дужност; *содржавајући* — „садржавајући," одржавајући.

Високопочитајеми господине архимандрите!

Из писма мојега к г[оспода]ру Т. Симићу могли сте увидјети да сам ја очекивао да ви мени прије пишете из Беча, пак онда ја вама у Беч. Били сте ми и обећали то из Ријеке. Овуда су носили се у оно време о судбини вашој свакојаки гласови, који, хвала Богу, нису собистинили се. Мене су јако мучили, јербо су ми се као потверђавали вашим к мени мучањем. По изобилном времену нисам већ могао да не питам о вама реченог господара, јесте ли у Бечу и проч.

Писмо ваше од 4./16.-га септ. дошло ми је 10./22.-га истога у петак — мени двоструко церн петак! У грозничној врућини на постељи читао сам жалосне ми ваше вјести. Лежао сам мало дана, истина; но писати вам до данас довољне крјепости и потребне охоте имао нисам. Прешедшаго љета изнојио сам се, колико никада у мојем животу; чему, освен чрезвичајне бивше врућине, криво ми је и моје обиталишче, које ћу 1-га нојем. промјенити. Од онда стала је обарати ме слабост, којој сам којекако отимао се до септемврија, кад већ морах себе предати љекару у руке. Њеки остатак грозе протресује ме јоште посведневно около пóдне; но уздам се у Бога и у љекара, и ово ће престати; осјећам да се с помоћију божијом опорављам. Морао сам, има више од два мјесеца, прекинути и пустити свако књижевно приљежаније и радњу; и овако морам сљедовати, колико мјесеци јоште устреба, док ми се не поврати читаво и чверсто здравије!

Моја ми је немоћ и дангуба тешка с једне стране, како можете и ви судити; но кунем вам се, да ми је с друге стране поготову јошче тежа печаљ, што сам дужник ваш. Тјешим сам себе искушеним вашим

церн — црн; *охота* — воља; *прешедшаго љета* — прошастога (овога) лета; *освен чрезвичајне* — осем необичне, превелике; *гроза* — грозница; *пустити* — оставити, прекинути; *сљедовати* — радити, поступати; *печаљ* — туга, жалост; *искушеним* — осведоченим, „опробаним“.

к мени благоволенијем, пријатељством, најпосље вашим човјекољубијем; но све то није ми доста, док и од вас не добијем да ми речете: „Не беспокој се; почекаћу те.“ — Можете ми тврдо вјеровати, да ће ми бити непрестана и највећа брига: вама се одужити, не имајући, благодареније Богу, ни најмањега инога дуга и живећи с штедљивостију. Ове вам рјечи предсказују да ћу вам, како сте на случај наредили, послати у Беч господару Т. Симићу рукописе житија вашего с принадлежећим, и то ћу ови дана учинити по дилиђенци, која и из Мљетака ходи у Беч. — Ви сте се потписали страстотерпец, а да вам је читати у серцу мојем, признали бисте заиста, да и ја у садашњем стању мојем могу себе тако нарицати.

Ваше страстотерпјеније јест триумф свију дјела и поступака вашега житија. Находим да је боље што сте ту, него да сте у отечеству. Шта бисте ондје, док је онако, могли творити или говорити? Ту је монарх: данас или сјутра, раније или касније, можете ту дочекати, да Он на Далматине и на Бокеље нашега вјероисповједанија оним истим монаршеским призри погледом, каквим милује све остале наше једновјерне у прочој својој монархији. Лажи су кратке ноге, и насилије влада, док га не види правда.

Овдје ништа жива не знамо иза мора: нити тко долази, нити пише. Господар Бојо Јовић овдје је одавна; поићи ће скоро: поздравља вас љубезно. То чине и сви овдјешњи знајеми ваши.

Како сте с обиталишчем и прочим? Поздравите ми љубезно господара Т. Симића. Све ћу од вас гласове жељно дочекивати; а најмилије биће ми, кад ми успишете, да здравствујете, да се мужате, да уповајете — како и да са мном стерпјеније имате, нити

с принадлежећим — с оним што припада, с прилогом; *по дилиђенци* — по дележансу (аманетна пошта); *страстотерпец* и *страстотерпјеније* — страдалац и страдање; *нарицати* — називати; *триумф* — победа; *монаршески* — монарашки, владалачки; *призри* — погледа; *знајеми* — знанци, познаници; *да се мужате* — да се храбрите; *да уповајете* — да се надате.

ме доброхотства вашега лишајете. Остајем с високопочитанијем,

у Мљеткама 9/21-га окт. 1820.,

Ваш нижајши слуга

Пав. Соларић.

Мој адрес без никаква рикапита, зна за ме пошта и писмоноша.

[На то му је писмо Зелић одмах одговорио ово што долази:]

Љубезњејши мње господине Павле, здравствујте!

Ваше мње љубезно писаније, отпушченоје 9./21. октомврија, јесам примио чрез господара Симића на 10. истог п. с. и в нем означена све разумио. Чувствително сожаљеју о вашеј бољезни, и усердно прошу вишњаго, да вас исцјели, и јешче уздержи многољетно за ползу и просвјешченије нашего милога рода и нације. Јављате ми да ћете ми послати по дилижанци моје рукописе со молованим портретом, које чрез господара Симића дожидају оне у скорости примити, и прочаја....

Пишете ми да вам је ваша немоћ и дангуба тешка, а јешче тежи мој дуг, и да се тјешите мојим к вам пријатељством и человјекољубијем, и да све то није вам доста, док и от мене не добијете да вам речем: „Не беспокој се, почекаћу те.“ — Љубезни мој господине Соларићу. Ти знаш да су веће три године прошле да вас ја чекам с мојијем житијем, да га окончите, како је наша погодба у вашој рцевуди, а сада ми пишете да вас почекам за новце. Ја вам сада чисто кажем, да вас више од данас нећу чекати ни један час, него вам ји ја даривам и поклањам на вјеки, од које вам у овој шаљем вашу рцевуду (квиту) за ваш мир и спокојствије, и с овијем да се

доброхотство — добра воља; *без никаква рикапита* — без икаквог ближег одређивања; *мње* — мени; *отпушченоје* — испраћено; *чрез* — преко; *в нем* — у њему; *сожаљеју* — жалим, сажаљујем; *јешче* — још; *дожидају* — очекујем; *у скорости* — у брзо; *рцевуда* (тал. ricevutta) — признаница.

увјерите, да ја више љубим Соларића, него ли 200 талира орлаша, знајући ја да сви философи и списатељи књига биједно живу на овом свијету. — Даклен, љубими мој, више се за ово не печали, него мужајте сја и крјепите сја и гувернајте своје мени мило ваше здравље, које ти ја од свега чистосердечија желим получити.

И с овијем остајући, вас најљубезније поздрављајући, взаимно и в купје са свијем нашијем, вам познатијем нашијем пријатељи. Ја живим у бирцаузу „Бијелом вуку“ и лежим лијечећи се от рана на ногу у постељи, а о мојеј судбиње не знам вам ништа до данас казати, и прочаја...

У Бечу на 20. октомврија п. с. 1820.

Вам познати всегдашњи
Страстотерпец.

По пријатију он овога мога посљеднога писма и ја његова најпосљедњега ево што ми одговара (који се послије овога пресели у вјечну жизн на 6. јануара п. с. 1821.):

Преподобњејши господине архимандрите!

Високопочитајеми благодјеју мој!

Нојемврија 8.-га р. около полдне нашло ме је куњајућа на софадину посље грознице писмо ваше од 20. октомврија (1. нојемврија), које почем сам прочитао и све видио, остао сам од нечајаног презјелног удивленија за неколико минута као дрвен; затим бризнуле су ми вруће сузе од крајњег умиленија и глубочајше благодарности. Као не вјерујући јошче самим својим очима, вратио сам се наново читати

љубими мој — љубљени, драги, мој; *гувернајте* — чувајте, поправљајте; *взаимно и вкупје* — узајмице и укупно (заједно); *п. с.* — по српском; *пријатије* — примање, пријам; *жизн* — живот; *високопочитајеми* — високо поштовани; *благодјеј* — добротвор; *софадин* — мала софа, диван; *нечајано* — неочекивано, изненадно; *презјелно* — превелико; *глубочајша* — најдубља.

писмо и гледати вкљученоје у њему: потврди ми се чудна рјетка истина! Таковому вашему чрезвичајно великодушному трату (tratto јошче не имамо серпски) мало се виђа подобни примјера на свјету, а и у самој историји! Особито пак међу нашим серпским народом ја во истину не познајем никога жива, који би кадар био толико високо отмјена чувствованија у својем серцу имати, и тако изненада и на толико љупки и најучтивији начин својему дужнику (био он и философ и полезан народу списатељ и оскудјевајушч колико му драго) дуг од 200 талира орлаша отпустити и даровати.

Капитан Перо Обиловић, од којега ништа не тајим, кад сам му прочитао ваше писмо, плакао је од умиленија и рекао: „Онај муж и Сербин (то сте ви), на особиту чест Сербљем, има велику душу: он је био без сумњенија вавјек истини љубитељ своји снародника, а садашњи његов к вама (мени) трат достојан је вјечитог воспоминанија међу Сербљи.“ Моја ће бити брига, да се то збуде. Међу тим и медику Фрушићу у Тријесту, мојему великому пријатељу, сооппчио сам већ сву ту чудну вешч. Нисам му казао тко је и гдје такав мој благодјетелни зајмодавац: хоћу, нек ми он потражи и именује подобна кога другога међу Сербљи, и нек се прије сит начуди и надиви, чему сам се и ја, пак ћу му посље казати ваше име.

Моја благодарност, кад би јој свемогући дао достигнути до состојанија, гдје би ..., но ово је љепше премолчати. —

Ја до три и до четири уре по по́дне нисам ни к чему годан, а то од великога зноја што ми долази пред дан ујутру и од полудневне грознице, која по

вкљученоје -- уметнуто, додано; *чрезвичајно* — особито, изванредно; *трат* (tratto) — поступак; *подобни* — слични; *чувствованија* — осећања; *оскудјевајушч* — који оскудева, сиромашан; *снародник* — „санародник,“ земљак; *воспоминаније* — спомен, сећање; *медик* — доктор, лекар; *вешч* — ствар; *благодјетелни* — добротворни; *достигнути до состојанија* — да буде остварена; *премолчати* — прећутати.

себи није ни силна ни дуга, но посведневна је. Ово обоје происходи од конвулцивна кашља, што ме (и не тако превећ) задушује. Већ 23 дана нисам изишао из куће. Има већ више од четири мјесеца од када к никаквој књижевној не приљежавам работи. Немоћ моја слути ми јошче сам Бог зна колико подобни празни мјесеци. И љекарева је наредба да се ни најмање не трудим у књигама, докле гођ будем љечити се. По овому видите како сам принужден послати вам ваше рукописе са свим прочим, што ћу и учинити за цјело до пет шест дана.

Будући да овдјешњи мој мједорјезац није најбољи ritrattista, што се види и у образу Доситејеву у *Мезимцу,* нисам се усудио дати му да реже ваш.

У Унгарији всује ћете тражити кога ради вашега житија: љени су, стил им је мјешовит, и не умију преводити с италијанскога. Ако се прихвати г. Вук, пригледајте да не буде верло ерцеговачки, нити по његовој новој ортографији, но, ако вам се нрави, онако како сам ја започео.

Ово сам писамце писао четири дана! Нек буде доста за сада. Примите сва најњежнија к вам чувствованија признателне вам до вјека душе

у Венецији 8./20. нојемврија 1820.

Вашега благодарнога

Пав. Соларића.

[Краљевић као сарајевски владика, и даљи му живот]

Напоменуо сам у првој части на страни 490.-ој[1] да се чуло у Задру у мјесецу мају 1808. да је доша̂ из Аустрије некакав епи-

[1] У овом издању на стр. 187. друге свеске.

конвулцивни — „конвулсивни.“ с грчевима; *са свим прочим* — са свим осталим; *ritrattista* — портретист. сликар; *образ* — лик. слика: *всује* — узалуд; *но, ако вам се нрави ...* — него, ако вам се свиди...

скоп у Далмацију и с прешом прошао кроз градове Книн и Сињ у Сплит, чекати Мармонта. Ово је био владика самоназвани у Земуну Краљевић, о коме ћу овдје казати како је он постао у Сарајеву босански владика. И ово не измишљам из моје главе, него што ми је казивао у Рагузи 1810. парох Јоаникије, јермонах из Пиве манастира, који је био три године парохом у Сарајеву и у исто вријеме, када је Калиник, први сарајевски владика, Краљевићу продао своју епархију. И ови Калиник имао је код себе једнога протосингела, по имену Антима, који га је служио неколике године; и мислио га је Калиник учинити епископом и дати му своју епархију, со уговором: будући да босанска епархија на годину даје по 50 кеса новаца, тако да Антим кад буде владика да шаље Калинику у Цариград сваке године по 45 кеса, а њему остаје 5 кеса и оно одвише што добије на петрахиљ архијерејски и прочу гуљачину по њиову старом обичају. На ову погодбу пристане речени његов протосингел Антим.

Пише Калиник у Цариград патријарху и синоду, да је он остарио и да не може више служити, него да има свога протосингела, кому ће он дати своју епархију и моли патријарха, да му пошље благословеније, да га посвети за владику босанскога. То патријарх учини и пошље му писмено дозволеније, да слободно може су друга два епископа произвести га на

Пива манастир — пређе у Херцеговини, сада у Црној Гори; *кеса* — 500 гроша; *гуљачина* — гуљење, отимање (од народа).

степен епископски. Прими Калиник од патријарха ово дозволеније и зовне свога граматика (секретара), именом Киријака, родом из Цариграда (Грк), да̂ му писмо патријархово да прочита. И кад је видио име Антимово, рече и совјетује Калинику да не каже ништа Антиму, докле му исти граматик не рече, који знадијаше да у Венедикта има доста цекина, а у Антима ништа. Тако пође граматик с реченим писмом и покаже га Венедикту, који се тадај згодио у Сарајеву, просећи милостињу и гулећи народ по Босни на име манастира Синајске горе; који је био дошао и к мени с лажима у Далмацију года 1805., о коме сам у I.-ој части на стр. 424.[1] казао. Погоди се граматик с реченијем Венедиктом, да даде њему сто цекина у злату, а Калинику владици триста цекина млетачкије. И врати се граматик к владици и каже му да ће му дати речени Венедикт триста цекина млетачкије у злату, да њега учини владиком а не Антима. На које му одговори владика Калиник: како би могао учинити Венедикта владиком, а у патенти патријарховој пише се име Антимово? На које му одговори речени граматик, да ће он истругати Антимово име, а записати Венедикта. Тако су и учинили.

И ови владика Калиник, подобно Ијуди, прода Венедикту владичанство за триста злат-

[1] У овом издању на стр. 146. друге свеске.

патента — „патенат," повеља (јавно писмено, којим се некоме потврђује какво право, чин, служба итд.); *подобно* — слично.

ника, како и Ијуда Христа Спаситеља за 30 сребреника. Послије овога дозове Калиник Антима и покаже му писмо патријархово, и говорећи му лажно да је патријарх писао, да учини Венедикта владиком, који је препоручио се био у Цариграду и писао своме пријатељу, „и ево њему, а не теби, послао је дозволеније."

Ово ми је исто и речени Антим у Задру казивао, који је из Сарајева тадај прошао кроз Задар за Анкону Грцима за капелана года 1808., о коме сам споменуо у првој части на стр. 520.[1]

И послије Калиник пригласи епископе ерцеговачкога и призренскога года 1806. у Сарајево, и поставе Венедикта, који се послије назва Краљевићем, владиком.

Калиник врати се у Цариград, а остане Краљевић у Босни, и међу оније христјани почне поступати горе него ниједан прије њега епископ, при коме остави и свога горе именоватога Киријака граматика, кому по уговору и погодби, док је Калиник жив, да му Венедикт преко реченога граматика шаље у Цариград сваке године 45 кеса. Случи се да умре у Сарајеву један убоги христјанин, чизмеџија, кому остане жена и петоро дјеце, и по обичају насилија од грчкије владика по свој турској земљи у Европи, не допушти нови владика донијети у цркву мртваца, да га по обичају погребу прије него њему даде жена његова 500

[1] У овом издању на страни 207. друге свеске.

пригласи — позове; *чизмеџија* — чизмар, обућар.

гроша. Кажу за ово свештеници и служитељи црковни туторима (прокаратурима) од цркве исте, и од њих 12 четири-пођу казати владици да умршега жена не има ништа него петоро дјеце сиротâ, оставши иза оца. На које њима владика одговори: „Ако не има жена, нека плати општество.“ А општество узапрло се, да нијесу дужни то платити. А с друге стране владика држи тврдо и не допушта попима дигнути из куће мртво тијело. И тако су се препирали два дана. И најпослије давали су му тутори 50 гроша, да допушти, али владика није без 500 гроша да допушти хотио. И тако једно вече узму мртвога и донесу га у двор и оставе га на вратије владичиније. И то када виде слуге, кажу владици. Онда се он упали, а и природно јест љуто као змија, и ту вичући стане клети и псовати све оне христјане, и заповиди слугами да зовну три четири факина (товароноше), и они час пошље га овноћ закопати без свештеника и без погребенија обичнога.

И прва неђеља дође. У цркви стане на причесној са стола архијерејскога предикати и најжешће христјане клети по грчкије владика обичају. И он је мислио да је нашâ у Сарајеву оне трговце и христјане препросте, како што су по Булгарији и Мацедонији људи и христјани, који се боје и дркћу од клетава грчкије владика. И зато узму га на зуб и у ненавидост све Сарајлије.

умерши — умрли; *факин (товароноша)* — носач, „ама-лин“; *на причесној* — за време „причесне“ (песма која се пева на летургији кад се свештеник спрема за свето причешће).

У то вријеме ратовали су Сербијани с Турци. Који су били дошли до ријеке Дрине, која раздјељује и граничи Босном и Сербијом. Зато Турци Сарајлије устраше се да не пријеђе Карађеорђије с војском у Босну и да се с њиме не дигну на оружије Бошњаци против њи; у исто вријеме саберу се сва турска господа у Сарајеву и договоре се да зову преда се од свије закона поглаваре, да се упоруче сваки за свој закон и нацију, да ће бити вјерни своме цару Отмановићу. И најприје зовну 12 прокаратура православне цркве, ђе су ји Турци питали, оће ли се они упоручити за све христјане који прилажу к оној цркви, да ће бити вјерни турском цару, који су одговорили да оће бити вјерни, како су и до сад били. Ту су била и четири свештеника, међу којијем један од оније гореименоватога јеромонаха Јаникије, који је ово мени у Рагузи све подробно расказивао, и био је тадај за пароха у Сарајеву. У тај дан није се налазио владика речени у Сарајеву, него је био изишао у села по епархији у гуљачину, а намјесто себе оставио реченога Киријака, свога граматика, који је намјесто њега у Сарајеву заповиједао поповима и христјаном. (И ово ми је исти јермонах казивао: када онђе није владике, остави заповјед онијем свештеницима, када оће служити св. летургију, да намјесто њега морају од његова граматика с метанијом искати вријеме и благослов. Ово је, каже ми исти јермо-

упоручити се — јемчити за кога; *христјаном* (3. п. мн.) — хришћанима; *метанија* — клањање на коленима.

нах, и сам толико пута морао чинити. — Сада питам свакога, који буде ово читати, је ли ово икада у свијету било и чувено: да један свештеник иде питати од простога мирјанина благослов и вријеме, када полази у цркву служити? И ваљада не знаду гордељиве владике грчке да и цари благочестиви свештенику главу приклоњају и цјелују га у десницу, а не они мирјаном?).

Запитају Турци прокаратура̂, ђе им је владика, и оће ли они и за њега упоручити се да ће бити вјеран султану? Који су им одговорили да они не знаду куд је отишао из Сарајева, и да они неће за њега поруци бити. И паки упитају Турци ђе му је граматик? Који су рекли да је у двору владичину. Нама' га пошљу Турци звати; и упитају га, куда је отиша̂ владика, и ко ће се за њега упоручити. Који одговори показујући с руком на прокаратуре, да ће они за њ бити поруци, који одговоре: „Ми нећемо бити за њ поруци." — Онда одговори Киријак граматик: „Ја ћу се за њ упоручити." — Упитају га Турци: „А ко ће се за тебе упоручити?" — Погледа око себе на прокаратуре, молећи исте да се који за њ упоручи, али није ћио нијedan, зашто су га познавали од прије при Калинику, какав је објешењак био. Тако нама' узму га Турци и затворе у тавницу, и тај час пошљу дванаест Турака јасагђија, да нађу и доведу

мирјанин — световњак, грађанин; *преклоњају* — приклањају, сагибљу; *цјелују* — целивају, љубе; *и паки* — опет, по други пут; *јасагђија (јасагџија и јасакчија)* — пратилац, про-

владику с његовијем млађијем и пошљу га у Травник к босанском везиру, и с њиме његова протосингела и архиђакона и реченога граматика, ђе су неко вријеме ста́ли у тавници, оковани у гвожђе. И штудирајући у арешту овај хитри лис, а има̂ је неколике стотине дуката (цекина) код себе, знао је како ће се избавити арешта и оставити и издати свога цара и стадо Христово, њему продано.

А ваља и ово знати да код свије везира и паша налазе се у служби њиовој Грци до њиове садашње револуције, то јест: ћурчибаше, терзије и кухари, који су код паша и везира при њима као совјетници. Призове ји к себи и замоли исте, да би они молили везира, и да му кажу да је он вјеран своме цару Отмановића; и, ако га пушти из арешта, да ће му дати што год заиште. И тако чрез речене Грке погоди се с везиром (а то није ми познато колико), и што је имао неколико дао му је, а што му је остао дужан по њиовој погодби, даде везиру рцевуду (квиту), да ће му дати када покупи у народу обичну своју мирију, како му стоји у ферману цареву. Било је у квити означено и вријеме, за које му има донијети решто. Тако отпусти везир владику и његове млађе, и нама' пође по свој епар-

водич (који и брани онога с ким иде); *арешт* — затвор; *ћурчибаша* — ћурчијски (кожухарски) старешина; *терзија* — шавац, кројач (турског одела); *цару Отмановића* — османском цару (тј. свих Османовића или Турака, који се тако зову по основаоцу турскога царства *Осману* или *Отману*, који се родио г. 1259. и владао од г. 1288. до 1326.); *чрез* — преко; *мирија* — сваки данак (што владика узима од народа зове се *димница*, тј. данак од свакога *дима* или куће); *решто* — „resto," остатак.

[illegible] Турчина [illegible]
бом [illegible]
мају [illegible]
четири [illegible]
стоји [illegible].

И тако се пројде међу неколико месеца и приближаваше се к Сави, близу Дмитровице, границам аустријским, у то време пројде и срок његове квитанције, коју је дао везиру. И не видећи везир владике, да му донесе решто, пошаље неколико Турчина, да га нађу и к њему доведу. Кога су и нашли на најпосљедњем његову конаку у Босни код једнога кнеза, ђе исти дочека Турке и угости они домаћин вечером и ручком Турке, а сувише он кафом и ракијом, који су остали задовољни. И владика Венедикт ону ноћ приправи, но не знам откле добије, трјестинскије солдина илити $1/2$ (пол) крајцара и завије неколико фишека у карту: у сваки по сто реченије солдина, који фишеци значе сваки по једну кесу, сирјеч сто цекина у злату, и замотао у карту и свеже концем, и озго с једне стране метне по један цекин млетачки у злату. И ујутру покаже исте фишеке буљубаши и осталијем Турцима, говорећи њима: да он није обишао сву епархију, него да шаље по њима везиру

Дмитровица — Митровица (среско место у Срему); *срок* — рок; *квитанца* — квита, признаница; *трјестински солдин* трњћанска крајцара (управо $1/4$ крајц.); *карта* — хартија; *буљу-баша* — војнички или пандурски старешина.

речену суму новаца, како је у његовој квити. Видећи слијепи Турци у сваком фишеку озго по један златан цекин, мислили су да су све унутра цекини млетачки. Који пред њиовијем очима запечати исте фишеке с црљенијем воском (цером шпањом), а буљубаши дарује за њиов труд 12 цекина у злату, и осталијем Турцима по њиову достоинству, кому мање кому више.

И тако се Турци с реченијем новци врате у Травник к везиру.

Тај исти дан пошље владика свога Турчина јасагџију од конака његова дан ода далеко, да му доведе једнога попа свезана, лажући му да му није донио мирију од своје парохије. Турчин мора га слушати, зашто га он плаћа. Како је Турчин одлучио се од њега, а он је веће прије уговорио с христјанима, да му нађу лађу; и тај дан превезе се преко Саве са својим горе упоменутим друштвом и с коњма у Дмитровицу, ђе одстоји неколико дана у лазарету контумацију.

Сјутрадан доведе јасагђија попа и не нађе владику на конаку, ђе га је оставио. Упита кнеза куда је отишâ, и који му каже да је отишâ у друго село. И тако јасагџија с попом тражећи владику, најпослије чује да се превезâ преко Саве у Дмитровицу. И тако

лазарет — болница (овде се разуме она, у којој су окужени и они што путују из окужених места издржавали одређени број дана ради проматрања); *контумација* — „котроманац," тј. затвор, забрана да се дође у додир с другим светом (обично за четрдесет дана, од куда је и француски назив за то: quarantaine, тј. *карантен* или *карантин*).

се вољно [illegible] у Травнику у [illegible] казати, а после [illegible] да [illegible] и када дође [illegible] да је владика мужествено [illegible] и тако [illegible] везира и [illegible].

Кад [illegible] везир фирман [illegible] да га [illegible] ако га нађу, да му га доведу. И рекоше Турци срету на путу [illegible] кажу да је владика побегао из Босне у Мађарску земљу. И тако врате се Турци у Травник и кажу везиру што се [illegible] са владиком.

Ово ми је све [illegible] кије, а [illegible] протосингел [illegible] Станковић, који је све при њему био и с њим у Далмацију дошао.

Када одстоји владика контумацију у Митровици, пође у Петер-Варадин генерал-команди п. Шимшају и каже му како га је везир у Травнику мучио у арешту и да га је вјешао за ноге и сламом потпаљивао, а ово је и мени у Крупи исти владика казивао, кад је био 1813.-га љета и кад смо били још у љубави. А његов протосингел ми је казивао да га није вјешао ни мучио везир, него је ту лаж казао Шимшају, и послије да га је Шимшај послао Њих Екселенцију г. митрополиту у Карловце, да му даде у који манастир да живи. Митрополит га пошље у један фрушкогорски манастир, како су ми казали, у Венек, ђе је

мужествено — јуначки; *п. Шимшај* — јамачно пуковник (барон) *Симсен* или *Шимшен*, главни командант у оно доба у Варадину, који је одржавао везе и са Србима у Србији на време првога устанка; *Венек* — Фенек, манастир близу Земуна.

живио неко вријеме. И не знам за који узрок из манастира побјегне у Биоград међу Сербијане.

Али сам чуо да је из Травника везир писао у Беч преко њиова министра цесару, који се тужио на владику, да је утекао из Босне у његову земљу и однио толике новце истога везира и другије трговаца, христјана и чифута, које је узео у зајам у Сарајеву, и да је цесар по везиревој прошњи издао декрет по Унгарији, ђе би се наша̂ таки владика, да се има уватити и Турцима у руке предати. И да је ово п. Шимшај преко свога некога пријатеља дао јавити реченом владици, да бјежи из царства аустријскога. Који је и побјегао у Биоград и седам мјесеци међу Србима живио, ђе је нашао три Грка: владику Леонтију и генерала Рудофиника и Недобу. И како су ми исти неки Срби, који су били у Биограду у српском сенату, казивали у Бечу 1815. года да је био почео нешто и међу Србима мутити против Срба су горе три именовата Грка, за које су га ћели Србљи утопити, како сам с почела у овој части казао: и тако из Биограда утече 1808.-га года и, за моју и мога отечества велику несрећу и немир, дође у Далмацију.

Стојећи ја овђе у Бечу три године, многи су ме Грци питали за реченога епископа и о његову опхожденију и поступању с христјани поради вјере наше. Којијем сам све узроке

почело — почетак; *опхожденије* — понашање.

исказао, и ја, будући куриоз знати Краљевића отечество и воспитаније, питао сам његовије патриота из Македоније и Солуна, да ми кажу ђе се родио, и је ли се у ком манастиру постригао. Многи су ми којекако казивали, али ми је најправије и достовјерније казао из Солуна г. Василије Риза, купец у Бечу, то јест, да он познаје сву његову фамилију и да му је отац Грк а матер Бугаркиња, и да му је отац кириџија и да има брата у Солуну чизмеџију, и да се зове не Пичаура него Полизовић, и да је он отишао дјететом у један манастир, зовоми св. Анастасија, далеко од Солуна двије уре ода. У коме манастиру јест стајао док се задјаконио, и послије да је у истом манастиру украо 6000 гроша и побјегао у Букорешт, у Каравлашку. И да се онђе казивао да је свештеник, и ђе је служио летургију и совршивâ проче тајне црковне за три године. У то вријеме дође из Солуна некакав купац Грк у Букорешт, који је добро њега познавао и како је покрао манастир опоменути. Зато, када види он реченога купца, побоји се да га не ода господару од Каравлашке и да га не уфате. Тај час сакрије се и ондале побјегне у Јањину к Алипаши, и код њега је служио три године за субашу.

куриоз — радознао; *патриот* — сународник, земљак; *достовјерно* — поуздано; *кириџија* — „кириџија," возар; *купац* (по руском) — трговац; *„господар" од Каравлашке* — титула кнезова Влашке и Молдавије (пре сједињења у кнежевину Румунију), које је у стара времена бирао сам народ, а од г. 1714. постављао их турски султан; *Јањина* — град и главно место јањинског вилајета у јевр. Турској (од прилике негдашњи Епир); *Али-паша* — види напомену среда на стр. 104. и 105.

И ово ми је сам он из уста казивао, кад је био осам дана у моме манастиру Крупи. Како се растао од Алипаше и ђе се учинио свештеником послије, — то ми није казао. И послије овога времена састане се неђе с некијем протосингелом од манастира Синајске Горе, који протосингел даде му копије от свидјетелства свога манастира, да по Босни на исти манастир проси милостињу. Којијем је граматами (писмами) óдао по Босни просећи, и у году 1805.-ом дође и у Далмацију тајним путем к мени у Задар, како сам описао у првој части на страни 424.[1] Који се врати из Далмације у Босну, ђе послије до мало времена постане у Сарајеву епископ.

И горе речени синајски протосингел у году 1815.-ом дошао је у Далмацију у поћеру за Краљевићем, искати од њега испрошену по Босни милостињу на Синајски манастир, но није му дао ни крајцаре. Који га је, у манастиру Драговићу стојећи, клео и псовао и казивао онијем калуђерима каква је Краљевић варалица и лажа без совјести. Ја нијесам видио овога протосингела, него су ми све ово казивали исти неки калуђери у манастиру Драговићу года 1819.-га.

Напоменуо сам ја у I.-ој части мога житија, како се у Цариграду постављају патријархи и епископи, и како је Краљевић постао

[1] У овом издању на страни 146. друге свеске.

Којијем је ... — овде (као и на много места раније и даље у тексту) реч *који* стоји место *он* или *тај*; *грамата* — повеља, даровно писмо.

и како је у Св. Гори у манастиру Филотеу три године Турчин у цркви дејствовао, а други кроз Леванат ђаконио и попио и у Тријешће дошао, и што се догађа у оном варварском владјенију противо канона свјатих отец и апостол. И све ово што сам описао — не за осудити никога (сохрани, Боже, и помислити!), него напомињем моме миломе роду, а сувише моме несретноме отечеству, да у напредак слијепи граждани не би се преварили и слијепо и безрасудно примали себи за пастире, како што су епископа Краљевића, без да се и од кога извјесте о његову происхождению, вјери и дјелами, а сувише о писменим свидјетелствам у чину и произведенију на степене црковне до самога епископства. Јербо вања знати да у ономе владању епископи гречески, када кога рукополажу на степене црковне, не дају њима о том писменога свидјетелства. А нађе се која битанга и пробилијеска бесовјесна, и пођe у друге провинције међу прости народ, ђе га нико не познаје, и каже се да је свештеник или епископ; и тако дјејствују и извршују свете тајне црковне протива канонов свјатих отец и апостол.

[Венчање Наполеоново с Маријом Лујзом и Зелићева здравица]

Избрисао је ценсур много ствари из прве части, от којије не имам при себи оригинала, нити су ми овако смушчену у мисли и скорби

пробилијеска — пробисвет, „авантурист“; *смушчен* — смућен, збуњен; *скорб* — жалост.

могле доћи у вријеме да ји опишем на свом мјесту, а казао сам у првој части на страни 541.[1] како смо ми депутати имали посљедну удијенцу код бившег императора Наполеона и отпушчени из Париза 1810. мјесеца маија. Ми, кад смо дошли у Париз по првој удијенци код императора, јесмо били позвати у његов двор на објед у дан неђељни с многијем другијем из штата депутатима. Тако у биће наше и од другије принципа и министара јесмо били позивати на обједе. Император вјенчао се с Маријом Лујзом на 2. априла п. р. 1810. у капели зовомој Лувер. И из његовије двора идући кроз једну велику салу доречене капеле, у којој су присуствовали сви краљи и краљице, министри, маршиали и инострани посланици, у којој са́ли јест на обедвије стране по три реда ста́ло и сједило 8000 душа најпрвије и от најизбраније Француза мужес[ког] и женс[ког] пола и иностраније, који су били ту позвати с билетима, ђе сам се и ја налазио с мојијем друштвом: Ђурићем и Стратигом. У првом реду били смо нас три до врата близу от речене капеле трећи, и гледали смо сву церемонију док се свршила миса и вјенчање. Од двора до капеле посред оне велике и широке са́ле била је прострта зелена чоха, куда

[1] У овом издању на стр. 225. друге свеске.

штат (по тал. *stato*) — држава; *Марија Лујза* — кћи аустр. цара Фрање I. (1791.—1847.), друга жена цара Наполеона I. (1810.), после чијега пада војвоткиња од Парме, Пјаченце и Гвастале; *Лувер* — Лувр, најстарији краљевски двор у Паризу, у ком се данас чува огромна збирка уметничких дела и старина, етнографски музеј итд.; *миса* — католичка служба божја.

је ишао император и Марија Лујза под балдакином златотканим, кога су над њима носили четири маршиала. И двије краљице, сестре Наполеонове, носиле су скуте од страг новој реченој императрици. Ишли су пред балдакином напоредо по два маршала, са шетрами или штапима от сребра и злата у десној руци, којије је могло бити 100 пари. А матер императорова, стара, именем Летиција, ишла је пред балдакином за маршиалима. Како су изишли из двора, ишли су до у капелу добар четврт часа, спроводећи њи једна славна музика. Сва су париска звона звонила и сви топови грували, да су се све Тољерије и речена сáла тресле од велике јеке, тако да су на многије прозорије стакла попуцала. А народ од 8000 душа, сви су викали по француски: „Да живи император и Марија Лујза!“ И с истом церемонијом тако и из капеле јесу се вратили у двор. Сав је Париз различитијем бојами од огња био освијетљен.

Био сам у мом животу и код другије славније дворова и цара, и то: у Бечу у вријеме блаженопочивших цесара Јосифа и Леополда, и при ниње владјејушчему императору Францу; тако исто и при блаженопочившеј благочестивој и православној императрици ро-

са шетрами (по тал. изг.) — са скиптровима, тј. с маршалским палицама (sceptrum = *скиптар* је управо владарска палица, знак највишега достојанства и власти); *Летиција* — Maria Laetitia Ramolino (1750.—1836.), мати Наполеонова; *Тољерије* — краљ. палата (Tulieries), градина и двор некадањих краљева француских у Паризу (види напом. у I. свесци на стр. 65.); *ниње владјејушчему* — који сада влада.

сијској Екатерини Второј у Кијеву, и у Варшави краљу пољском Станиславу, и у Венецији принципу Манину, дужду млетачком, исто и у Цариграду 1785. и 1786.; и видио реченије цара и краља корте, богаство и њиово великољепије, — али ми се показало најбогатије и најсвјетлије одјејаније при корти реченога бившега императора Наполеона, украшена златом и брилијанти. А овоме се није ни чудити: једно, што је Франца по себи богата, а друго, што су ђенерали и маршиали француски огулили и поробили у Европи толико краљевина, от којије све богаство собрало се било у Паризу, осим што су житељи и народ француски много просвјешчени и трудољубиви у рукодјелију. Како исто и овђе, у три године, што сам видио у Аустрији њемачки народ, који сви посве добро живу, одјевени и обувени, и ништа им не оскудјева, како у нашему славјаносрпском народу, колико сам искусио куд сам ходио по Европи, а особито у мом несретном отечеству Далмацији, не будући трудољубиви.

Послије вјенчања императора Наполеона с Маријом Лујзом, трећи дан пошао је из Париза у град Компјење, са свом својом кортом, ђе смо и ми и многи депутати тамо морали ићи, за представити се истоме на удијенци и за искати отпушченије вратити се у отечество. И дошли смо к њему у петак рече, и

корте — дворови; *одјејаније* — одело; *Франца* (по тал.) — Француска; *рукодјелије* — рукотворство, занати; *Компјење* — Compiègne, франц. град на реци Oази, с чувеним замком (у ком су радо становали француски краљеви) и с лепом шумом.

приказали се његову министру и првом секретару од штата г. Алдини, а у суботу ујутру били смо позвати и ми, како и многи други депутати, с билетима у његов двор, на објед, ђе је било до 100 прсона на томе обједу. Али по њиову обичају иде се на објед око 5 ури после подне. Једући и пијући вино и различите ликворе, а особито вино шанпањско, које је мени најповољније било пити и које ми је било поугријало главу, ђе је сједио до мене мој друг г. Георгије Ђурић, из Задра, Србин; и сједећи на обједу више од двије уре, и стојећи сви весело, и ја мислећи и у себи расуждавајући како у толико прсона нико неће да напије у здравље домаћиново, који нас овако добро части, како што је обичај у нашему српском народу, а то чине и многи Талијанци: — за ово упитам код мене реченога Ђурића, који ми одговори да тај обичај не имају Французи. Кому ја одговорим да ја мога српскога обичаја нећу губити, него ми долази вољa да ја наздравим марешалу Дуроку у здравље домаћиново. — Ђурић је попомислио и одговорио ми је: „Ако то и учиниш, што није у Французâ обичај, неће те за то врћи у арешт.“ — Донесено је било на сто, послије толико различитије јела, и печење. Тако побојим се да се брзо не устане и да нећу имати вријеме наздравити Дуроку: узмем чашу и налијем шанпања, и устанем на ноге и речем Дуроку:

секретар од штата — државни секретар (министар); *ликвори* — ликери; *и стојећи сви весело* — и сви весели; *Дурок* — маршал Наполеонов (види напом. на стр. 219. друге свеске).

— Eccelenza. Io facio questo brindese alla prosperità di Sua Maesta gran Imperadore Napoleone e alla Sua Augusta carissima sposa Imperatrice Marie Luigi. Eviva Imperatore Napoleone! Eviva Maria Luigi! (Ецененца. Ја чиним ово напијање за благополучије домаћина Јего Императорскаго Величества великога Наполеона и његове дражајше супруге Императрице Марије Лујзе! Да живи Император Наполеон! Да живи Марија Лујза!).

Испијем чашу и сједем. Ја сам мислио да ће сви одговорити: „Eviva Imperatore! Eviva Maria Luigi!," али нико ни ријечи не одговори, но осташе као зачуђени и нешто почеше један с другим шаптати. Ја сам се мало и застидио, али што би би! — Император сједио је у другој до наше сали с императрицом и другијем краљи и краљицама на обједу. И тај минут пошли су му камаријери (камердинери) казати, који су нас служили. И послије кажу ми како су се смијали и чудили моме напијању. Ја сам размишљао како ћу се изговорити и извинити код Дурока, да ми опросте што сам узео они слобод.

И до мало послије устали смо иза трапезе и пошли у другу салу, ђе смо пили кафу и рузолију. И ту ми дође један господин, који је био, су пет другије, депутат од Милана, а рођен Млечанин и фамилије велике, који ме стаде грлити и љубити, говорећи ми: да му је милије што сам ону здравицу учинио него да

благополучије — срећа; *камеријер (камер-динер)* — собар, „собни слуга;" *рузолија* — „розолија" (врста ликера).

му је ко дао 1000 дуката, додајући ми и ово: „Нека знаду Французи какви је поданика вјерније имала република млетачка!“ — Кому сам се извињавао. Тако у онороликој господи нађем и принципа маршала Дурока и кажем му да ми опрости, што сам узео слободу њему напити за здравље императорово, који ми одговори да се за то не бринем и да је то посве било мило императору. И послије нама' пођемо сви у придворни театер, ђе смо провели вријеме до по ноћи.

Сутрадан у неђељу по миси у једној великој са́ли око 200 прсона чекали смо из цркве императора, који нам је дао удијенцу и нас отпустио с онијем ријечима, које су означене у I.-ој части на стр. 541.[1] и прочаја. Ово̑ су Французи нама' вргли у новине француске и талијанске.

[Краљевић тражио унијатски катихизис и осамнаест учитеља унијатских]

Ово пишући, дође ми на памет, што ми је казивао један Грек, православни христјанин и чесни человјек, родом из Македоније, који живи од неколико година у Бечу, кад је био у Бечу 1819.-га года много пута упоменути отступник от православне восточне св. матере цркве, како је он искао од двора да му сачини један унијатски катихисис, и то-

[1] Види у другој свесци овога издања на стр. 225.

вргли у новине — метнули у новине (објавили у новинама).

лико стотина еземплара да му пошљу у Далмацију за његово мнимо греческо семинарио, на који катихисис да се потпише исти Грек, Паполако зовоми, аки би га он на свијет издао, и под завјесом лажи био би восточнаго вјероисповједанија. Овоме истоме Грку долазио је од двора један министар понуђавати га и молити да се он потпише на они нови катихисис. Који је њему одговорио да он то ни по који начин не може учинити, нити да он зна српскога језика, који катихисис мора бити употребљен за српску, а не греческу нацију. И на том је овај посао с њиме окончен.

Сувише Краљевић је искао у његовом представљеном плану 1819.-га [года], да му даду 18 унијатскије учитеља, тј. за школе нормалне у његовој епархији, које му је и обећано било от министра Саурау, како се види од његова писма, дата истога года на 4. фебрара. И у овоме истоме году био је послат из Беча један римски поп, родом из Далмације, који се је учио пет година у Бечу у колеђу и семинарију бечком и кога сам ја у Задру познао 1820. прије него сам позват у Беч. Он је био опредјељен за директора (надзиратеља) овије горе именоватије школа, који је још прије мога позова у Беч ишао по Далмацији, визитирати и мјеста наћи и опредјелити, ђе би се могли намјестити речени учитељи. Али мислим и расуђујем како, захвалећи Богу, нијесу за сад остали ни утврдили се у Шибенику

еземплар (по тал.) — „егземплар,“ примерак; *мнимо* — тобожње; *аки би* — као да; *школе нормалне* — основне школе.

послати лже-апостоли, тако се надам да ни они, који су се мислили послати за 18 школа, за сад неће доћи.

Али се бојим и дркћем да послије мене и оније данашњије находјашчије се у животу христјана мало по мало и с временом оће се уселити упљувак у цијело и здраво тијело христјанско. А особито бојим се да ће почети с главе, кад год почне, како исту главу не избира синод восточнаго вјероисповједанија, и како неке духовне прсоне сами траже код цара, и то чрез римскије епископа у Бечу, да буду пастири цркве восточне у Далмацији. — Али сам једини Господ Бог море нас сохранити и своје стадо у цијелости православне вјере уздржати и духом светијем задахнути нашега цара, да својим правосудијем даде свободу и зашчишченије у закону народу далматинском восточне православне цркве, како и прочим народам у своме пространоме царству.

У овој части мога житија што је из I.-ве искључено којешта међу папири мојијем нашао сам и овђе приложио, има нека част написата на језику талијанском, које пишући овђе у преши (хитоћи), а сувише у страху, нијесам имао времена превести на наш језик. Него препоручујем љубитељу рода нашего, кому ову повјеравам, да се он потруди наћи кога вјерна преводчика, да преведе на срп-

лже-апостоли — лажни апостоли; *находјашчије се* — који се налазе; *зашчишченије* — заштита, одбрана; *преводчик* (по руском) — преводилац.

ски и с временом изда на свијет и прочаја. И од данас, ако будем у числу живих, и случи ми се штогод важно, додаћу и вручити истоме, како и ово и прочаја. Овђе попови швапски дали су ми име да сам втори Фоцио.

Ово окончавам у Бадну на 26. јулија 1823.

Герасим Зелич,
АРХИМАНДРИТ МАНАСТИРА КРУПЕ И ВИВШИ ВИКАРИО ГЕНЕРАЛЕ У ДАЛМАЦИЈИ И БОКИ КОТОРСКОЈ.

[Одлазак у Будим крајем 1823. г.]

Био сам овђе окончио, али ћу још овђе додати. Повратим се из Бадна на 1.-ви октомврија 1823. и кажу ми у полицији да је дошла заповјед, да ми даду пасош за Будим, и да је закаснила царска заповјед, а у великој полицији казато ми је да је још у јулију од цара дошла заповјед, да ми се даде пасош за Будим, него ми га апошта нијесу дали док прође вријеме од бања, за да не идем. И онда ми га не ћијау дати, говорећи да је прошло вријеме од бања. Али сам ја хотио поћи, ако ништа а оно да прошпацирам послије три године и да се видим с мојом љубезном нацијом и с пријатељи. И партио сам из Беча на 6.

вручити — предати (у руке); *втори Фоцио* — други Фотије, тј. као што је био чувени цариградски патријарах *Фотије* (858.—891.), који се истакао као јак супарник папе Николе I., те га овај, држећи себе старијим, хтео свргнути (863.) с патријарског престола, чему је следовала одлука цариградског црквеног сабора, којом се папа Никола I. (867.) одлучује од цркве; познат је и сада т. зв. Фотијев *номоканон* (зборник црквених закона); *апошта* — навлаш, нарочито; *за да не идем* — (по тал.) да не бих ишао; *не ћијау* — не хоћаху; *партио* — отпутовао.

октомврија р. и бавио сам се у Будиму и Пешти један мјесец дана, гдје сам нашао пријатеља и Срба трговаца из Србије, и из Сарајева господара купца Гаврила Станишића, с којијем сам се много разговарао, обједујући заједно у Пешти у бирцаузу, а сувише о епископу бившему у Сарајеву прије, а послије у Далмацији. Овај ми је трговац казивао и увјеравао да је упоменути епископ Краљевић ишао три године по Руменлији с разбојници, зовомим кесеђијами, и да је то познато свој Босни и свему Сарајеву. И ево из каквије прсона постају владике у ономе варварском царству. И ово ће, море бити, мало који читатељ вјеровати, али ја вјерујем, зашто сам искуством познао у Цариграду и више подобније и згадљивије дјела по турски.

Спроводио сам у Будиму и Пешти ово кратко вријеме весело, частећи се у браће љубезније Срба, а особито код господина фишкала Михаила Витковића и г. Петра̑ Раича, тако и код господина епископа Дионисија Поповића и у прочије. И послије сам се вратио у Беч, и на 13. нојемврија р. благополучно стигао.

[Нове молбе цару за отпуст из Беча]

Све сам држао на памети царско објешчаније по толико пута, да ће ме отпустити,

---

Руменлија — име некадашње турске области (у Јевропи), која је обухватала Тракију и неке делове Македоније; *кесеђија* — „кесеџија," турски хајдук (разбојник) на коњу; *Михаило Витковић* — асесор арадске, чанадске и хевешке жупаније и чувен српски песник и приповедач првих десетина овога века

ако не у отечество а оно барем у Венецију. И тако на 4. декемврија римски 1823. предам у руке царске ову прошњу, која се овде види.[1]

Кад сам преда̂ ову прошњу цару, рекао сам му: — Ваше Царско Величество толико пута ми је обећало да ћете ме отпустити у отечество, када Краљевић буде отиша̂ из Далмације и Ви другога епископа пошаљете намјесто њега. — Који ми је одговорио да се Краљевић саде налази у Падви и „истина је да сам ти ја то обећао, али по закону римске цркве не море се један епископ дигнути до смрти, кад му је једном дата црква и епархија.“ — На ово сам му ја одговорио: „Ваше Величество! Тако је исто и у нашој восточној светој матери цркви, који епископ јест избран по закону и канонам свјатих отец и апостол. А Краљевић је избран у Далмацији при француском владању противу канонов восточне цркве. И ако, В. В., мени не вјерујете, благоволите писати и за ово питати Њих Ексцеленцију господина митрополита от Стратимировић, и онда ћете се увјерити да вам ја праву истину кажем.“

По овијем царскијем ријечма нама' сам се метнуо у сумњу да исти Краљевић јест послат из Далмације на вријеме и, море бити, да води при двору с народом христјанскијем процес и ради да га уздржи двор у Далма-

[1] Види у „Прилозима,“ на крају списа, бр. 72.

(1778.—1829.), који се више прославио као мађарски писац; *Краљевић (се) саде нал. у Падви* — пенсионован г. 1823., доцније је Краљевић живео и умро у Млецима г. 1862.

цији. И између овијем разговором обећа ми се дати заповјед, да ми се даде пасош за Венецију и да ми се врате моје вешчи, то јест куфер с портрети, које ми је полиција однијела на инквизицији 6. августа 1822. — У овоме сам га запитао: од кога ћу искати за моје отпуштење декрет. — Који ми одговори: „Од министра од полиције.“ — Кому сам рекао да сам ја толико пута ишао истоме министру Седлницком, и никада ми није допуштио преда се, тако ни с којијем консилијером његовим говорити, „него просим да дате заповјед на графа Саурау.“ — На ово ми цар одговори да је на ме министар љут, зашто је утврдио у главу да сам ја узбунио народ противо Краљевића и учитеља унијатскије. — Кому сам одговорио: „Ако море то освједочити Краљевић, министар има законе Вашего В[еличества] у руку, па нека ме суди по истоме и педипше (казни),“ и прочаја. Овђе ме је отпустио.

Послије ове удијенце размишљао сам свашто о владици и о горе реченом с царем разговору, судио сам за благо да представим цару каноне восточне цркве о избранију епископа восточне с[вете] матере цркве, које каноне и овђе означујем:

Собора седмаго вселенскаго глава 18-та, правило 3-ће овако говори: *Всјакоје избраније и поставленије от мирских властеј не тердо јест.* — У лаодикијском собору глава 10-та, правило 13-то: *Њест епископ сеј, иже мирскими человјеки избран будет.*

вешчи — ствари; *инквизиција* — претрес, преметачина; *судио сам за благо* ... мислио сам да ће бити добро...

— У собору антиохијском глава 9-та, правило 21-во, и собору сардинском глава 14-та, правило 2-го: *Аште кто од града во град пришед и молви творит, от народа примаја себје поборники, да глагољут: желајем и молим сја да будеши нам епископ, тој ни на самој кончиње непричаштен.* — И свјатих апостол глава 1-ва, правило 30-то: *Аште котори епископ мирских књазеј или људеј помоштију примет церков, да извержет сја и отлучит сја;* и правило 14.-то: *Не восхиштати епископу престола чуждаго, аште и празден јест.*

Ове сам каноне чинио превести на њемецки и латински језике, и на 18. декемврија 1823. предао сам цару, говорећи му:

— Ваше В[еличество]. Ово су канони восточне цркве, и виђећете је ли Краљевић у Далмацији правилни епископ. — И овђе ми је рекао:

— Он би морао остати на својој епархији, али би га убили. — Кому сам одговорио:

— Ви сте господари чинити што оћете, али онај народ никада неће бити с њиме миран ни задовољан. — И тако ме је отпустио...

Послије овога на 3. јануарија 1824. пише ми комесар од полиције овај билет:

Al reverendissimo Gerasimo Zelich, archimandrita.

Si compiaccia di venire da me entro oggi dovendo comunicarle la risoluzione sopra la di Lei supplica.

Sono frattanto con tutta stima

Il di Lei
Devotissimo servo
Hopfen, consiglier imple.

[*Пречасном Герасиму Зелићу, архимандриту.*

Изволите доћи к мени данас, јер имам да вам саопштим одлуку о вашој молби.

Међу тим јесам с највећим поштовањем Ваш

Најоданији слуга
Хопфен, царски сав.]

Исти дан пошао сам к њему, који ми стаде говорити, држећи једну карту у руци: „Ово је заповјед од министра велике полиције, да избереш: оли волиш поћи у Верону оли у Будим, или да останеш у Бечу? То да ми нама' кажеш, зашто морам данас одговорити министру. А о Венецији и Далмацији, за сада о том да не мислиш.“ — Кад сам ово чуо и разумио, остао сам ван себе, одговарајући истом комесару: да је мени цар по толико пута обећао да ће дати заповјед, да се отпустим поћи у Венецију, а не у Верону и у Будим; и, ако цар помањка својој бесједи, ја више нећу вјеровати ни у Бога. — Он ми на ово одговори да је и цар človjek како и ми. — Кому сам рекао да у Бечу има и више цара, „и ја данас не могу одлучити по тој резолуцији ђе имам поћи, него морам још једном поћи цару на удијенцу, представити му другу моју прошњу,“ од које овђе прилажем копију.[1]

Послије нег' сам ову прошњу цару предао, дође ми ови билет:

[1] Види у »Прилозима,« на крају списа, бр. 73.

Sigr. archimandrita.

La prego di venire da me questa matina fra le undici e le dodici ore.

Dall' ufficio, 12. gennaro 1824.

Hopfen
I. R. consigliere.

[*Госп. архимандрите.*

Молим Вас, да дођете к мени јутрос између једанаест и дванаест часова.

Из канцеларије, 12. јануара 1824.

Хопфен
ц. кр. саветник.]

Кад сам му дошао, казао ми је да не служе ништа више моје шуплике, представљене цару, него да одговорим и одлучим ђе желим поћи: у Верону оли Будим или у Бечу [остати], и да му нама' писмено одговорим. Кому сам и одговорио други дан и послао у његово officio. И кад је прочитâ моје објавленије, није им било по вољи. Зато пише ми и ови трећи билет:

Sigr. archimandrita!

In quanto alla dichiarazione da Lei rimessami oggi, m'accade pregarla di ritornare da me domani mattina alle ore 10, onde io possa farle rimarcare che sia assultamente necessario di cangiare in qualche parte la sudetta dichiarazione prima di presentarla alla superiorità.

Dall' ufficio, 15. gennaro 1824.

de Hopfen,
I. R. consigliere.

[*Госп. архимандрите!*

О изјави коју сте ми данас поднели морам Вас замолити да сутра у јутро свратите к мени у 10 ча-

сова, како бих Вам могао изнети напомене, због којих је преко потребно да се у неколико измени поменута изјава пре него што се поднесе старијој власти.

Из канцеларије, 15. јануара 1824.

де Хопфен,
ц. кр. саветник.]

Који ми је казао да овако напишем и презентам, како се овђе види од ове копије:[1]

[Царска краљевска главна управа полицијска саопштила ми је највишу одлуку на моју поднесену молбу, да ми се према њој не допушта нити се настанити у Млецима нити се *за сад* вратити у отаџбину, него да могу или остати у Бечу или живети у Верони или у Будиму. Пошто морам с места о томе изјавити своју одлуку, изјављујем да сам намеран прећи у Будим, јер тамо има црква мога закона, те могу вршити своје свештеничке дужности и очекивати даљу највишу одлуку, да се вратим у своју отаџбину.

У исто време усуђујем се препонизно замолити милост царске краљевске високе полиције, да ми поврати ствари моје заједно с уверењем о мојој невиности што се тиче клевета, које су ми неправедно нанесене, и преметачине чињене 6. августа 1822.

У Бечу 15. јануара 1824.

Герасим Зелић,
архимандрит, пређашњи викарио генерале грчкога несједињенога закона у Далмацији.]

Послије нег' сам ово по њиовој вољи објавленије дао, чекао сам да ће ми послати пасош за Будим, да пођем који дан поживљети међу христјани и својом браћом Србима, а може бити и кости моје оставити у Будиму.

[1] Оригинал види у „Прилозима“ под бр. 74.

Не видећи пасоша, тако пишем у исту дирекцију, како се овђе види:[1]

[*Угарској краљевској главној полицији.*

Потписани моли да му се милостиво да пасош за Будим, куда жели отићи до мало дана, да онде остане и даље, као што је разложио у својој ранијој молби. Поврх тога моли да се у исто време нареди да му се у Будиму исплаћује пенсија, јер без тога не би могао опстати.

Осем тога опет се усуђујем молити правду царске краљевске највише власти, да ми врати моје ствари заједно с уверењем о мојој невиности.

У Бечу 27. јануара 1824.

Герасим Зелић,
архимандрит, пређашњи викарио генерале грчкога несједињенога закона у Далмацији.]

Горе упоменути канони, које сам представио цару на 18. прошлога декемврија чинили су да ме не пушти у Венецију, а још мање у отечество. И, како што сам расуждавао по ријечима царскијем, да Краљевић не води с народом процес потајно, и при двору и у Задру при гуверну не тражи да опет он остане у Далмацији, и резиденцију му може бити даду у Венецији намјесто првије митрополита Типалде и Фацеа, који су били римској цркви прешли, и послије њи дошао је 1783-га года Софроније Кутовали, који је имао титул архиепископски и митрополит филаделфијски, који је био послат с благословенијем

[1] Оригинал види у „Прилозима" под бр. 75.

резиденција — столица (епископска); *Софроније Кутовали* — види напомену о њему на 65. стр. друге свеске.

и потвржденијем от патријарха цариградскога и који је имао под својом власти све цркве православне восточнаго вјероисповједанија, које су се находиле у Далмацији и Истрији и Боки Которској. Кому су ишли клерици из Далмације за рукоположеније и који се почитовао за православнаго сина свете восточне матере цркве. И моје сумњеније и расужденије бојим се весма да не погоди, а вријеме ће све показати и открити, будући да га двор и све министерство, како и задарско гуверно, весма зашчишчавају, да по његову јавном објешчанију произведе свој план у совршено дјејствије у епархији далматинској.

Овај *Додатак* писат је у итности, и како је која карта на руку долазила, онако сам је и преписао овђе, нити су епоке могле ми доћи једна за другом; него, који буде имати ревност и жељу, да ји на чисто и у ред постави, које врућо препоручујем ономе моме пријатељу, кому повјерјавам ово исто, да би се он постарао и поревновао с својијем временом на свијет издати по желанију многије великије прсона и христјана нашије, и прочаја.

У Бечу, на 25. јануара 1824.

[Зелић добива пасош и одлази у Будим 1824. г.]

Послије ове у кратко горе означене прошње от 27. јануарија представљене у дирек-

---

зашчишчавају — бране; *карта* — хартија.

цију от полиције, да ми даду пасош за Будим, потезали су ме и оклијевали мјесец по мјесец, и радили су да ни ово не опслуже, како ми је цар дозволио да изберем остати у Бечу оли да изберем поћи у Италију, у Верону, оли у Будим, а о отечеству и Венецији за сада да не мислим. Видећи ја што из овога мога толико пута прошенија неће ништа бити, намислим и паки поћи цару и тужити се да ми не даду пасуша за Будим; и веће смислим да ће бити ова моја десета аудијенца посљедња код цара. Расудио сам да му ови посљедњи пут представим и опишем све моје житије и избраније на викарство у отечеству, потвержденије сената венецијанскога, тако и аустријске комисије, исто и под француским владјенијем у Далмацији, тако и све атестате, оригинале и копије, од мојије услуга вјерније под три владјенија у моме отечеству, — и то све у једној мојој прошњи по алфавиту, које ми може све освједочити исти атестати, и да се цар увјери о свему што му представљам у овој посљедној мојој прошњи на 7. априла 1824. у језику њемецком, коју сам превео на српски језик и от које овђе прилажем копију ову.[1]

И будући да сам био додја̂ (досадио) цару, није ме ћио себи пустити, него је послао секретара от кабинета, зовомога Zebaï, родом Талијанац, да њему кажем шта желим. И тако предам истоме с атестати ову шуплику, кому

[1] Види у „Прилозима“ на крају списа бр. 76.

не опслуже — не изврше; *атестати* — сведочанства; *алфавит* — азбука, буквица; *шуплика* (supplica) — молба.

сам казао и молио га, да каже цару како ми не даду пасош за Будим. И цар је нама' дао заповјед, да ми се даде пасош, кога сам до мало дана добио.

[Прилог за потврду аустријске тежње за увођењем уније]

Года 1819. из Задра један консилијер од говерна путовао је по Далмацији у визиту, који је мени био познат прије при владању аустријском у Далмацији. Он је примјетио клер восточнаго вјероисповједанија, како су попови сиромаси и у своме одјејанију неуредни, а сувише слијепи и непросвјешчени у ученију; и по његову возврашченију у Задар ја сам га пошао поздравити; и у дугом разговору стаде ми казивати како су наши попови по Далмацији неуредни и непросвјешчени ињоранти и да му се гадило (грозило) на исте погледати. — Ја сам му одговорио:

— Господине! Како ће они бити учени и просвјешчени, када има више од 150 година да под владањем венецијанске републике нијесмо никада имали до данас епископа ни семинарија нити школа нормалније, ђе би се могли учити и просвијетити и клер у ред поставити? — И он ме упита:

— А да ђе сте се учили и посвјешчавали? — Ја му на то одговорим да нека дјеца ишла су у манастире, и по неколике године, слу-

ињоранти (тал.) — незналице; *нормалне школе* — основне (народне) школе; *посвјешчавали* (погрешно м. *посвешћавали*) — посвећивали.

жећи калуђере, учили су се; и који пожели остати у манастиру, обуче се у чин монашески, а неки пођу дома и ожене се, и послије с пашапортом од гуверна пођу у Црну Гору либо у Кроацију оли турску Босну до епископа, и тако би примали чине црковне. И, ако би који мирски свјашченик имао сина, он га научи оно што и сам знаде, и тако га пошље запопити, и остане на парохији насљедником на мјесто свога оца. — На ово одговори ми исти г. консилијер:

— Зашто се ви и сав клер грчки не соједините с римском црквом? Онда би вам дао цесар семинарио и школе уредио на своме трошку, и тако бисте просвијетили сваком науком ваше отечество и нацију. — Чујући ја ове ријечи, дође ми на памет епископа Краљевића поступак и намјереније, који с гуверном шапћаше и с њима у споразумјенију и согласију за ово бијаше. Кому ја одговорим:

— Господине! У Далмацији никада се није чула та унија, него је у Далмацији народ једна част римске цркве, а друга восточне, и ја паметим у моје дјетињство да су римски епископи, у споразумјенију с властију млетачке републике, хотјели силом увести унију у цркву и народ восточнаго вјероисповједанија, и за тај узрок у году 1774. побјегло је из Далмације више од 1.000 фамилија восточнаго вјероисповједанија: неки су одселили у Сријем и Банат, а нека виша част у турску

либо и *оли* — или; *паметим* (од *паметити*) — памтим; *виша част* — већи део.

Босну, и то за не промијенити свој закон. — Који ми на ово одговори:

— Има у цесара доста бајунета, и неће више моћи бјежати у турску земљу, и мораће се грци рано о касно сојединити с римском црквом, зашто је овака максима уређена од давно у двору аустријском. — Ја му додам на ове ријечи: како је покојна императрица Марија Терезија силом хотјела у Банату да се сједини народ восточне цркве с римском, и у оно вријеме многе су фамилије побјегле из Баната у русијску империју и населили необитајемују провинцију, коју су Руси назвали *Нова Сербија*, у којој сам ја био года 1783-га, ђе сам нашао славне генерале: Токелију, Чорбу и Хорвата, и многе друге официре и све старце, који су ми казивали да су из отечества побјегли за узрок, што им није било слободно живљети у свом закону. И ово сам му казао: да паметим како је у году 1777.-ом била у Вршцу велика смутња поради уније, и за мало да народ није убио свога епископа, који је хотио сојединити своју епархију с римском црквом. И ту су га катане једва отеле од смрти, ђе је погинуло толико прсона мушка и женска пола. — На ово ми исти одговори:

— Шта је онда било, сада не ваља спомињати. — И на овоме се свршио с њиме мој разговор.

грци — православни; (рано) *о* (касно) — (пре) или (после); *максима* — правило, начело; *необитајемаја* — у којој нико не живи; *у Вршцу велика смутња* — помиње се и у I. свесци овога списа на стр. 50. и у Доситијевом *Животу и прикључ.* на стр. 80. друге свеске (Задругиног издања).

Он је са мном водио ови разговор, може бити, да ме искуси и да види шта у мени лежи, мислећи он да ја не знам Краљевића намјереније и план, који је сачињао с истим губерном, како би своју епархију соје‌динио с римском црквом. Које дјело јест изишло јавно на свијет љета 1820., и за тај узрок овђе у Бечу држе мене у арешту, ово су пасане три године, живљећи у надежди да ће ме једном отпустити у моје отечество послије толико мојије умилније, представљеније цару прошенија, како писмено тако прсонално и усмено. Истина је да ми је сваки пут цар обећавâ да ће ме отпустити, али никада не видим што је рекâ да је извршио; и многи ми пријатељи и християни кажу да ће ми бити исто како и покојном Бранковићу, и да ме нигда неће отпустити, и прочаја.

Не знам које године Јего Императорско Величество јест писао Њих Ексц[еленцију] г. митрополиту от Стратимировић, да би он соје‌динио цркве восточне с римском грчки календар. Кому Јего Ексц[еленциј] јест одговорио по на дуго с фундаментом и с правијем доказателствами да то ни по који начин никада не може бити ни учинити — за узрок што би се могао восточне цркве народ узбунити и његов живот у великој опасности бити. Када је цар примио оваки одговор, оставио је Јего Ексцел. у миру. И кад сам био ја у Бечу у

пасане — прошле; *покојном Бранковићу* — самозваном деспоту Ђорђу Бранковићу (види и спреда стр. 174); *с фундаментом* — основано, с разлогом.

вријеме европејскога конгреса года 1814. и 15-га, казивала ми је једна велика прсона по пријатељски да је чуо и разумио од некије минис[тара] да је цар говорио: док је Стратимировић жив, да он не море с њиме ништа учинити. И колико у царству има епархија празније без свога архипастирја, и колико је пута Њ. Е. писао и цара просио за собраније по закону и привилегијама српскијем, да скупи синод у Карловције, за изабрати епископе на удове епархије, и још није добио од цара тога позволенија. И од овога се види да горе упоменути у Задру консилијер, што ми је казивао за максиму дворску, све ми је истину казивао. И по овоме видим да ће посве касно и у Далмацију позволити и из царства свога дати епископа Србина и правога сина наше свете православне восточне матере цркве, како је народ далматински и по два пута представљао Јего Величеству своје умилне прошње.

Стојећи овде у Бадну, спознао сам се с једним Нијемцем, који зна талијански, родом из Нидерланда, и који је у служби при пемској канцеларији и графу Саурау. Који ми је расказивао како су три Грка, турски поданици, који живу у Бечу, били осам мјесеци прошлога года у арешту, за узрок што су пи-

... *има епархија празније* — у то време (па и дуго доцније) биле су без црквеног поглавара српске православне епархије: арадска, вршачка, горњокарловачка и темишварска; *у Карловције* — у Карловцима; *епископа Србина* — добила је далматинска, бококоторска, дубровачка и истарска православна епархија истом године 1829. у лицу потоњега патријарха српског *Јосифа Рајачића* (20. VII. 1785. — 1. XII. 1861.); *пемска* — чешка.

сали некаква писма у своје отечество, за које је дознала полиција. И послије су пуштени, које и ја добро познајем, и питали су пашапорт, да пођу у своје отечество, и ни по што ји не пуштају. За које представљали су цару своје прошње, да им се даде пашапорт, и сваки пут обећавао им је дати заповјед, да им се даде пашапорт, али га још никада не могу добити, како ни ја за узрок што ме је облагао познати у Далмацији мој непријатељ, да сам ја 1821-га года из Беча послао толико стотина мојије портрета и циркулара у Далмацију, Босну и Ерцеговину турску, да се христјански народ дигне на оружије против Турака, Грцима у помоћ. И са свијем тијем да ми је полиција дошла года 1822. на 6. августа учинити инквизицију и понијети ми све карте, и нијесу ништа нашли него да је од непријатеља била сплетена лаж и клевета, и ово да ми највише препјатствује за моје отпушченије у отечество. — И исти ови Нијемац казао ми је: докле се гођ не смире Грци с Турцима, да нити ће мене ни она три горе речена Грка отпуштити у своје отечество. И, ако је ово истина, што ми Нијемац каже, докле се Грци помире, Бог зна колико ће времена пасати: у томе могу ја и кости оставити у Бечу! —

Прилажем овђе мој циркулар при мојем отшествију у Беч.[1]

[1] **Види у „Прилозима“ бр. 77. У писму се (писаном 14. јула 1820. у Задру) Зелић прашта са свештеницима и с наро-**

питали — тражили; *и са свијем тијем да...* — и покрај свега тога што ...; *препјатствује* — спречава.

[Краљевићев први оглед с римским катихизисом]

Напоменуо сам у првој части мога житија на стр. 505.[1] о декрету Наполеонову, у ком допушта восточнаго вјероисповједанија славјано-српском народу у Далмацији имати епископа и капитул и семинарио, и да буде један синод от 40 прсона духовније и свјетовније, који се и свршио истога года, у коме синоду јест био пресидент гувернатор генерал Дандоло и његов секретар Дероши. У овоме синоду био је за секретара и за писати вербале илити дјела о урежденији неки из Шибеника Андреј Руђери. У посљедноме сесиону и свршетку од синодаречени пресидент Дандоло напоменȏ је у синоду да се прими од истога синода и уведе у Далмацију катихисис римски. И нека част от синодалније ово су му одобрили, и у књигу од урежденија речени секретар Руђери био је записао да се прими Овђе ми је нама' дошло на памет да је Краљевић су три четири Грка који су у синоду сједили предобили и напутили реченога пресидента, да ово напомене у синоду. И, видећи ја да нитко от синодалније прсона против овога неће да стане и рече пресиденту да то

дом у Далмацији, јављајући им да, на позив царев, одлази у Беч, и моли их да чувају своју православну веру.

[1] У овом издању на стр. 196. друге свеске (у „Прилозима" на крају списа под бр. 31.).

***Дандоло* — гувернер Далмације после Мармонта (види напомену на 173. стр. II. св.); *вербал* (или *дјела о урежденији*) — записник; *сесион* — седница; *от синодалније* — од чланова синода; *књига од урежденија* — записник.**

не море бити никада, — или су се стиђели пресидента, или су гледали на њиова викарија, да се то њега тука (тиче), — онда ја сам, сједећи с десне стране пресидентове, устао и казао да то никада не море бити, нити ће далматински клер и народ примити катихисис римске цркве, будући да ми имадемо наше цркве катихисис. И послије овије мојије ријечи неке прсоне почеше говорити да би то било добро: исти ови, који су потписивали и Краљевића избирали за епископа прије мога пришествија из Милана у Задар, ово су одобрили што је пресидент Дандоло напоменуо. Онда сам ја опет устао и свима у синоду казао: ако то они одобравају и примају римски катихисис, и ако се неће помрљати и избрисати оно што је написато, да ја протестирам како викарио генерале на име свега народа восточнаго вјероисповједанија, и да послије сав народ не буде мислити и на ме кривицу збити, како на поглавара восточне цркве и да сам ја томе био узрок. Овђе смо се за то препирали један час (уру), и тако Божијом помоћи су неколика духовна лица одржим да се морало избрисати што је било написато у име реченога катихисиса.

Послије синода укорјавао сам ја синодалне неке Србе: „Ви сте избирали без мене и без клера себи епископа, и то је било све против канона восточне свете матере цркве, пак оћете јоште да с вашијем владиком и по-

одржим (по тал.) — добијем, успем.

римите сав народ христјански.“ — И они су га како онда тако и до года 1819. бранили голом сабљом у руци, доклен нијесу вид’ли с својијем очима у Далмацији четири попа унијатска из Лемберга, које је Краљевић код цара испросио за своје семинарио, и сувише кад су имали у руку његова преписанија, који се преписивао с пресидентом од губерна и некијем министри у Бечу, од којије се овђе спријед виде копије. И онда су се увјерили да је истина што сам ја њима казивао, како сам се вратио из Италије.

Исти Краљевић стајао је у Задру у све вријеме синода, и видио сам га много пута ђе летијаше пресиденту од синода, тако и дуки Мармонту и другијем некијем генералима и официрима француским, и од истије. Кад би га отиша̂ ја наћи, нашао би код њега некије француските официра; који би се с њима разговарао преко толмача, некога Грка Николе Миљареши. Он, како је доша̂ у Далмацију к Мармонту и у Сплиту, ђе сам и ја слушао његове лажи, које представљаше преко истога толмача Мармонту, како што сам спријед означио; он, знајући да је уграбио с лажима и против канона епархију далматинску, и није имао никаква другога основанија (фондамента) нити каквије другије заслуга, које би га могле уздржати у Далмацији, — нашао је овај пут најпречи, сирјеч да порими своју епархију, и тако зато да ће га бранити власт свјетовна,

поримите — покатоличите; *голом сабљом* — „на сабљи,“ свима силама; *преписанија* — преписке; *толмач* — тумач.

како што га и брани, са свијем тијем што су с њега изгубили каноника Алексија Штупицкога из Лемберга у Галицији и команданта од пијаце шибеничке, који су у његовој кочији ишли на шпацир на 10. маја с. 1821. на саме наше Дуове. Послије послат јест из Далмације у Италију года 1823.-га; не знам за право оће ли се веће повратити у Далмацију. Ако ли се за своју несрећу и поврати, и буду далматински наши христјани они, који су и до данас били, неће за дуго међу њима хљеба јести; а не само он него и други његов насљедник, био он нације које му драго, а имао би његов план и мисао, за сојединити нашу цркву с римском, онда би се доиста играо сваки својом главом, и пр.

[Задужбина Герасима Зелића]

Овђе даље прилажем моју фундацију, коју сам установио у Карловције код Њ. Екселенција господина архиепископа и митрополита Стефана от Стратимирович и његовије православније насљедника, да из мога отечества могу се неколика клерика учити у семинарију, који би могли бити свјашченици православни у своме отечеству. И ову малују схиму фундације не прилажем овђе, ако би с временом овај додатак изишао на свијет печатан, сирјеч да се пред свијетом за ово похвалим, — сохрани ме, Боже, ово и у мисли имати, — него само

Послије послат јест ... — види спреда стр. 224.; *фундација* — задужбина; *малаја схима* — мала скица (нацрт).

зато, ако ово игда изиђе на свијет и читао би који у моме отечеству, да би се који гођ от богатије трговаца либо свештеника нашао да поревнује и он за просвјешченије у својој нацији и за уздржаније православне своје вјере:

Во имја пресвјатија јединосушчнија и нераздјелимија Тројици: Оца и Сина и свјатаго Духа, амин!

Будући како за мога живота јесам уздржавао вјерност Богу, закону, царју и моме миломе отечеству, тако и при смерти во вјечности вјерни раб бити и заостати желим, зато уређујем о мојем малом, Богом даном имјенију сљедујушчују фундацију, и убо:

Что се православнаго греко-неунитскаго восточнаго вјероисповједанија мога тиче, за које сам ја живио, страдао и за које и дан данашњи желим умрети и још више страдати за моју православну восточну греко-неунитску вјеру, закон и моје незаборављено до гроба мило отечество, — зато хоћу да се из мога отечества младићи моје вјере, греко-неунитског закона, за будушче свјашченике у двору Јего Ексцеленцији господина архиепископа и митрополита карловачкога Стефана от Стратимировић садашњег и насљедника његови от сад вјечно у православној восточној греко-неунитској вјери и закону и богословскомученију воспитавају, тако и у богословији обучени и просвјешчени да се у мило моје отечество

либо — или; *уздржаније* — одржање; *раб* — слуга; *убо* — јер, тако, дакле; *что* — што.

Далмацију поврате и сонародником мојијем, за којих серце и душа моја дан и ношч бди и срећу сваку им жели, многополезни и богопочитајеми стада Христова пастири постану. А да би ја такове младиће на богопохвално намјереније ово могао привести и мојеј неумирајемој жељи задовољно учинити, идем им у помоћ

и *фундацију* заводим от *шест хиљада форинти у сребру*, то јест 6.000 f. конвенционалног новца. Ове новце шаљем ја у сами цванцигери, сваку форинту у три цванцигера сребра узимајући, који износе равно предречену суму шест хиљада форинти, по три цванцигера сребра у једну форинту рачунајући. И да се ова овако сигурна фундација никада умалити не би могла, уређујем да Јего Ексцеленција садашњи господин архиепископ и митрополит, заједно с насљедници његови благочестивими восточнија церкве, предречену суму новаца, аки Богу в Тројицје завјешчани аманет, на најсигурније мјесто под интерес даду и сами интерес не у другом новцу него у цванцигери у сребру примају.

Ова фундација од шест тисјашч форинти сребра у самом цванцигеру доносиће на годину три стотине шездесет форинти у цванцигери интереса. От овог годишњег прихода нек Јего Ексцел. господин архиепископ карловачки и сви редом закони насљедници његови толико

неумирајема **жеља** — ж. која не умире; *тисјашч* (2. п. мн.) — тисућâ, хиљадâ; *цванцигер* (исто што и *Zwanzigkreuzer)* — „цванцик," некадашњи аустр. новац од двадесет старих новчића (око осамдесет дин. пара) или трећина форинте; *аки* — као.

младића из љубезњејшег премилог отечества мог Далмације приме, или ако сами дошли не би, нека ји позову, колико се по опстојателствам времена и фундационални прихода подробно и без нужде придржавати узмогут. Овим младићем и путни трошак от Далмације до Карловца из фундационални прихода нека се пошље. Овде и то додајем, да во опшче свако дијете за таковаго питомца не буде примљено, но онаково само, које се за свјашченика буде предуготовљати, и то да буду синови свјашченически либо ине чесне фамилије, а особито от фамилије и рода обојега пола Зелића архимандрита, и која достаточними свидјетелствами како о чесности и бистроти разума, тако и о доброти и скромном благонравном поведенију моралном от настојателеј греко-неунитских монастиреј или свјашченства мјеснаго препоручена архиепископу будут. Такова примјерна и благонадежна дјеца благодјејаније фундације моје да уживају дотле, докле у наукама и примјерном живота поведенију отлична заостану, а ако би који показао се љенив, небрежљив и у наукама неприљежан, или ако би правила школска и морална усудио се преступити, онда такови абије из благодјејанија мога да се извергне и на мјесто његово други благонадежни питомци да се позову и приме. У случају обаче (које Бог всесилни да сохрани), ако би народ

опстојателства — прилике, околности; *које се ... буде предуготовљати* — које се ... буде спремало; *либо* — или; *достаточни* — довољни; *абије* — одмах; *обаче* — али, пак.

мојего греко-неунитскаго закона у Далмацији с временем иноје вјероисповједаније примио, то хоћу и уређујем да онда годишњи приход от предречене моје у 6.000 fl., то јест шест тисјашч флоренов у сами цванцигери состојашче сја фундације на друге православног греко-неунитског вјероисповједанија мога у Богословији учашче сја младиће обратити се има, били они от којего нибуд предјела.

За вјечито обезбједије ове фундације моје желим и уређујем да се она от Јего Екселенција господина архиепископа и митрополита карловачког и благочестиви насљедника његови, заједно со всевисочајше наименовани асистенти, који и друге фундације народње сохрањавају, управља и сохрањава тако, како гођ и друге, овој подобне фундације, што се сохрањавају и управљају, и рачуна никому да не предаје, но со оними г. г. епископами и народними асистенти да сноси, с којими и друга дјела јерархије и народња совершава. Будући обаче да клерикални фундус у Карловци давно јошч заведен јест, то и сад и за сва будушча времена уређујем да се фундација моја нарече *Зеличева*, а тако и питомци, с тим клерикалним фундусом никада не помијеша, него особито да се управља и води, и да питомци фундације Зелићеве из Далма-

иноје — ино, друго; *флоренов* (2. п. мн.) — форината; *состојашче сја* — која је (која се „састоји“); *учашче сја* — који се уче; *којего нибуд* — кога било; *обезбједије* — обезбеђење; *всевисочајше наименовани асистенти* — помоћници које је цар поставио; *клерикални фундус* — црквени фонад (при патријаршији у Карловцима).

ције или по случају из других предјелов, они који се буду за чин свјашченически приуготовљавали, приходе уживају.

Ако би кадгођ благочестиви карловачки архиепископ со својими асистенти за добро нашао да се ова моја фундација у Далмацију пренесе, и тамо за боље благо установи, то желим и дајем им власт, да могу по благоразумију својему тако и учинити. Обаче уређујем да и тогда фундација ова от управленија архиепископа карловачкаго и насљедников Јего зависит, и Јему рачуни во своје времја подносити да буду вјечно.

А да би питомци фундације моје управо знали да ја само из једне једине к православној вјери мојој ревности и пресвјатјеј Тројицје, која ме је у правосердечију мојем тако укријепила и сачувала у рабољепној понизности, сва ова уредио, устројио и от саме моје болести уштеђивајући за просвјешченије мога отечества уредио јесам, желим да портре моје у отличној клети постави се и сачува се, а при том да питомцем мојим сваке пол године представи се на видјеније и да им се увјешчаније да, да у свјатој православној вјери и греко-неунитском вјероисповједанију овако крјепци и постојани и непоколебими остану, као што сам ја грјешни у моме љутом гоненију и страданију терпио до данас, баш кад ово пи-

---

тогда — тада; *правосердечије* — чистота срца; *рабољепан* — покоран, ропски; *портре* — „портрет," лик; *клет* — соба; *увјешчаније* — саветовање, поука; *крјепци* — крепки, тврди, јаки.

шем, и Богу помошчествујушчу ми до посљеднјег издихаппја мога заостану у њедри моје православне свјате восточне матере церкве.

Свима који благодјејаније моје, с благодарностију не мени но Богу и православној вјери христјанској, уживали буду, благодат и дар от всевишњаго Бога желим, и за Христово име молим и совјетујем ји, да прави раби Богу, отечеству и своме закону истини пастири, царју Францу и насљедником његовим вјерњејши поданици пребуду, а који би ово преступили, нека им Бог всеблаги, на кога ја сву надежду моју возлажем и по чијем мановенију завјешчаније ово творим, по дјелом њиовим наплати.

Овако дјелах и уредих по мановенију Божију, у Будиму, дне 8-го марта, ден сирјеч недјелни на свјатаго Теофилакта, епископа никомидијскаго, 1825. года.

(L. S.) **Герасим Зелич,**
АРХИМАНДРИТ МАНАСТИРА КРУПЕ, И ВИВШИ ВИКАРИО ГЕНЕРАЛЕ В ДАЛМАЦИЈИ И БОКИ КОТОРСКОЈ.

Да настојашча фундација Зелича архимандрита от шест тисјашч флоренов в конвенционалној монетје во облигацији Јего Екселенцији господина графа Брунсвика, дд$^{\underline{o}}$ 26.-го маја 1825., состојашча сја, Нам потписаним исправно вручена јест, и јако сходно уста-

---

помошчествујушчу ми — који ми помаже; *раби* — слуге; *возлажем* — полажем; *мановенције* — миг; *L. S.* — locus sigilli, тј. место за печат; *настојашча* — ова; *в конвенционалној монетје* — у монети (вредности) утврђеној уговором; *вручена* — предана; *јако сходно установленију* — као што је према уста-

новленију сего фундационалнаго инструмента поступити сја будет, со сим болшаго ради увјеренија признајем и свидјетелствујем с потписију сопственоручнојју и приложенијем обикновенија Нашеја печати. Дано в Карловцје дне 30-го ијулија 1825.

(L. S.) **Стефан Стратимирович,**
АРХИЕПИСКОП И МИТРОПОЛИТ.

(L. S.) **Гедеон Петрович,**
ЕПИСКОП ВАЧКИ.

(L. S.) **Тома Јоанович Видак,** с. р.
МИЛИТ. АСИСТЕНТ.

(L. S.) **Јоан Николич,** с. р.
ПРОВИНЦИЈАЛНИ АСИСТЕНТ.

[У петој свесци *Срискога Летописа* (за год. 1826. св. II., стр. 165.—166.) штампан је и овај *додатак* (као неко објашњење) Зелићеву завештању:]

Силоју горе означеног инструмента и при шчастљивом владјенију Јего Император. Вел. Франца I. јесам за мога живота все моје малоје имјеније посветио на жертвеник олтарја у моме миломе и незаборављеноме отечеству, за науку и просвјешченије славено-серпске греко-восточне неунитске јуности и свјашченства у Далмацији. У коме отечеству под три владјенија јесам служио и всегда био вјеран Богу, закону и царју, при толики промјена от владања. Обаче њека мала част от христјана у году 1808. јесу презрјели моје услуге и моју вјерност и ревност, к чему их је принудила жива њиова жеља, не будући они человјеком серцевједци, нити знајући шта лежи коме под

нови; *сего фундац. инструмента* — ове задужбинске исправе; *со сим* — са овим; *обикновенија нашеја печати* — обичнога нашег печата; *силоју горе озн. инстр.* — горе означеном исправом („силом" г. о. и.); *шчастљиво* — срећно; *всегда* — вазда; *презрјели* — „превидели," занемарили; *не будући они человјеком серцевједци* — јер не познају људска срца.

црним широким манторосом, за које нека им Господ Бог опрости, а и ја грјешни старац от оније живим и мертвим праштам, нити с овим ја њи пред свијетом осуђујем ни обличујем, и не могући ја по мојој судбини и врућој жељи бити више полезан за мога живота отечеству, и са свијем от истога удаљен, заборавио га нијесам, како што стоји у овоме инструменту, котори инструмент издајем на свијет не за коју моју похвалу пред свијетом, — сохрани мја, Боже, серцевједче, о том помислити, — но јединствено ко подражанију и поревнованију пароха и христјана вездје, а сувише господе трговаца по градови у моме незаборављеноме до гроба отечеству; да би, сирјеч, и они сви једнодушно и доброврољно поревновали приложити и жертвовати от својије труда коју частицу за науку и просвјешченије својих чадов и греко-неунитске јуности за будушче своје свјашченике; а купно собрати и заметнути један фундус по своме могућству за неколико учитеља у своме отечеству, како што сва во Унгарији славено-серпска и каравлашка греко-неунитска опшчества и парохије на своме трошку содержавају и плаћају своје учитеље.

Герасим Зелич, с. р.

[Нешто о животу Зелићеву у Будиму]

[О животу Герасима Зелића у Будиму (1824. до 1828.) сачувано је једно писмо његово баш из године када је предњу фундацију основао. Писао га је потоњем чувеном књижевнику српском др. *Јовану Хаџићу* (Милошу Светићу), коме је и цео овај рукописни додатак (другу књигу) свога Житија оставио у амaнет да га изда на свет. Писмо је први пут

манторос — калуђерски плашт (огртач); *сохрани мја* — сачувај ме; *вездје* — свуда; *сирјеч* — то јест; *чадов* — деце; *греконеунитске јуности* — православне младежи; *купно* — заједно; *фундус* — фонад; *опшчество* — општина.

објављено у *Јавору* (књиж. листу у Новом Саду) за г. 1890., стр. 703., јамачно из збирке старих писама и рукописа ондашњег уредника тога листа, сада пок. др. Илије Огњановића. Оно гласи:]

Љубезни господин Јоан, здравствујте!

Никада се ја не би надао да ћете Ви куда отићи и на дуго вријеме заостати прије него би се ми видјели и мало пријатељски разговорили. Будући ја у исто вријеме болестан у постељи, слао сам мога дјака послије толико дана у Пешту питати за Вас, и казао ми је господин Мостарски да сте отишли кући. Помислио сам да сте пошли у друштву с онијем учитељем из Тријешћа, који је с Вами к мени долазио, али послије казаше ми у Пешти да сте Ви неколико дана послије истога отишли из Пеште, и то ми је дало мислити за који узрок нијесам имао среће прије Вашега отхода Вас загрлити, и прочаја.

Вами је позната моја судбина, а сувише колико сам ја имао жељу послије четири љета изићи између Нијемаца и Грка, за доћи међу моју милу нацију и браћу Србље, да међу истијем оставим моје кости, али сам се у овоме много преварио, јербо у Бечу сам оставио Нијемце и Грке, а у Будиму сам нашао Маџаре и Латине, и тако за се не находим ни најмањега у мојеј всегдашњеј скорби утјешенија. Ђегод коме дођем на посјешченије, или два или три на путу сретем да се разговарају, не чујем другога језика него маџарски и латински. И, како су се у Бечу неколика Србина понијемчили и погрчили у језику, тако и у

Будиму Срби су се помаџарили и полатинили, и ваљада се стиде преда мном својим матерним језиком говорити или да ми се покажу да су људи много учени у толико туђије језика, а ја, не знајући ни једнога ни другога него материн, и са свијем тијем обишао сам Европу и част Азије, ако и нијесам знао колико ови толико језика, и прочаја. У Бечу дошао би ми о вашарије који Србин да ме посјети, а овђе, хвала Богу, у толико мјесеци не виђо код себе ниједнога како Будимљанина, тако ни странога.

С овијем остајем, Вас грлећи с Вашијем родитељи.

У Будиму 25-га јануарија 1825.

Герасим Зелич,
АРХИМ. М. КРУПЕ
ДАЛМАТИН.

П. Ш. Ако жив дочека пролеће, мораће се вратити у Беч...

[*Адреса је на писму:* An den wohlegebornen Herrn Herrn Johan Agÿty· zu Neusatz. — Хаџићевом руком: *Прими(х) 29.-га јан. п. р. 1825. у Н. Саду Ј. Х.* — На писму је Зелићев само потпис и пост-скрипт.]

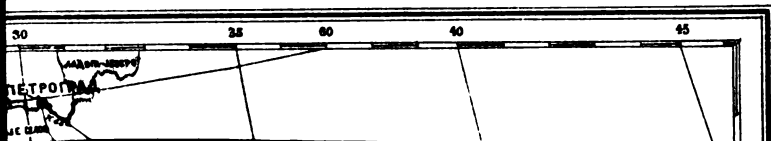
30
35
60
40
45
ПЕТРОГРАД

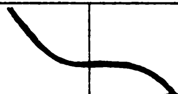

15

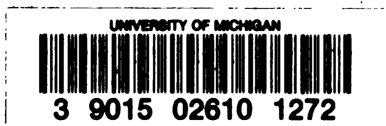
UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02610 1272